

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова.

Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.

Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua.

Ідентифікатор медіа R30-01101

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 22 2023

ЗМІСТ

Коротко про головне

**Виступ Президента України В. Зеленського
в Національному університеті оборони США3**

Аналітика

Політичні акценти

Закіров М.

**Американське турне Президента України В. Зеленського
в оцінках експертів.....7**

Тарасенко Н.

**Візит О. Лукашенка до Китаю в контексті
подальшого перебігу відносин
усередині осі Білорусь – РФ – КНР.....13**

Горова С.

Угорські колізії навколо європейської єдності.....21

Аулін О.

**Сектор Газа: перспективи вирішення конфлікту
(оцінки експертів)29**

Економічний ракурс

Кулицький С.

Український ринок праці у другій половині 2023 р.

(Початок. Продовження в № 23)35

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України.....43

Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....47

Міжнародне співробітництво у галузі освіти та науки.....59

Наукові видання НАН України.....61

Нагороди та відзнаки.....62

До уваги держслужбовця

Фіх Ю.

**Розвиток деонтологічної культури майбутнього викладача
вищого військового навчального закладу**

(Список літератури з фондів НБУВ 1999–2023 рр.).....64

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Спіріна С.

Досвід зарубіжних бібліотек у вдосконаленні

методів обслуговування цифрового архіву74

Коротко про головне

Виступ Президента України В. Зеленського в Національному університеті оборони США

*«Свобода повинна перемагати завжди, коли хтось кидає їй виклик» –
виступ Президента України в Національному університеті оборони США*

«Дуже дякую.

Дуже дякую, для мене велика честь бути тут.

Генерале Плен, пане президенте Національного університету оборони,
дякую вам за добрі слова.

Хочу почати зі слів подяки міністру Остіну. Надзвичайна людина,
великий друг України. Дякую за ваше особисте лідерство в ці часи, за
підтримку України та захист всього вільного світу.

Голово Браун! Дякую за ваше бачення та підтримку.

Особлива подяка міністру Дель Торо та міністерці Вормут за всю вашу
неоціненну підтримку українських Військово-Морських сил та Сухопутних
військ. Дуже дякую.

Для мене велика честь бути тут і виступати в цьому університеті, чия
робота багато років полягає в калібруванні точності захисту свободи. Світ не
лише добре знає імена тих, хто навчався й викладав тут, а й відчуває вагу
рішень, які вони реалізували самі або на які надихнули як наставники. І, згідно
з цим критерієм, в Україні – у наших воїнів, у наших людей – справді є
причина бути представленою тут. І, я впевнений, нарівні. Україна вплинула на
світ – це відчувається. Певно, найбільше це відчувається зараз у Москві. І
відчуватиметься ще більше. Аж доки ми не поставимо на місце цього ворога
свободи.

Пані та панове!

У багатьох промовах і лекціях, які звучали в схожих обставинах у цьому
університеті чи в подібних навчальних закладах, використовувалося
формулювання “після падіння Берлінської стіни”. Коли це кажуть, одразу
зрозуміло, про що саме йдеться. Про який час. Про які емоції. Про чие
лідерство. А найголовніше – про те, як свобода, наче брижі на ставку,
поширювалася Центральною Європою, Східною Європою та всім світом.

Світ справді змінився після того, як ця стіна впала, розпочавши нову еру.
Еру, про яку говорили, що вона стане часом глобального домінування свободи,
лідерства концепції людських прав, демократії та ринкової економіки. І це
були не просто слова, а шлях, на який ставали нації, що довго були
підкореними й могли лише мріяти про свободу.

Утім свої “мрії” лишилися і в тих, хто свободу пригнічував.

Від 1989 р. вороги свободи збиралися з силами та намагалися перевести
роздратованість від успіху свободи у спроби реваншу проти неї. Вони
інвестували в терор. Вони провокували кризи. Вони розпалювали ненависть і
підживлювали локальні конфлікти, намагаючись зробити їх катастрофічними

війнами або принаймні заморозити їх, як невиліковні пухлини, що душать свободу націй. Вони воскресили ядерну загрозу. Кожне десятиліття додавало проблем, і жоден із минулих понад 30 років не був безпечним для свободи. 2022 р. зрештою став часом, коли один із найбільших ворогів свободи спробував своєю повномасштабною, злочинною та неспровокованою війною вдарити по всьому тому порядку, що налагоджувався після падіння Берлінської стіни.

Війна Росії проти України є не просто спробою реваншистської диктатури помститися за реальні чи уявні образи. Це не просто спроба Москви знову розділити Європу. Це свідомо атака Путіна на той історичний поворот, який стався 1989 р.

Він воює проти України, але насправді – проти всієї вільної та об'єднаної Європи. Він знищує нормальне життя в українських містах, але має на меті руйнацію свободи, якою люди можуть насолоджуватись і у Варшаві, і в Чикаго, і в Йокогамі. Він сіє зневіру в демократичних країнах і намагається довести, що диктатури з певними елементами ринкової економіки нібито виграють глобальне протистояння. І це не конкуренція систем – Росія досі має ресурси, щоб завдавати шкоди демократії в глобальному масштабі. Путін має партнерів, і кожен із його партнерів є загрозою тій чи іншій вільній нації, регіональному чи світовому порядку, людським правам і демократії – чи то ХАМАС, чи то Іран, чи то Північна Корея... Жодних випадковостей – їх усіх єднає нетерпимість до свободи. Путін будує свою ідеологію, і серцевиною його ідеології є тотальна зневага до людського життя, до свободи й до наявності у світі будь-яких кордонів, які варто поважати, – як кордонів між державами, так і кордонів особистості, так і кордонів між правдою та брехнею. Він намагається поширювати свою ідеологію та шукає союзників навіть тут, на американській землі. Його зброя проти вас зараз – пропаганда та дезінформація. Але, якщо він побачить можливість, він піде далі. Зараз він переводить економіку та соціальне життя Росії на те, що вважає “воєнними рейками”. На жаль, він мав для цього час. Але куди ведуть його “воєнні рейки”? Ви не можете не бачити напрямку.

Росія прагне значно більшого, ніж земля, чи ресурси, чи населення України, і тому не задовольниться чи то частиною України, чи то всією Україною. Україна потрібна Росії суто як плацдарм, щоб мати змогу знову поводитися як та імперія, що сконала 1989 р., і ставити під сумнів лідерство свободи всюди, де заманеться російському цареві. Путін має програти, щоб усі інші, хто сприймає війну Росії проти України як особисту лекцію в так званому університеті агресії, отримали це послання гучно й чітко. Путін має програти!

І ось тепер я хочу назвати три речі про вплив України. Вплив, зі згадки якого я почав це звернення.

Перше.

Хай там що хотілося б якимось царям, ніде у вільному світі не звучатиме формулювання “після падіння Європи” або “після падіння свободи у Європі”. Бо ніколи не звучатиме формулювання “після падіння України”. У цій

початковій точці входу Росії у глобальну війну проти свободи ми її зупинимо. Зупинимо саме там, де пролягає перший фронт, – на нашій землі, у нашому небі, у нашому морі. Україна – це перший фронт. Але ситуація не має дійти – і може не дійти – до того, щоб з'явився другий чи третій фронт проти свободи десь у країнах Балтії або в іншій частині світу. Коли є можливість захистити свободу однієї держави, щоб не довелося битися на території ще й інших, це варто зробити. Сучасним поколінням вільних націй варто зробити висновки з попередніх битв у Європі. Смерть, яку розносять диктатури, має надто сильний апетит, і її треба зупинити саме в початковій точці.

Я хотів нагадати всім, що саме сьогодні, 11 грудня, 82 роки тому Сполучені Штати, тобто такі ж солдати, офіцери й генерали, такі ж сини й доньки свого народу, як присутні зараз тут, були змушені вступити в континентальну європейську війну. Зараз американські чоботи не ступають на європейську землю, щоб захищати свободу від агресії Росії. Американські Bradley та HIMARS, снаряди калібру 155 та ракети ATACMS, Patriot і F-16 можуть виконати роботу у Європі саме так, як цього потребує глобальна свобода. Весь світ спостерігає за нами, спостерігає за тим, яка доля може спіткати інші вільні народи – жити вільно чи бути поневоленими. Українці не здалися й не здадуться. Ми знаємо, як діяти. Ви можете розраховувати на Україну, і ми сподіваємося, що так само зможемо розраховувати на вас.

І звідси – мій другий пункт.

Є дві ключові речі – впевненість і безпека. Як для внутрішньої стабільності в країнах, так і для міжнародного миру.

Не буває таких людських спільнот, у яких зло хоча б колись не пробувало взяти гору. Злочинність і тероризм є загрозою для будь-якого суспільства. Агресивність і зневага до свободи зустрічаються, на жаль, у багатьох частинах світу, і часто ненависть панує на вулицях і в серцях. І немає жодного захисту від цього, крім саме цих двох речей – крім упевненості тих, хто вірить у свободу, та крім безпеки, яку гарантують захисники свободи, коли об'єднуються, співпрацюють і підтримують обов'язкові для всіх правила.

Ми разом маємо підтримувати верховенство права, наші інституції та альянси, що захищають демократію та бережуть безпеку, зокрема й НАТО, щоб ніде у світі, у жодному, навіть найтемнішому куточку планети, не виникало спокуси, що нібито якийсь інший порядок може домінувати у світі, крім свободи. Америка та всі інші вільні нації світу мають бути впевнені в собі, у своїй силі, у своєму лідерстві, щоб диктатури сумнівалися в собі та у своїй здатності принижувати свободу. Коли ж вільний світ сумнівається, настає час диктатурам святкувати, і в них визрівають найнебезпечніші амбіції.

Кожен з вас, хто присутній тут, розуміє, що це означає для солдата – чекати на боєприпаси. Чекати тижнями, чекати місяцями й не мати впевненості, чи буде підтримка взагалі. Кожен з вас, хто має досвід командира, розуміє, що це означає, коли замість того, щоб самому рухатися, ти змушений просто дивитись, очікуючи на снаряди чи техніку, поки твій ворог задоволений і готується до штурмів. Кожен з вас, чий син чи донька були в

зоні бойових дій, просто не зрозуміли б, якби їм сказали, що захист життя нібито може почекати, бо треба ще трішечки посперечатися. Я буду відвертим з вами, друзі. Якщо когось і можуть надихати нерозв'язані питання на Капітолійському пагорбі, то лише Путіна та його хвору свиту. Вони бачать, що мрії стають реальністю, коли бачать затримки та скандали. Вони бачать, як падає свобода, коли зменшується підтримка борців за свободу. Такі, як Путін, не мають навіть і сподіватися, що здолають свободу, і тоді ми зможемо показати своїм дітям та онукам, що значить справжня впевненість, як було показано нам з вами. Тоді, коли в Берліні прозвучали слова: “Знесіть цю стіну”. Зараз потрібна не менша впевненість, ніж тоді в Президента Рейгана.

Це наша спільна мета – щоб безпека, яка запанувала за час після 1989 р., повністю відновилась і збереглася. Щоб свобода, як і тоді, довела, що, “коли її межі розширюються в одній країні, свобода для всіх людей розширюється”. Щоб уже наступного, 2024 р., агресія нинішнього ворога вільного світу почала сипатись, як та стіна. І ми можемо зробити це реальністю.

Отже, переходимо до третього пункту, пані та панове.

Наші реальні досягнення – це те, про що варто сказати. Разом з нашими партнерами нам уже вдалося зробити більше, ніж будь-хто передбачав, коли Росія почала цю війну. Україна воює проти ядерної держави та проти однієї з найбільших армій. Але! Попри все ми вже повернули собі 50 % території, яку Росія захопила на початку війни. Боже, бережи наших воїнів! Ми робимо це в умовах, коли перевага в повітрі залишається, на жаль, поки що за Росією. Ми будуємо свій повітряний щит, зокрема на основі таких потужних систем, як американський Patriot, і це береже від ракетного терору наші міста. Українська економіка цього року має зростання – понад 5 %, і це не якесь диво, це результат сміливості наших воїнів, усього нашого народу та життєво важливої допомоги з боку Америки, інших світових демократій, наших партнерів. Коли міста захищені, свобода активізує економіку. Ми працюємо разом з Президентом Байденом – і я йому дуже вдячний, – щоб Україна й Сполучені Штати могли разом виробляти зброю, необхідну для захисту свободи. І це зробить Україну маяком впевненості та безпеки для всієї Європи – для наших тепер уже спільних союзників і партнерів. Україна перемогла в Чорному морі, і тепер російський Чорноморський флот частково знищений, а частково змушений ховатися у віддалених бухтах. Завдяки цьому ми відновили наш морський експорт, зокрема продовольчий експорт, який захищає від голоду й хаосу десятки націй в Африці та Азії. Наступного року Україна розчистить іще більше судноплавних шляхів. І вже ні для кого не секрет, що відповідь України на російське варварство здатна струснути землю в самому серці Москви – це доказ нашої справжньої сили. Крім того, Україна реформує свої державні інституції, навіть у воєнний час ми лагодимо систему, щоб розпочати переговори з ЄС про вступ. Ми виконуємо свої обіцянки. Ми стаємо сильнішими.

Просто зараз, в умовах жорстоких боїв, наші солдати утримують позиції на фронті та готуються до подальших дій. Ми не дали Росії здобути за цей рік

жодної перемоги. Так, Путін намагається створювати нові й нові проблеми. Але наша тактика полягає не лише в тому, щоб чекати, що зробить Росія, не лише в тому, щоб пристосовуватися до проблем, які створює Путін. Вона полягає в тому, щоб ефективно долати проблеми. Долати! Це ключ до перемоги.

Завтра на зустрічі з Президентом Байденом, на зустрічах у Конгресі я говоритиму саме про те, які результати наступного року можливі на основі наших цьогорічних здобутків.

Відкинувши Путіна назад, ми позбавимо сенсу його агресію. Тоді він не зможе далі обманювати Росію, ніби в нього особисто та в його війни є майбутнє. Розширюючи наші можливості в небі, зокрема ППО на фронті, ми позбавимо Росію переваги в повітрі, і це буде вирішенням однієї з ключових проблем. Майже ніхто не вірив, що ми виграємо море, але тепер це факт. Маємо виграти й небо. Patriot та РЕБ, дрони й літаки. Усе це і дасть змогу рухатися на землі, як потрібно. І важливо, щоб політики навіть не думали зраджувати солдатів, бо так само, як зброї для захисту, свобода потребує єдності.

Я впевнений, що свобода може бути сильнішою, ніж будь-який її ворог. Я впевнений, що ми й зараз здатні бути не менш результативними в захисті свободи, ніж вільний світ 1989 р. Я впевнений у ці хвилини так само, як був упевнений 24 лютого, коли говорив світовим лідерам: Україна боротиметься, Україна вистоїть. Я впевнений, що свобода повинна перемагати завжди, коли хтось кидає їй виклик.

Я дякую тобі, Америко, за підтримку! І я вірю, що одного дня в цьому університеті зможуть читати лекції та виступати з промовами не лише ті, хто вивчив, що таке Росія, а й українці, які переможуть Росію на полі бою.

Дякую за увагу!

Слава Україні!» *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2023. – 11.12).*

Аналітика

Політичні акценти

М. Закіров, заввідділу СІАЗ НБУВ

Американське турне Президента України В. Зеленського в оцінках експертів

У політичному дискурсі останнім часом міцно вкоренився термін «Глобальний Південь». Цей термін об'єднує країни Азії, Латинської Америки, Африки та Карибського басейну. Особливо гостро актуалізація терміна відбулася на тлі широкомасштабного вторгнення військ РФ в Україну. Значна

частина країн Глобального Півдня від часів Радянського Союзу успадкувала доволі тісні традиційні зв'язки з Росією. Разом з тим керівництво РФ і пропагандисти активно поширюють в інформаційному просторі Глобального Півдня ідею лідерства Росії в боротьбі проти неоколоніалізму та гегемонії «золотого мільярда». У свою чергу, країни, що страждають від постколоніального синдрому, численних економічних і соціально-політичних проблем, на тлі відсутності адекватної протидії російській пропаганді підпадають під вплив цих заяв та лозунгів.

Так, минулого року експерт-дослідник Північної Америки та Великої Британії Ради зовнішньої політики «Українська призма» О. Краєв під час марафону ефірів «Підсумки року», який щороку проводить онлайн-медіа «Свідомі», говорив, що Україна має проблеми з країнами Глобального Півдня (Африка, Азія та Південна Америка) – насамперед в інформаційному ключі. Ці країни вважають, що Україна «маріонетка» Заходу, що йде у фарватері США. Росія залишається у їхніх очах добрим СРСР, який допомагає злиденним. Водночас Україна недостатньо працює із цими уявленнями (URL: <https://svidomi.in.ua/page/vizyt-zelenskoho-do-latynskoi-ameryky-i-aka-pozytsiia-ukrainy-v-rehioni>).

Водночас, на думку спостерігачів, нейтральна позиція більшості країн Глобального Півдня й тим більше підтримка з боку деяких з них політики РФ дає змогу керівництву Росії створювати у світі хибну картину неоднозначності, апелювати до своїх союзників із твердженнями про наявну підтримку дій Росії в Україні з боку величезної кількості населення. Отже, у цих умовах візит Президента України В. Зеленського до Аргентини має відіграти надзвичайно важливу роль.

Дорогою до Аргентини він зустрівся з Прем'єр-міністром Африканської Республіки Кабо-Верде Жозе Уліссешу Коррея-і-Сілвою. Ця зустріч стала першою в історії двосторонніх відносин між країнами, хоча Кабо-Верде підтримує Україну в ООН та голосує за важливі для України резолюції. Уже в Аргентині Президент України зустрівся з президентами Уругваю, Еквадору та Парагваю. З Президентом Парагваю В. Зеленський обговорив шляхи розвитку торгівлі між країнами, з Президентом Уругваю – перспективи проведення саміту Україна – Латинська Америка, а з Президентом Еквадору – двосторонню співпрацю в безпековій сфері, диджиталізації та торгівлі сільськогосподарською продукцією (URL: <https://svidomi.in.ua/page/vizyt-zelenskoho-do-latynskoi-ameryky-i-aka-pozytsiia-ukrainy-v-rehioni>). Особисті зустрічі відіграють надзвичайно важливу роль, оскільки надають можливість максимально відверто обговорити найбільш важливі питання і встановити особистий контакт, що в подальшому сприятиме розширенню взаємодопомоги й співробітництва. Додаткової ваги цьому візиту надає й особа новобраного Президента Аргентини.

Новий Президент Аргентини Х. Мілей у своїй зовнішній політиці вважає основними орієнтирами США та Ізраїль. Він виступає за радикальне зменшення співпраці з Бразилією та Китаєм – основними торговими

партнерами Аргентини. Китай він називає «вбивчою» країною, а Президента Бразилії Л. да Сілву – «корумпованим комуністом». Свою позицію щодо війни Росії проти України Х. Мілей висловив 1 березня 2022 р. Тоді він на засіданні парламенту розгорнув прапор України. Також Х. Мілей запевнив, що не має наміру співпрацювати з Росією. Він заявляв, що за його президентства країна не вступить до БРІКС – об'єднання Бразилії, Росії, Індії, Китаю та Південної Африки (URL: <https://svidomi.in.ua/page/vizyt-zelenskoho-do-latynskoi-ameryky-iaka-rozytsiia-ukrainy-v-rehioni>). Отже, в особі нового Президента Аргентини Україна отримує серйозного союзника, який своїм прикладом може сприяти змінам у настроях Глобального Півдня. Аргентина, третя за чисельністю населення країна Латинської Америки, може стати міцною опорою українським відносинам з країнами регіону.

Президент В. Зеленський висловив сподівання, що новий аргентинський лідер підтримає українську «Формулу миру». «Ми розраховуємо, що Президент Х. Мілей підтримає нашу Формулу миру на голосуванні в ООН. Я думаю, він це зробить. Я сподіваюсь, ні, я в цьому переконаний», – наголосив В. Зеленський (URL: <https://tsn.ua/exclusive/vizit-zelenskogo-do-argentini-podarunok-vid-mileya-ta-pro-scho-ukrayinskiy-lider-govoriv-z-orbanom-2469100.html>).

Важливість налагодження контактів України з максимальною кількістю країн полягає в тому, що кожен новий союзник нашої країни, кожен обізнаний у реальному стані справ і ролі Росії в сучасному світі це ще один голос в ООН та інших міжнародних інституціях на користь України, підтримка в просуванні її ініціатив на міжнародній арені.

Спостерігачі позитивно оцінюють перспективи візиту Президента України В. Зеленського до Аргентини. Так, І. Фечко, експерт Програми дослідження Латинської Америки та Карибського басейну Ради зовнішньої політики «Українська призма» вважає, що візит В. Зеленського до Аргентини – це велика подія у відносинах України з Латинською Америкою. «Це справді цілий дипломатичний прорив – і загалом перемога Х. Мілея та позиція, яку він займає: чітка, прозахідна, проукраїнська. Це дуже різко контрастує з тим, яку позицію раніше займав, наприклад, попередній Президент Аргентини А. Фернандес або більшість інших країн регіону, які хоча формально засудили російське вторгнення, підтримують українську резолюцію в ООН в основному, але далі радикальних, якихось рішучих справ щодо засудження російської агресії, протидії, щодо підтримки тих ініціатив, які пропонує Україна, вони не роблять, займаючи досить нейтральну позицію, яка в цих умовах, звичайно, ще вигідніша агресору» (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4647343-dyplomatychnyi-shans-vizyt-zelenskoho-do-arhentyu>).

У свою чергу голова Центру аналізу та стратегій політолог І. Чаленко розповів 24 Каналу, що таким візитом Україна показує, що перебуває на вістрі глобальних процесів. Україна продемонструвала, що може безпосередньо комунікувати з країнами Глобального Півдня. Адже, крім переговорів з

новообраним Президентом Аргентини, відбувся ряд зустрічей з керівниками багатьох держав. Відтак наша держава може очікувати на нові результати, адже раніше вважалося, що Латинська Америка песимістично дивиться на українські пропозиції. Аргентина може стати нашим якорем з погляду впливу на Глобальному Півдні. Варто зауважити, що ця країна сьогодні переглядає свою зовнішню політику та не хоче брати участь у міжнародних організаціях, у яких присутня Росія, додав І. Чаленко (URL: https://24tv.ua/zelenskiy-vidvidav-argentinu-chim-vazhliviy-vizit-pivdennu-ameriku_n2450351).

Деякі експерти поряд із суто політичними вигодами від візиту підкреслюють і значні перспективи для побудови взаємовигідних економічних відносин між Україною та Аргентиною. Зокрема, політолог М. Давидюк наголошує: «Аргентина буде грати лідерську роль на континенті та стане своєю «антибразилією». Свого часу Бразилія не стала умовними «Сполученими Штатами» на цьому континенті. Аргентина спробує взяти на себе цю роль... Україна має багато спільного із цією країною. Аргентина також має можливість прогодувати від 1 до 2 млрд осіб. На цьому можна зробити величезні проєкти. От є ОПЕК газовий. Так давайте вперше в житті станемо лідерами в чомусь іншому. Зробимо ОПЕК зерновий чи харчовий. Україна та Аргентина – два найбільші виробники зерна. Додаємо сюди ще дві країни-найбільші виробники рису. І от від тебе залежить 8 млрд осіб. Будемо вчотирьох сидіти – підіймати ціни, опускати. Робити, як нам буде вигідно. Будемо впливати на світову політику. Це нормально. Не треба боятися бути першим» (URL: https://24tv.ua/vizit-zelenskogo-do-argentini-yaki-rezultati_n2450005). Звісно, сьогодні ця пропозиція виглядає дещо передчасною, але будувати плани треба вже тепер, адже потім може бути й запізно. Сучасний світ розвивається дуже динамічно й будь-які амбітні та, на перший погляд, нездійсненні мрії швидко перетворюються на реальність.

Після візиту до Аргентини українська делегація на чолі з Президентом України В. Зеленським вирушила до США. На порядку денному цього візиту зустрічі з високопосадовцями уряду, виступ у сенаті та зустріч з Президентом США Д. Байденом. Додаткової ваги вже за фактом непересічної події додає непроста ситуація, що склалася останнім часом у політикумі Сполучених Штатів Америки щодо допомоги Україні. Голосування відкладається, позиції сторін з ключових питань не узгоджено, що викликає цілком виправдане занепокоєння, особливо на тлі зростаючого тиску з боку окремих європейських політичних сил, які намагаються торпедувати деякі позиції допомоги Україні з боку ЄС і НАТО.

Як повідомив В. Зеленський, «візит до США розпочав із зустрічі з міністром оборони Л. Остіном і головою Об'єднаного комітету начальників штабів генералом Ч. Брауном у Національному університеті оборони». Зокрема, під час розмови було обговорено виклики для глобальної безпеки, розвиток подій на фронті, подальша українсько-американська співпраця у сфері оборони. «Я вдячний США за виконання наших домовленостей, особливо щодо посилення протиповітряної оборони, а також міністру Остіну

та генералу Брауну за їхнє особисте лідерство», – зазначив Президент України В. Зеленський (URL: <https://www.unian.ua/politics/vizit-zelenskogo-do-ssha-prezident-zustrivsyaz-glavoju-pentagonu-ostinom-12481131.html>).

Оскільки США були й залишаються лідерами в наданні допомоги нашій країні, у тому числі різноманітного озброєння, військового спорядження та техніки, цілком закономірним була зустріч В. Зеленського з керівниками американських оборонних компаній. На зустрічі, що відбулася в Українському домі у Вашингтоні, були присутні президент BAE Systems Т. Арсено, голова та виконавчий директор Day&Zimmermann Г. Йох, президент Boeing Т. Колберт, виконавчий директор Sierra Nevada Ф. Озмен, віцепрезидент Northrop Grumman С. О'Брайан, віцепрезидент RTX Д. Шоклі, віцепрезидент Lockheed Martin Р. Піселлі, віцепрезидент General Dynamics М. Руале, виконавчий директор D&M Holding Д. Пауерс, віцепрезидент AeroVironment Ч. Дін.

В. Зеленський поінформував про ідею створення оборонного хабу у Європі, який розміщуватиметься на території України. «Наша країна має сьогодні багато практичного досвіду, набутого через війну», – зауважив він. Також В. Зеленський додав, що Україна продовжить виробляти більшу кількість боєприпасів і військової техніки, проте для цього вона потребує підтримки з боку потужних компаній. Зокрема, ідеться про спільне виробництво артилерійських боєприпасів, систем ППО, артилерійських і ракетних систем (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/12/12/novyna/bezpeka/zelenskyj-zustrivsyakerivnykamuy-oboronnyh-kompanij-ssha>).

Також Президент України виступив з промовою в Національному університеті оборони США у Вашингтоні. Ця промова трансливалася Міністерством оборони США в мережі «Х». «Зараз, в умовах запеклих боїв, наші солдати тримають позиції на фронті й готуються до подальших дій. Ми не дозволили Росії здобути будь-які перемоги цього року. Так, Путін намагається створювати нові проблеми. Але наша тактика – це не просто очікування, що зробить Росія, не лише адаптація до проблем, які створює Росія. Вона про ефективне вирішення проблем. Саме вирішення – це ключ до перемоги», – наголосив В. Зеленський. Як він підкреслив, з розширенням українських спроможностей у повітряному просторі, особливо для протиповітряної оборони на фронті, вдасться усунути перевагу Росії в повітрі. На його переконання, це стане рішенням однієї з головних проблем України. «Майже ніхто не вірив, що ми би виграли у морі, але тепер це факт. Ми повинні виграти в повітрі також», – зазначив глава держави (URL: <https://www.unian.ua/politics/vizit-zelenskogo-do-ssha-prezident-zustrivsyaz-glavoju-pentagonu-ostinom-12481131.html>).

Проте цілком очевидно, що найбільш важливою буде зустріч Президента України В. Зеленського з Президентом США Д. Байденом, яка на момент підготовки матеріалу ще не відбулася. Разом з тим аналіз думок експертів щодо можливих результатів також має певний інтерес, оскільки

дасть можливість зрозуміти ступінь вірогідності їхніх прогнозів. Зокрема, політолог, голова Центру аналізу та стратегій І. Чаленко наголошує: «Візит Президента Зеленського до США зараз – це максимальний наголос на отримання результату. Щоб дві палати Конгресу нинішнього тижня ухвалили все-таки підтримку Україні на наступний рік – фінансування на понад 61 млрд дол. цього року в сенаті. Відповідно, зараз необхідно провести ряд зустрічей, звичайно ж, зокрема, і з Президентом США Д. Байденом, для того щоб максимально пролобіювати ухвалення відповідних бюджетних асигнувань» (URL: <https://uatv.ua/uk/ukrayina-robyt-vse-mozhlyve-shhob-zaruchytysya-pidtrymkoju-ssha-u-nastupnomu-rotsi-politolog-pro-vizyt-zelenskogo>).

У свою чергу деякі експерти підкреслюють, що конкретне питання надання допомоги Україні залежить насамперед від розвитку подій усередині американської політики. Політолог В. Фесенко вважає, що найбільшою помилкою українських чиновників цього року було давати публічні прогнози щодо воєнної ситуації, європейської інтеграції тощо. В. Фесенко наголошує: «Знайдуть вони цей компроміс найближчими днями? Тоді буде шанс, що буде проголосована допомога. Якщо не знайдуть, на жаль, є великий ризик, що не проголосують. Обидві сторони пішли на принцип, республіканці вимагають спочатку кордон, а потім усе інше».

Також зазначається, що навіть негативний сценарій не означатиме, що США припинять надавати Україні оборонну підтримку. Запасний варіант може бути схожим на те, як Вашингтон співпрацює з Ізраїлем, коли озброєння постачаються без необхідності голосування в Конгресі. В. Фесенко резюмує, що, хоча складно сказати, із чим саме В. Зеленський приїде зі США, його завданням є переконання партнерів у тому, що запізнюватися з допомогою більше не можна, постачання вже сповільнилося. Причому так, що Сили оборони зіткнулися з дефіцитом боєприпасів (URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/chogo-chekati-vid-vizitu-zelenskogo-ssha-1702313181.html>).

Отже, на думку спостерігачів, головна проблема полягає в пошуку компромісів усередині американського істеблішменту, можливість якого з наближенням виборів стає дедалі складнішою. Внутрішній політичний порядок денний уже почав диктувати свої умови, і саме тому питання фінансування зовнішніх програм у цілому, а не лише допомога Україні опинилася у підвішеному стані. З огляду на це декі експерти висловлюють припущення, що в цьому контексті найбільш важливими будуть зустрічі саме із впливовими політиками та прихильниками України, а не лише зустріч із Президентом США Д. Байденом.

Зокрема, політолог О. Саакян у коментарі Фактам ІСТV зазначив, що візит, безумовно, має на меті вплинути на бюджетний процес у США. «І я думаю, що ключовою тут є не так зустріч із Байденом, як інші окремі зустрічі, що можуть відбутися з найвпливовішими конгресменами, сенаторами, а також з групами підтримки України», – вважає О. Саакян. За його словами, ключова мета зустрічі В. Зеленського та Д. Байдена – так звана звірка годинників. Крім

того, президенти, імовірно, обговорюватимуть оборонний аспект, тобто певні конкретні речі стосовно того, чого очікувати наступного року, як бачать майбутню співпрацю Україна й Сполучені Штати Америки. Водночас великого прогресу від переговорів очікувати не варто, зауважує експерт. «Якихось особливих проривів я би від них не очікував. Єдине, що може бути, це якісь серйозні оголошення стосовно тих зрушень, які вже відбуваються. Наприклад, щодо спільного виробництва зброї. Тут останнім часом справді відбулася активізація між Україною та США», – наголосив О. Саакян (URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20231211-klyuchova-zustrich-ne-z-bajdenom-yakymy-mozhut-buty-rezultaty-vizytu-zelenskogo-do-ssha>).

Таким чином, аналіз інформаційного простору свідчить, що візит Президента України В. Зеленського до Аргентини має важливе значення для корінних змін у відносинах нашої країни з Глобальним Півднем. Розпочатий діалог з країнами Африки та Латинської Америки має стати підґрунтям для конструктивної взаємодії і взаємовигідного співробітництва, основою зростаючої підтримки нашої країни в протидії агресії. У свою чергу більшість експертів схиляється до думки, що сенсацій від поточного візиту Президента України до США очікувати не варто. Так чи інакше війна Російської Федерації проти України потребує не лише швидких й оперативних рішень, а й довгострокового планування, підготовки тривалих контрактів і співробітництва не лише у сфері постачання готових озброєнь, а й розгортання сумісного виробництва. Такий підхід значною мірою знімає загрозу несподіванок і різного роду форс-мажорних обставин, а процес допомоги набуватиме більш звичний та зрозумілий для країн сталої демократії бюрократичний характер цілеспрямованого, передбачуваного й прогнозованого співробітництва.

Н. Тарасенко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Візит О. Лукашенка до Китаю в контексті подальшого перебігу відносин усередині осі Білорусь – РФ – КНР

Самопроголошений Президент Білорусі О. Лукашенко 3–4 грудня здійснив незапланований візит до Китаю. Ця поїздка до КНР уже друга у 2023 р. для білоруського лідера. Попереднього разу він перебував у Пекіні з офіційним візитом 28 лютого – 2 березня. Тоді О. Лукашенка в Китаї зустрічали салютом і військовими почестями, а глава КНР Сі Цзіньпін заявив, що «китайсько-білоруська дружба непорушна, обидві сторони повинні постійно зміцнювати політичну взаємну довіру та залишатися справжніми друзями й добрими партнерами один одного». Цього разу, як впливає з офіційних заяв обох сторін, метою візиту О. Лукашенка було вирішення ряду питань торговельно-економічного, інвестиційного та міжнародного співробітництва.

Варто зазначити, що Китай залишається одним з ключових альтернативних стратегічних партнерів для нинішнього керівництва Білорусі. КНР стала другим найбільшим торговельним партнером Білорусі після РФ. Товарообіг між Китаєм і Білоруссю протягом січня – травня 2023 р. становив 5,83 млрд дол. США, що відповідає показникам за весь 2022 р. Загальний обсяг китайських прямих інвестицій в економіку Білорусі сягнув близько 1,88 млрд дол. США (URL: <https://silkbridge.info/8-mesjacev-2023-tovarooborot-knr-belarus-5-83-m...5>).

За словами експертів, головне, що завжди цікавило Китай у Білорусі – це її географічне розташування: держава межує з країнами Євросоюзу та зручна щодо логістики. Білорусь є кінцевою ланкою потужного транспортного маршруту з Китаю, через Казахстан і РФ, до ЄС. Як пояснює політолог І. Рейтерович, Китай розраховує, що після війни Росії проти України буде поступово заходити до ЄС через Білорусь, коли вони покращать відносини. Сі Цзіньпін готує плацдарм на майбутнє, щоб, коли запустяться відповідні процеси, він контролював білоруські підприємства та компанії. Згодом вироблені товари продаватиме до країн ЄС.

«Усі чудово розуміють, що ці товари матимуть маркування не Made in Belarus, а Made in China. Робитимуться переважно на підприємствах з китайськими інвестиціями, які, до речі, у Білорусі вже побудовано. Проте побудовано не на сильно вигідних умовах для Білорусі. Лукашенко там обіцяв гарантовано викуповувати половину продукції за державним замовленням», – зазначив політолог (URL: <https://tsn.ua/politika/bilorus-tramplin-kitaya-do-vevropi-politolog-pro-zustrich-lukashenka-ta-si-czinpinya-2465179.html>).

Водночас Пекін потрібен Мінську як джерело коштів і гарант безпеки від Москви. Співпраця із Сі Цзіньпіном вигідна О. Лукашенку – це стане черговим натяком у бік Росії, що Китай має власні інтереси в регіоні, який Кремль вважає нібито своєю зоною впливу. За словами І. Рейтеровича, самопроголошений Президент Білорусі намагається маневрувати між Сі Цзіньпіном і В. Путіним. О. Лукашенко в спілкуванні з китайським лідером вважає, що знайшов альтернативного «старшого брата», який у разі потреби зможе захистити перед Росією.

На думку експерта з питань Східної Азії Н. Бутирської, О. Лукашенку вкрай важливо мати в друзях і партнерах Китай та Сі Цзіньпіна, який своїми діями показуватиме зацікавленість у Білорусі як незалежній державі. Річ у тому, що березневий візит відбувався в період надзвичайно великого тиску на Лукашенка з боку Путіна: аби лідер Білорусі ввів війська в Україну. З точки зору Н. Бутирської, цей тиск – вступити у війну з Україною на боці РФ – був зупинений саме Китаєм, якому було важливо, аби логістичний шлях до Європи залишався спокійним. Тобто Китай служить для Лукашенка гарантом, що він не буде повністю поглинутий РФ і Путіним.

Експерти закордонних справ України П. Клімкін, коментуючи візит білоруського диктатора до КНР, пояснив, що Китай у сьогоднішніх умовах став своєрідним гарантом, що В. Путін не поглине самопроголошеного лідера

РБ. Дипломат констатує, що Білорусь і далі дуже сильно залежить від Росії, яка хоче прибрати до своїх рук усі силові органи республіки. О. Лукашенко розуміє, що він перебуває в непростій і небезпечній ситуації, але все ж хоче бути «маленьким царем у своїй Білорусі», яку не планує нікому віддавати. Адже потрібен він лише до тих пір, поки він керує республікою. Тож добре, наголосив ексглава МЗС, що Китай «тримає Лукашенка за комірць та не дає Путіну з'їсти Білорусь», адже Україні Росія ще й там аж ніяк не потрібна (URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/kitaj-trimaje-lukashenka-za-komirets-ta-ne-daje-putinu-zjisti-bilorus-klimkin.html>).

Як зазначають експерти Національного інституту стратегічних досліджень, чинне де-факто керівництво Білорусі прагне прискорити диверсифікацію зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних зв'язків з огляду на запровадження додаткових міжнародних санкцій через співучасть в агресії проти України. Так, 5 грудня Міністерство фінансів США запровадило додаткові санкції проти впливових провладних білоруських підприємців О. Шакутіна, П. Топузидіса та В. Петровича, а також глави Білоруського Червоного Хреста Д. Шевцова (URL: <https://www.dw.com/ru/sankcii-v-otnosenii-belarusi/t-37741016>).

Крім того, зростає ризик поглиблення системної комплексної залежності Білорусі від Росії. 30 листопада 2023 р. заступник міністра економіки Білорусі А. Абраменко заявила, що до кінця поточного року у відомстві планують повністю виконати всі 28 союзних програм у межах Союзної держави. Також надалі триває поглиблення співпраці в оборонній і військово-технічній галузі між Білоруссю та РФ (URL: <https://www.belta.by/economics/view/abramenko-do-kontsa-goda-planiruetsja-realizovat-vse-sojuznye-programmy-602597-2023>).

Водночас співробітництво з Китаєм – це можливість для Білорусі вийти з міжнародної ізоляції. О. Лукашенко на сьогодні, зокрема, дуже активно працює, аби долучитися до всіх можливих структур, які функціонують в азійському регіоні та у яких, головним чином, заправляє Китай. Утім примітно, що нинішній візит О. Лукашенка до КНР відбувся трохи більше, ніж через місяць після того, як Білорусь не покликали на саміт китайської ініціативи «Пояс та шлях». Н. Бутирська вважає, що причиною, попри доволі міцні відносини між Мінськом і Пекіном, могло стати, зокрема, розташування тактичної ядерної зброї РФ на території Білорусі та створення «міграційної кризи» шляхом перекидання «вагнерівців» на кордон з Польщею. Ці дві події викликали обурення Китаю, адже, по-перше, він декларує, що у світі має відбутися повне ядерне роззброєння. По-друге, такі речі частково зашкодили «Поясу та шляху», оскільки розміщення на території Білорусі компонентів ядерного озброєння РФ викликало зростання напруження на кордоні з Польщею, Литвою та Латвією, а підвищення заходів з прикордонного контролю зумовило значне обмеження транспортного транзиту через Білорусь до держав ЄС (URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/politychnyy-kontekst-vizytu-o-lukashenka-do-pekinu-u->).

Під час візиту О. Лукашенко провів переговори з главою КНР Сі Цзіньпіном та відвідав Пекінський університет, у якому зустрівся із секретарем партійного комітету цього ЗВО та заступником глави Комісії з міжнародних справ Усекитайських зборів народних представників Х. Піном.

Як поінформувало китайське агентство «Сінхуа», Сі Цзіньпін під час зустрічі з О. Лукашенко заявив, що Китай завжди розглядає відносини з Білоруссю зі стратегічної висоти та з урахуванням довгострокової перспективи. Крім того, за словами китайського лідера, Пекін твердо підтримує Мінськ у його прямуванні шляхом розвитку, що відповідає його власним реаліям, і виступає проти зовнішнього втручання у внутрішні справи Білорусі. «Китай готовий і далі посилювати стратегічну координацію з Білоруссю, твердо підтримувати один одного, просувати практичне співробітництво і поглиблювати двосторонні відносини», – підкреслив Сі Цзіньпін (URL: <https://espreso.tv/si-tszinpin-i-lukashenko-zustrilisya-u-pekini-pro-shcho-govorili>).

За інформацією агентства, під час зустрічі глава КНР нагадав, що 10 років тому він був ініціатором проєкту «Пояс та шлях» і на сьогодні понад 150 країн підписали документи про співпрацю в галузі цієї ініціативи. Нещодавно він оголосив про вісім нових кроків на підтримку реалізації цього проєкту.

У рамках зустрічі також обговорювали перспективи реалізації таких проєктів, як «Китайсько-білоруський індустріальний парк». Очікується, що ця програма має збільшити результати в промисловій кооперації, а також підвищити рівень зручності транскордонних перевезень для сприяння двосторонній торгівлі.

Крім того, Китай і Білорусь розглянули питання про реформування й розвиток систем глобального управління. Зокрема, Сі Цзіньпін заявив, що Китай готовий зміцнювати координацію та співробітництво з Білоруссю в рамках багатосторонніх механізмів, таких як Організація Об'єднаних Націй і Шанхайська організація співробітництва.

КНР також заявила про готовність просувати реалізацію трьох ініціатив – з глобального розвитку, у сфері глобальної безпеки та глобальної цивілізації. Також формування «Спільноти єдиної долі людства».

У свою чергу О. Лукашенко зазначив, що «Білорусь твердо дотримується розвитку дружніх відносин з Китаєм, готова підтримувати з китайською стороною тісні обміни на високому рівні». «Білорусь була, є і буде надійним партнером для Китаю. У нас є великий досвід, ми знаємо, що потрібно нашим країнам. І ми дуже багато в цьому плані зробили. З березня організовано понад 120 взаємних візитів. Це різні візити. І що найбільше тішить – це візити, пов'язані з виробництвом, торговельно-економічними відносинами», – зауважив він (URL: <https://www.rfi.fr/uk>).

На переговорах білоруський Президент назвав головне питання, яке він хотів поставити Сі Цзіньпіну: швидкість реалізації намічених планів щодо розвитку двосторонньої співпраці. «Коли я готувався до цього візиту, своїх колег питав про те, що треба зробити, що не рухається, щоб сказати голові про

це. Ми не знайшли жодного питання, з якого не було б руху. Єдине питання, яке я хотів би з Вами обговорити сьогодні, – це швидкість... Час настільки спресований. І від нас – може, на щастя, може, на жаль – ця спресованість не залежить. Це не тільки Китай, Білорусь... Скрізь так відбувається у світі. І той, хто перший прийде до своєї мети, той і буде на вершині», – заявив О. Лукашенко (<https://uatv.ua/uk/vizyt-vasala-do-syuzerena-zustrich-lukashenka-i-si-tszinpina-v-oglyadi-ekspertiv>).

Примітно, що в результаті переговорів О. Лукашенка та Сі Цзіньпіна не було офіційних заяв про співпрацю у військовій сфері. Водночас на початку цього року під час візиту О. Лукашенка до Китаю глави держав заявили, що нарощують військову співпрацю. Про це ж ішлося і в серпні на зустрічі білоруського Президента з міністром оборони КНР Лі Шанфу.

Двостороння зустріч тривала втричі довше запланованого – понад 3 год. Потім лідери країн обмінялися подарунками: О. Лукашенку подарували яблука з провінції Хунань, а Сі Цзіньпіну – білоруський шоколад.

Одразу після зустрічі глав держав відбулися переговори співкерівників китайсько-білоруського міжурядового комітету зі співробітництва – першого заступника Прем'єр-міністра Білорусі М. Снопкова та віцепрем'єра Державної ради КНР Лю Гочжуна.

О. Лукашенко після переговорів з Президентом КНР приїхав до Пекінського університету, де провів переговори із заступником глави Комісії з міжнародних справ Усекитайських зборів народних представників Хао Піном. Під час цієї зустрічі Президент Білорусі наголосив на потребі інтенсифікації молодіжних обмінів між двома державами, зокрема пов'язаних з розширенням академічної взаємодії. Будь-які інші деталі переговорів, що відбулася в Пекіні, не наводяться.

Коментуючи візит білоруського Президента до Китаю, експерти підкреслюють, що головна ціль його візиту полягала, скоріше, у намаганні отримати фінансову допомогу від Пекіна. Як зазначає І. Тишкевич, експерт програми Міжнародна і внутрішня політика Українського інституту майбутнього, візит О. Лукашенка до КНР став несподіванкою. У своєму блозі на NV він також зауважує, що «як завжди, китайські джерела (навіть Сінхуа) розставляють різні акценти у своїй російськомовній, англійській та китайській версіях» (URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4645742-lukashenko-poikhav-do-kytau-i-pro-scho-domovylys-z-si>).

І. Тишкевич зазначив, що Сі Цзіньпін повертає Білорусь в ініціативу «Пояс та шлях». Крім того, Мінську обіцяють співробітництво із ШОС, але БРІКС – під питанням. Але найцікавішими є «пасажі про промислову кооперацію, логістику (що означає необхідність Мінську виходити з гризні із сусідами) і... кадровий обмін». Останнє особливо цікаве, пише експерт.

«Відповідь Лукашенка (у викладі китайської стрічки Сінхуа) повністю складається із загальних красивих фраз на кшталт “стратегічної координації”, “підтримки”, “справи миру і прогресу”. Одним словом, очікує, що скажуть і

сподівається, що відсиплять трохи грошень», – доходить висновку І. Тишкевич.

На думку експерта Української асоціації китаєзнавців, доцента кафедри міжнародних відносин Національного університету «Києво-Могилянська академія» Д. Єфремова, О. Лукашенко дійсно шукає гроші в Китаї. Раніше Росія спонсорувала Білорусь та допомагала підтримувати платіжний баланс і дефіцит бюджету на нормальному рівні, але наразі в росіян коштів на це немає, тому вони запропонували білоруському диктатору затягнути пасок. «Лукашенку потрібні інші спонсори, яких він активно шукає світом – він нещодавно їздив в ОАЕ, і хоча це була кліматична конференція, він там також мав зустрічі на найвищому рівні і, я думаю, питання фінансування піднімав. Тепер він поїхав до Китаю. Я думаю, що приватно Лукашенко там теж піднімав це питання. Але я дуже не впевнений, що китайці дадуть йому гроші», – зазначає Д. Єфремов.

Експерт вважає, що Китай навряд чи профінансує О. Лукашенка, але якщо білоруський диктатор піде на поступки, то можливо в Пекіні передумають. Наприклад, якщо Лукашенко «здасть» якісь свої стратегічні національні багатства, наприклад «Білоруськалій», або допустить китайців у білоруську інфраструктуру. «Лише на таких умовах китайці можуть йому позичити певні кошти», – прогнозує Д. Єфремов.

На думку кандидата політичних наук, експерта-міжнародника С. Желіховського, Китай усе ж хоче продовжувати співпрацю з Білоруссю. «За словами МЗС Китаю, країна хоче продовжувати стратегічну та прагматичну співпрацю з Білоруссю. Сі під час прийому заявив, що після попереднього візиту Лукашенка відносини між двома країнами зміцнилися. Лукашенко сказав, що Сі залишатиметься надійним партнером», – зазначив експерт-міжнародник.

С. Желіховський зазначив, що розвиток комплексного і всебічного стратегічного співробітництва між Білоруссю та Китаєм є результатом ідеологічної схожості й наслідком подій на міжнародній арені. «Тобто фактично цю зустріч ми можемо розглядати як інші попередні. Та “вісь зла” продовжує формуватися, зустрічі відбуваються», – зазначив він.

Як наслідок таких зустрічей, на думку експерта, може посилитися атака Росії на Україну чи станеться певного роду обхід санкцій Заходу. Загалом це укріплює співпрацю Китаю та Білорусі й демонструє, що світ опинився в міжблоковому протистоянні і є ймовірність серйозного конфлікту. «Ми нічого не можемо зробити, бо ці диктатори опинилися у власній бульбашці інформаційного та ідеологічного характеру. Фактично Заходу нічого не залишається, як укріплюватися, надавати Україні все більше озброєння. Загалом треба бути готовими, що боротьба з цією “віссю зла” може розтягнутися на роки», – припустив С. Желіховський.

Представник Координаційної ради демократичних сил Білорусі В. Мацкевич відзначає дві основні теми, які насамперед цікавлять О. Лукашенка у відносинах Білорусі з КНР. Це гроші, які він намагається

збирати, демонструючи Пекіну свою «потрібність» і «корисність», та гарантії власної безпеки. Звісно ж О. Лукашенко дивиться в цьому сенсі на Казахстан, про гарантію територіальної цілісності якого голосно заявив Китай. Та зрозуміло, що саме із цією метою О. Лукашенко і відвідує Піднебесну.

Крім того, на думку В. Мацкевича, О. Лукашенко, хоча й робить усе з оглядкою та погодженням з Кремлем, при цьому бачить в особі Сі Цзіньпіна гаранта власної долі незалежно від настрою та можливостей Путіна. По суті, він намагається підстелити соломку на той випадок, якщо Путін виявиться неспроможним якимось чином підтримувати Лукашенка, і білоруський диктатор розраховує, що в цьому сенсі він буде потрібен і важливий для Китаю. Або він розраховує на те, що якщо Путін буде таки роздратований і незадоволений Лукашенком та захоче якимось чином на нього натиснути, вплинути чи замінити, то в цьому випадку Китай за нього заступиться й дасть сигнал Путіну, що «це, мовляв, наш хлопець, не чіпайте його».

Китаю, у свою чергу, насамперед важливий безперешкодний транзит. Але тут відзначається декілька проблем, пов'язаних із ситуацією у Білорусі та її зв'язками з Росією. По-перше, О. Лукашенко є нелегітимним не лише на міжнародній арені, а і всередині країни, оскільки його не підтримує більшість білоруського суспільства. По-друге, через зв'язок з Путіним, підтримку його агресії в Україну, а також міграційну кризу й репресії, що останнім часом загострилися в Білорусі, О. Лукашенко не може помиритися з Євросоюзом, що фактично зачиняє білоруське «вікно до Європи» для Китаю.

О. Лукашенко, звичайно ж, намагається донести Китаю, що він є гарантом стабільності, гарантом незалежності, і якби не Путін, він, звичайно ж, дружив би з Європою. Але Пекін дуже добре розуміє реальний стан речей і дуже швидко реагує на повістку. Коли в Білорусі відбудуться необхідні зміни й режим Лукашенка просто зникне, Китай дуже швидко побудує правильні конструктивні відносини з новою демократичною владою, прогнозує В. Мацкевич (URL: <https://kontrakty.ua/article/230464>).

За словами білоруського громадського й політичного діяча С. Бульби, зустріч О. Лукашенка та Сі Цзіньпіна для когось може здатися спонтанною, бо вона не була внесена до плану й абсолютно не висвітлювалася на сайтах китайського МЗС чи уряду. «Таке відчуття, що хтось пролобіював зустріч Лукашенка з Цзіньпінем серед тих, хто був присутній на зустрічі кліматологів у Дубаї», – зауважує С. Бульба. Він стверджує, що основним меседжем, який О. Лукашенко намагався донести до Сі Цзіньпіна, було те, що в лютому в Білорусі відбудуться вибори. О. Лукашенко обіцяє, що після проведення єдиного виборчого дня, коли оберуть депутатів місцевих рад, палати та Народних зборів, він оголосить «відлигу», яка нібито має призвести до покращення відносин з Євросоюзом. І Президент Білорусі вважає, що після цього поновиться повний трафік китайських вантажів через білоруську територію.

«Лукашенко розуміє, що він нелегітимний. І з Китаю був сильний сигнал, коли його не запросили на конференцію “Один пояс, один шлях”».

Також були натяки по лінії МЗС про зниження статусу стратегічного партнерства по Білорусі. До того ж Китай перестав займатися питанням просування Білорусі в ШОС. Після цього Лукашенко почав бити на всі дзвони, щоб знайти можливість приїхати, впасти в ноги та запевнити, що “ви не сумнівайтеся, ми все зробимо, все, що можна”», – наголошує С. Бульба.

Експерт з питань національної безпеки І. Варченко зазначає, що О. Лукашенко на сьогодні намагається відігравати роль людини, яка вирішує питання в миротворчому плані, зокрема з деякими ізольованими країнами. І оскільки Сі Цзіньпін є членом клубу диктаторів (як і Лукашенко та Путін), їм легко зустрічатися.

З одного боку, це дуже легітимізує О. Лукашенка, а з іншого – дає змогу Сі Цзіньпіну формувати сьогодні коло васальних держав, розуміючи, що політично він навряд чи далі підтримуватиме війну в Україні. Але він розуміє, що економічно можна використати потенціал цих держав, і головне – цих земель, Росії та Білорусі. «І, звичайно ж, Сі Цзіньпін не проминув би можливості показати свій вплив на цей улус свого великого “ханства”. І оскільки Росія активно семимильними кроками йде знову у свою чергову версію підданства “східному хану”, то Білорусь натоптаними стежками теж йде туди. Чому Сі Цзіньпіну відмовлятися від цього? Я не бачу такої потреби. Тому він зустрічається з ще дрібнішим представником, ніж його більший васал, яким є Путін», – констатує І. Варченко (URL: <https://uatv.ua/uk/vizyt-vasala-do-syuzerena-zustrich-lukashenka-i-si-tszinpinga-v-oglyadi-ekspertiv>).

Водночас Сі Цзіньпін, зустрічаючись з О. Лукашенком, отримує також додаткові можливості для діалогу із Заходом. Сі Цзіньпін може говорити, що думки, які він озвучує, – це колективні думки, зокрема європейської держави Білорусь. Таким чином, зазначає експерт, формуючи свою зовнішню політику, Пекін шукає можливість бути і миротворцем, і отримати свою вигоду від того конфлікту, який на сьогодні відбувається.

Отже, офіційний візит О. Лукашенка до Китаю 3–4 грудня став другою протягом поточного року його поїздкою до КНР і був зумовлений зацікавленістю Мінська в додатковому фінансуванні, потребою посилення міжнародної легітимізації, пошуком альтернативного «старшого брата», який у разі потреби зможе захистити незалежність Білорусі від зазіхань Росії. Зі свого боку Китай, попри токсичність Білорусі на міжнародній арені через потурання російській агресії в Україні й фактичну нелегітимність О. Лукашенка, усе ж зацікавлений в економічному співробітництві з Білоруссю – як кінцевою ланкою потужного транспортного маршруту з Китаю, через Казахстан та РФ, до ЄС.

Позиція О. Лукашенка під час переговорів із Сі Цзіньпіном була представлена такими тезами:

– розвиток усебічного і «всепогодного» стратегічного співробітництва Білорусі та Китаю визначено «єдністю ідеологій» та «логікою» світових подій і процесів, які відбуваються сьогодні;

– основне питання нинішніх переговорів – це швидкість виконання досягнутих раніше двосторонніх домовленостей;

– керівництво Білорусі підтримує китайську ініціативу «Пояс та шлях», яка стала «практикою» й концепцію Сі Цзіньпіна «Спільноти єдиної долі людства».

Сі Цзіньпін у свою чергу заявив, що:

– між державами зміцнюється політична довіра й міжнародна взаємодія через нові проекти в рамках «Поясу та шляху»;

– за керівництва О. Лукашенка Білорусі вдалося подолати дію «різних негативних чинників», зберегти соціальну гармонію й стабільність, здійснити економічну відбудову та зростання;

– обидві держави повинні реалізувати спільні проекти, зокрема «Китайсько-білоруський індустріальний парк», розвивати промислове співробітництво для досягнення більшого результату, поліпшити спрощення транскордонних перевезень і сприяти економічному, торговому, кадровому обміну;

– Китай та Білорусь є важливими силами, які беруть участь у реформуванні й побудові глобальної системи управління.

Те, про що насправді говорили лідер Китаю та невизнаний Президент Білорусі, навряд чи стане відомо. Однак політологи впевнені, що КНР, підтримуючи відносини з Білоруссю, дбає насамперед про власні інтереси. Територія Білорусі для Китаю є стратегічним плацдармом, який розташований біля кордонів Євросоюзу та може бути використаний для реалізації економічних планів Пекіна. Саме цим обумовлено китайські інвестиції, які, звичайно, істотно допомагають Білорусі, у тому числі і в її прагненні послабити свою залежність від Москви.

С. Горова, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Угорські колізії навколо європейської єдності

Розбіжності у Євросоюзі щодо бюджету ставлять під загрозу надання Україні 50 млрд євро на чотири роки. Це питання заплановано розглянути на саміті 14–15 грудня. Проте, за даними видання «Financial Times», країни-члени ЄС далекі від досягнення угоди щодо поповнення спільного бюджету, включаючи кошти для України (URL: <https://www.ft.com/content/6cd69168-aef4-4c8c-950c-62d7465fe5bb>).

Під загрозою також опинилося оголошення одного з очікуваних політичних рішень року – відкриття переговорів про вступ України до Євросоюзу. Причина – останні різкі висловлювання Прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана. Він відкрито заявив, що членство України у ЄС не в інтересах угорських громадян, і вказав Єврокомісії, що її висновки щодо прогресу українських реформ, на підставах яких було ухвалено рекомендацію про відкриття переговорів про вступ, – «необґрунтовані та погано

підготовлені» (URL: <https://www.dw.com/uk/evropejska-perspektiva-ukraini-i-faktor-orbana-ci-e-plan-b/a-67651957>. 2023. 6.12).

Як повідомляють ЗМІ, В. Орбан погрожує заблокувати, по-перше, 50 млрд євро (частково гроші хочуть узяти також із заморожених російських активів), які ЄС має намір направити до Українського фонду на відновлення, реконструкцію та модернізацію нашої країни у 2024–2027 рр.

По-друге, восьмий транш на 500 млн євро в рамках військової допомоги Україні з Європейського фонду миру, які Угорщина блокує вже кілька місяців.

Треба нагадати, що ще раніше міністр закордонних справ Угорщини П. Сіярто заявляв, що блокування цих 500 млн євро на зброю для України триватиме, доки Київ не виключить OTP Bank та інші угорські компанії з міжнародного списку спонсорів війни. Відповідно, у вересні НАЗК тимчасово виключило угорський OTP Bank із цього переліку, куди його було внесено в травні у зв'язку з роботою в Росії в період війни. «Жодних істотних змін не відбулося. Позиція Угорщини зрозуміла: доти, доки OTP не буде виключено із цього списку, Угорщина не братиме участі в подальшому фінансуванні ЄС постачання озброєнь до України», – заявляв речник МЗС Угорщини М. Пацолай (URL: <https://tsn.ua/exclusive/putinizaciya-ugorskoyi-politiki-fanat-kremlya-orban-zibravsvya-blokuvati-viyskovu-dopomogu-ta-vstup-ukrayini-do-yes-2456707.html> 2023. 23.11).

По-третє, Угорщина блокуватиме 20 млрд євро на військову допомогу Україні в рамках Європейського фонду миру протягом наступних чотирьох років. Проти формування такого пакета виступила не лише Угорщина, а й Німеччина.

По-четверте, В. Орбан погрожує блокувати не лише рішення про відкриття офіційних переговорів про вступ України до ЄС, яке мають ухвалити на саміті 14–15 грудня в Брюсселі, а і євроінтеграцію України загалом.

У своєму листі на адресу голови Євроради Прем'єр-міністр Угорщини мотивує це тим, що ЄС має в загальному переглянути свою політику щодо України, включно з різними програмами допомоги, бо США, які занурилися в період політичної турбулентності напередодні президентських виборів, можуть зменшити свою допомогу Україні. «Єврорада має провести відверту і відкриту дискусію щодо здійсненності стратегічних цілей ЄС в Україні. Чи ми все ще вважаємо ці цілі реалістично досяжними? Чи ця стратегія життєздатна без потужної підтримки США? Єврорада не в змозі ухвалювати ключові рішення щодо запропонованих гарантій безпеки, чи додаткової фінансової підтримки для України, подальше посилення санкцій (проти Росії), чи майбутнє процесу розширення (ЄС). Якщо не буде консенсусу, що наша майбутня стратегія щодо України буде знайдена», – ідеться в листі В. Орбана (URL: <https://tsn.ua/exclusive/putinizaciya-ugorskoyi-politiki-fanat-kremlya-orban-zibravsvya-blokuvati-viyskovu-dopomogu-ta-vstup-ukrayini-do-yes-2456707.html>. 2023. 23.11).

За повідомленнями ЗМІ, Прем'єр-міністр Угорщини написав уже й другий лист очільнику Європейської ради Ш. Мішелю, закликавши його не виносити на порядок денний саміту ЄС питання про початок переговорів з Україною про вступ до Євросоюзу та перегляд середньострокового бюджету ЄС з передбаченими в ньому 50 млрд євро для підтримки Києва. Натомість в одному зі своїх інтерв'ю В. Орбан запропонував ЄС підписати з Україною угоду про стратегічне партнерство терміном на 10 років (URL: <https://www.dw.com/uk/evropejska-perspektiva-ukraini-i-faktor-orbana-ci-e-plan-b/a-67651957>. 2023. 6.12).

У свою чергу, представниця Європейської комісії А. Пізонеро заявляє, що угода про надання 50 млрд євро кредитів та грантів Україні, які розраховані на наступні чотири роки, має бути досягнута в лічені дні – до кінця 2023 р. Представниця Єврокомісії нагадала, що лідери Євросоюзу багато разів говорили про те, що блок і надалі надаватиме «сильну фінансову, економічну, військову та дипломатичну підтримку Україні та її народу, стільки, скільки буде потрібно».

Також за словами А. Пізонеро, у Єврокомісії не погоджуються з твердженнями В. Орбана щодо того, що позиція ЄК щодо України є «необґрунтованою та погано підготовленою». «Навпаки, ми вважаємо, що Україна здійснила дивовижну роботу. Ми, зі свого боку, зробили рекомендації щодо початку переговорів, тепер рішення щодо наших пропозицій за країнами-членами», – підкреслила вона (URL: https://umoloda.kyiv.ua/number/0/2006/179970#google_vignette. 2023. 4.12).

Треба зазначити, що в експертних колах вважають, що погроза В. Орбана заблокувати відносини Україна – ЄС є не метою, а насамперед політичним інструментом. Так, угорський експерт, старший науковий співробітник у Німецькому товаристві зовнішньої політики (DGAP) А. Рац зазначив: «Орбан намагається використати питання переговорів про вступ України для тиску на Брюссель, щоб отримати кошти ЄС, призначені для Угорщини, виділення яких було призупинено через наявні проблеми, пов'язані з верховенством права у країні» (URL: <https://www.dw.com/uk/evropejska-perspektiva-ukraini-i-faktor-orbana-ci-e-plan-b/a-67651957>. 2023. 6.12). Проблеми Угорщини у сфері правовладдя та свободи слова тривають останні кілька років і призвели до того, що Брюссель призупинив виділення їй близько 27 млрд євро.

Останні заяви В. Орбана є не інакше, як частиною «максималістської переговорної позиції Угорщини, мета якої створити багатоплановий тиск на Брюссель напередодні саміту Європейської ради», переконаний також і науковий співробітник аналітичного центру «GLOBSEC» Р. Гілтон. Таким чином, вважає аналітик, В. Орбан сподівається посіяти паніку й сумніви щодо успішних результатів саміту. «Чим більш безладним сьогодні здається порядок денний засідання Європейської ради, тим більше можливостей В. Орбан має для переговорів, щоб досягнути своїх справжніх цілей», –

наголосив Р. Гілтон (URL: <https://www.dw.com/uk/evropejska-perspektiva-ukraini-i-faktor-orbana-ci-e-plan-b/a-67651957>. 2023. 6.12).

Як інформують ЗМІ, офіційні особи ЄС заявили, що переговори у ЄС щодо бюджету завжди будуть складними, але компроміс усе ще можливий. Очікується, що переглянутий пакет буде запропоновано до саміту. «Я думаю, що приреченість і похмурість навколо цього питання значно перебільшена. Ми не дозволимо Україні пережити суверенний дефолт», – зазначив один із чиновників ЄС (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4645492-hroshizakinchylys-scho-z-dopomohou-ssha-i-yes-ukraini>. 2023. 4.12).

У свою чергу експерти також зазначають, що схожою ситуація була і в попередні роки, коли В. Орбан вирішував питання, пов'язані з російськими санкціями чи просуванням Києва до ЄС, лише після того, як отримував кошти для Угорщини. Проте, як зазначають у ЗМІ, певні дипломати ЄС вважають, що цього разу так не буде. По-перше, угорська економіка знову зростає після кількох років спаду. Вони також вказують на те, що угорський опір на сьогодні є більш ідеологічним (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/orban-blokuvannya-ukrayiny-yes-rosiya-putin/32718738.html>. 2023. 6.12).

При цьому показовим є й те, що напередодні саміту ЄС Єврокомісія вже заявила, що угорська влада зробила деякий прогрес у судовій реформі й тому може очікувати виплати 10 млрд євро. У свою чергу німецький євродепутат від «Зелених» Д. Фройнд закликав ЄС не йти на такий крок. «Що стосується ситуації з правовою державою, то в Угорщині нічого не покращилося. На сьогодні вивільняти таку суму грошей було б абсолютно неправильним сигналом», – зазначив він.

З іншого боку, розблокування «заморожених» коштів певною мірою вгамує антиукраїнську риторику В. Orbana, вважає Р. Гілтон (аналітичний центр «GLOBSEC»). «ЄС не може дозволити собі виглядати так, ніби повністю піддався шантажу і виконав усі його вимоги. Тож можна в чомусь поступитися Орбану, щоб не було ні переможця, ні переможеного, лише спільний успіх», – заявляє експерт.

З дедалі більшим занепокоєнням у бік Будапешта дивляться і в Києві. «Угорщина – дуже складний партнер для України. На сьогодні ні офіційний Київ, ні опозиційні українські політики не мають жодних ефективних каналів спілкування з адміністрацією Orbana», – наголосив старший науковий співробітник української аналітичної групи «Gestrategy» В. Денисюк. На його думку, переконати В. Orbana можуть лише його європейської колеги (URL: <https://www.dw.com/uk/evropejska-perspektiva-ukraini-i-faktor-orbana-ci-e-plan-b/a-67651957>. 2023. 6.12).

Крім того, експерти акцентують увагу на тому, що існують ознаки того, що В. Орбан хоче запобігти другому терміну У. фон дер Ляєн на посаді президента Європейської комісії. Він очорнив її на антибрюссельських білбордах в Угорщині, призначених для червневих виборів до Європарламенту. Хоча він не може накласти вето на кандидатуру президента Єврокомісії, коли 27 лідерів країн ЄС ухваллять рішення влітку кваліфікованою

більшістю голосів, він уже сьогодні позиціонує себе як фактичного лідера «євроскептичного» руху, який зростає всередині блоку (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/orban-blokuvannya-ukrayiny-yes-rosiya-putin/32718738.html>. 2023. 6.12).

Ситуацію ще більше підігриває і той факт, що в Брюсселі та Києві поспішають ухвалити принципове рішення щодо переговорів з Україною ще цього року. Із січня 2024 р. держави ЄС зайдуть в електоральний цикл. Після виборів буде сформовано новий склад Європарламенту і Європейської комісії. «Тому зараз надзвичайно важливо не змарнувати поточний політичний момент і використати його на користь України», – вважає В. Денисюк.

Експерт також не виключає, що наступного року на самітах Європейської ради Нідерланди, які протягом останніх двох років демонстрували підтримку України у ЄС на всіх рівнях, вірогідно, представлятиме правий Г. Вілдерс. Його партія «Партія свободи» перемогла на останніх парламентських виборах у Нідерландах. І В. Орбан уже привітав Г. Вілдерса дописом в Х (колишній твіттер): «Вітер змін уже тут» (URL: <https://tsn.ua/exclusive/putinizaciya-ugorskoyi-politiki-fanat-kremlya-orban-zibravsya-blokvati-viyskovu-dopomogu-ta-vstup-ukrayini-do-yes-2456707.html>. 2023. 23.11).

Експерти нагадують, що у 2016 р. Г. Вілдерс був ініціатором проведення консультативного референдуму в Нідерландах щодо підписання Угоди про асоціацію України з ЄС, результати якого були не на користь України. В експертних колах також відзначають високу ймовірність того, що наступного року Г. Вілдерс поповнить лави «антиукраїнського клубу Орбана», який вже підхопив ідею з народними опитування щодо України.

Відповідно, у листопаді угорський уряд розпочав так звані «національні консультації» – опитування, у якому чотири з 11 питань стосуються України: щодо незгоди з початком переговорів про її членство у ЄС, припинення військової та фінансової допомоги, а також імпорту сільськогосподарської продукції. Як прокоментував угорський експерт А. Рац, це, по суті, кампанія, яка являє собою «дивну суміш фальшивого референдуму та упередженого опитування, повністю контрольована урядом». Він звернув увагу на те, що питання, винесені на ці «консультації», «упереджені, незалежного моніторингу ні за процесом, ні за підрахунком голосів немає» (URL: <https://www.dw.com/uk/evropejska-perspektiva-ukraini-i-faktor-orbana-ci-e-plan-b/a-67651957>. 2023. 6.12).

Треба зазначити, що у Євросоюзі, який не є новачком у врегулюванні криз та суперечок між країнами-членами, готуються й до найгіршого сценарію і, скоріше, уже мають у кишені план Б. «Я впевнений, що європейські лідери підготували різні плани для грудневого саміту. Поки що вони не хочуть завчасно демонструвати свої козири угорському уряду, щоб потім, з огляду на розвиток ситуації, показати той план, який пасуватиме найкраще», – прогнозує Р. Гілтон (URL: <https://www.dw.com/uk/evropejska-perspektiva-ukraini-i-faktor-orbana-ci-e-plan-b/a-67651957>. 2023. 6.12).

Політолог І. Рейтерович також вважає, що існують два сценарії виходу із ситуації. Перший сценарій передбачає двосторонні угоди про виділення коштів Україні або розбиття суми на дрібніші транші – не до 2027 р., а на менший період.

Другий сценарій, на думку експерта, полягає в позбавленні Угорщини права голосувати за певні рішення через невідповідність цінностям і принципам ЄС (URL: https://24tv.ua/samit-yes-14-15-grudnya-vdastsya-domovitisya-ugorshhinoyu-shhodo_n2444675. 2023. 3.12).

Секрет брюссельської дипломатії полягає в тому, щоб у спірних питаннях жодна зі сторін не отримала бажане в повному обсязі. «Тому є ризик того, що саміт вирішить відкрити переговори про вступ України до ЄС з певними застереженнями», – зазначає В. Денисюк. При цьому він наголошує, що це не відповідає меті Києва, який «хоче отримати чіткий сигнал від Брюсселя, котрий підтвердив би рекомендацію Єврокомісії, тому план Б у Києві не розглядають... Для України існує лише план А. Про це свідчить те, що, за інформацією нашої аналітичної групи, у Києві вже триває активна підготовка візиту Президента В. Зеленського до Брюсселя на саміт ЄС», – зазначив експерт (URL: <https://www.dw.com/uk/evropejska-perspektiva-ukraini-i-faktor-orbana-ci-e-plan-b/a-67651957>. 2023. 6.12).

«До 15 грудня з пакетом підтримки Україні має визначитися Конгрес США. Там тривають інтенсивні дебати, але ймовірність отримання двопалатної підтримки пакета допомоги Україні до новорічних канікул є, і вона висока. Фінансування з боку ЄС і США – це не подарунок, як про це розповідають популісти різного штибу. Але й нам остаточно треба подорослішати», – додає В. Денисюк.

У свою чергу, видання «Reuters» із посиланням на джерела повідомляє, що Єврокомісія наступного тижня має схвалити законодавчу пропозицію щодо використання доходів від заморожених російських активів, але Україна не отримає грошей найближчим часом через сумніви деяких країн. Очікується, що законопроект ухвалить 12 грудня, за два дні до завершального цього річ саміту 27 країн-лідерів ЄС.

Проте, зазначають у виданні, можливість вето від Угорщини та суперечки між державами ЄС щодо бюджету значно зменшують шанси ухвалення такої угоди.

Європейські дипломати та офіційні особи, з якими поспілкувався Reuters, заявили про тривалі сумніви «трьох ключових столиць» – імовірно, маючи на увазі Францію, Німеччину та Бельгію, через що Київ не отримає «миттєвих хороших новин» щодо отримання доходів із заморожених російських активів.

ЄС стверджує, що заморозив російські активи на загальну суму близько 21,5 млрд євро і що ще 300 млрд євро коштів російського Центрального банку заарештовано в країнах блоку та G7 (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/vikoristannya-aktiviv-rf-yevrokomisiya-shvalit>

plan-nastupnogo-tizhnya-koli-ukrajina-otrimaye-koshti-50374841.html. 2023. 8.12).

Треба зазначити, що, попри всі суперечки, більшість в експертних колах схиляється до того, що до кінця року наша держава матиме добрі новини з Брюсселя, які засвідчать непохитність наших союзників у протистоянні російській агресії. Економіст, народний депутат Д. Гетманцев у своєму коментарі щодо ситуації також наголосив на тому, що «фінансування з боку ЄС і США – це не подарунок, як про це розповідають популісти різного штибу... Збитки, які Україна отримала через обіцяні у 90-ті міжнародні гарантії безпеки, що не працюють, на порядок більші, ніж зовнішня допомога, яка дає змогу утримувати на плаву економіку, соціальну сферу та оборонятись... У наших руках мобілізація всіх доступних внутрішніх ресурсів насамперед від детінізації, зменшення тіньової економіки, нещадна боротьба з корупціонерами...» (URL: <https://focus.ua/uk/opinions/610630-groshi-zi-ssha-ne-podarunok-chomu-partneri-ukrajini-zatrimuyut-zatverdzhennya-dopomogi>. 2023. 5.11).

При цьому особливо звертає на себе увагу те, що в поточному році відбулися парламентські вибори в Нідерландах і Словаччині, переможці яких виступають за припинення поставок зброї в Україну. Показово й те, що подібні настрої зростають у США серед деяких республіканців у Конгресі. На сьогодні Угорщина є єдиною країною-членом ЄС, яка відкрито ставить під сумнів готовність ЄС прийняти Україну та планує вето виплати. Проте політичні процеси в деяких європейських країнах можуть також вплинути на позитивне ставлення до України і її європерспектив. Однак стратегічне ставлення переважної більшості країн Заходу до позиції України в протистоянні агресії, у боротьбі за приналежність до ЄС залишається незмінним.

Зважаючи на наявний дефіцит у бюджеті воюючої України у 2024 р., виглядає досить показово й перспективно те, що Японія продовжує підтримувати Україну у її боротьбі проти російської агресії. Прем'єр-міністр Японії Ф. Кісіда, який цього року головує в G7, заявив на саміті, що Токіо готовий надати близько 4,5 млрд дол. додаткових коштів Україні. Ці кошти буде спрямовано на відновлення країни після війни. «Ми сповнені рішучості підтримувати незалежну та демократичну Україну в межах її міжнародно визнаних кордонів», – ідеться в документі G7.

У своїй офіційній заяві G7 вказала на те, що група активно обмежує фінансові можливості Росії для підтримки її незаконної війни. У рамках цих кроків G7 запровадить:

- заходи, спрямовані на обмеження прибутку Росії від видобутку енергоресурсів, з урахуванням її майбутніх видобувних потенціалів;
- обмеження на імпорт непромислових алмазів, що видобуваються, обробляються або виробляються в Росії. Після цього буде введено подальші поетапні обмеження на імпорт російських алмазів, оброблених у третіх країнах.

Зазначається, що лідери країн G7 продовжать підтримувати миротворчу ініціативу Президента України В. Зеленського під назвою «Формула миру» (URL: https://financy.24tv.ua/45-milyarda-dolari-yaponiya-vidilyaye-koshti-dopomogu-ukrayini_n2447430. 2023. 7.12).

У свою чергу В. Зеленський під час звернення до лідерів «Великої сімки» зазначив, що завдяки підтримці з боку партнерів Україна потужно захищається та стримує росіян. Він наголосив, що Україна реалізовує всі необхідні реформи, зокрема антикорупційні, виконала рекомендації Єврокомісії, до кінця цього року ухвалить усі рішення, які обіцяли. Президент висловив сподівання, що і Євросоюз виконає свою обіцянку перед Україною й дасть старт переговорам про вступ до ЄС.

За словами Президента України, ворог сподівається лише на одне – що наступного року консолідація світу зруйнується. Через це Америка і Європа проявлять слабкість і не збережуть підтримку України на належному рівні. «Вільному світу життєво необхідно зберегти свою консолідованість. Зберегти взаємодію. Зберегти підтримку того, чю свободу намагаються знищити. Я вірю, що ми разом здатні зробити результативним для нас із вами наступний рік. Для нас із вами – для вільних націй. Не для Путіна. Україна має силу. І я прошу вас бути саме такими сильними, як ви вмієте і як уміє свобода», – додав В. Зеленський (URL: <https://informer.ua/uk/zelenskiy-u-zvernenni-do-lideriv-g7-nazvav-p-yat-golovnih-dosyagnen-ukrajini-za-2023-rik-yaki-same>. 2023. 6.12).

Також показовим є й те, що в межах українсько-американської конференції оборонних індустрій у Вашингтоні Міністерство оборони та Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України підписали з Міністерством оборони Сполучених Штатів Америки Меморандум про співробітництво щодо спільного виробництва та обміну технічними даними. Документ передбачає, що Україна отримає потужності, які необхідні для успіху на полі бою в найближчій перспективі, а в довгостроковій перспективі сприятимуть економічному відновленню та зміцненню обороноздатності.

Одним з основних пріоритетів у Меморандумі визначено зосередження оборонної промисловості в Україні. Зокрема, документ сприятиме будівництву в Україні виробничих потужностей задля забезпечення ЗСУ необхідною зброєю, зокрема у сферах протиповітряної оборони, виробництва критично важливих боєприпасів, а також ремонту й технічного обслуговування.

Міністерство оборони США та промислові партнери надаватимуть Україні технічні дані для початку локальної реалізації окремих проєктів, які мають на меті вдосконалення застарілих систем протиповітряної оборони шляхом інтеграції західних боєприпасів. Паралельне виробництво цих систем в Україні та США дасть змогу пришвидшити їх розгортання й допоможе нашій державі підтримувати ППО в бойовому стані.

Крім того, у межах конференції Сполучені Штати Америки заявили про створення міжвідомчої групи Ukraine Deal Team, до якої увійшли

представники Державного департаменту, Міністерства оборони та Міністерства торгівлі США. Міжвідомча група підтримуватиме партнерів, які розроблятимуть рекомендації щодо потенційних угод та експортних вимог для оборонної промисловості України (URL: <https://www.president.gov.ua/news/nakonferenciyi-oboronnih-industrij-u-vashingtoni-ukrayina-t-87561>. 2023. 7.12).

Виступаючи на українсько-американській конференції оборонних індустрій Президент України В. Зеленський зазначив: «Ми зацікавлені в продовженні співпраці. У тому, щоб наша спільна сила працювала заради безпеки наших народів. Ми зацікавлені у спільному з вами виробництві всього спектра зброї, необхідної для сучасної війни. І гармати, і бронетехніка, і безпілотники. Ремонт та обслуговування техніки. Безпека на землі, у небі й на морі. Україна не прагне тільки залежати від партнерів – Україна прагне й реально може стати донором безпеки для всіх наших сусідів, коли зможе гарантувати захист собі...» (URL: <https://www.president.gov.ua/news/mi-mozhemo-robiti-razom-znachno-bilshe-nizh-bud-hto-z-nas-na-87517>. 2023. 6.12). У своїй промові Президент України також висловив слова вдячності США за життєво важливу підтримку.

Отже, у розвитку політичної ситуації у світі складається доволі складна ситуація, що характеризується активним просуванням окремими політиками наративів щодо необхідності скорочення допомоги Україні. Разом з тим активна позиція української влади в сукупності із стійкою позицією абсолютної більшості наших партнерів підтверджує не лише збереження підтримки, а й активний розвиток нових напрямів співробітництва.

О. Аулін, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Сектор Газа: перспективи вирішення конфлікту (оцінки експертів)

Три місяці тому весь світ здригнувся від жорстокості неочікуваного нападу ХАМАС на Ізраїль. Вважалося, що ізраїльська армія оборони (ЦАХАЛ) позбавиться летаргічного стану й протягом декількох днів наведе лад у Секторі Газа, нейтралізувавши найбільш активних бойовиків. Проте минуло досить багато часу, а ситуація в Газі залишається напруженою. Із цього приводу виникають припущення про значно ширшу, ніж очікувалося раніше соціальну базу ХАМАС, а також про різні сценарії подальшого розвитку ситуації.

Якщо звернутися до хронології подій, можна отримати таку картину. Напад ХАМАС стався 7 жовтня, супроводжується масованими ударами некерованих ракет у бік ізраїльської території, проривами системи безпеки на кордоні із Сектором Газа і захватом заложників – цивільних та військових ізраїльтян. У нападі також узяли участь інші загони іранських проксі – ліванської «Хізбалли» і «Палестинського ісламського джихаду». Керівництвом Ізраїлю було введено військовий стан, розпочався призив

резервістів і повітряні удари ЦАХАЛ по території Сектору Газа. Проблема біженців виникла одразу 7 жовтня. Вона значно посилилася після того, як влада Ізраїлю заявила про майже повну блокаду арабського анклаву, залишивши його «без їжі та палива». Черговий етап драми настав, коли ізраїльські військові закликали мешканців Гази протягом 24 год виїхати на відведену для них територію на півдні Сектора Газа. Про заклик до мешканців Гази влада Ізраїлю поінформувала ООН. І отримала відповідь, що таке переміщення населення завдасть руйнівних гуманітарних наслідків, і заклик скасувати відселення людей. Тому що це «може перетворити те, що вже є трагедією, на катастрофу» (URL: <https://newsyou.info/2023/10/izra%d1%97l-vimagaye-vid-zhiveliv-gazi-vi%d1%97xati-z-mista-protyagom-dobi>).

Підрозділи ЦАХАЛ 27 жовтня почали широкомасштабну сухопутну операцію в Газі; 2 листопада завершилося оточення й почалася осада головного міста анклаву – Гази. У середині жовтня місто було звільнено від ХАМАС; 22 листопада за посередництва Катару між Ізраїлем і ХАМАС було укладено тимчасове перемир'я. Атаки ХАМАС 30 листопада поновилися; 5 грудня Ізраїль оголосив про початок другої стадії сухопутної операції. Об'єднані Арабські Емірати 9 грудня висунули проєкт резолюції про негайне гуманітарне припинення вогню у війні між Ізраїлем та палестинськими бойовиками ХАМАС, яку підтримали 13 країн-членів Радбезу ООН. Велика Британія утрималася, а США наклали вето. Сполучені Штати Америки та Ізраїль виступають проти припинення вогню, оскільки вважають, що це принесе лише користь ХАМАС. Натомість Вашингтон підтримує паузу у бойових діях, щоб захистити цивільне населення та дозволити звільнити заручників, захоплених бойовиками під час нападу на Ізраїль 7 жовтня (URL: <https://espreso.tv/oon-ukhvalila-rezolyutsiyu-pro-pripinennya-vognyu-v-gazi-ssha-naklali-veto>).

Як стверджує МОЗ ХАМАС, унаслідок ізраїльських атак загинуло близько 17 тис. 500 палестинців. Чинovníки від ХАМАС також заявили, що заповнюваність лікарень Гази перевищила 260 %, і попередили про спалахи інфекційних захворювань у сховищах (URL: <https://ru.euronews.com/2023/12/09/ru-mideast-war-update>).

Ф. Лаззаріні, голова Близькосхідного агентства ООН для допомоги палестинським біженцям та організації робіт (БАПОР), характеризує гуманітарну ситуацію в Секторі Гази як «катастрофічну». Медикаменти, продовольство, вода, паливо стають дефіцитом, тисячі людей тікають до таборів і центрів розподілу допомоги БАПОР.

За даними міжнародних організацій, населенню в Газі терміново необхідна допомога, але її надходить дуже мало. За словами К. Йонена (Christof Johnen), керівника відділу міжнародного співробітництва Німецького Червоного Хреста, нові співробітники гуманітарних організацій не можуть потрапити до Гази. Міжнародна гуманітарна допомога спочатку доставляється до Єгипту, звідки її везуть вантажівками до прикордонного переходу «Рафах», далі перевантажують на інші вантажівки на боці Гази й

доставляють до пунктів призначення, де її отримують гуманітарні організації під егідою ООН, Червоного Хреста та інші благодійні структури й розподіляють по місцевих лікарнях та установах ООН. Доставка вантажів суходелом ускладнюється тим, що дороги в Газі частково зруйновані або на шляху лежать уламки будівель. За словами К. Йонена, доставка допомоги від Німецького Червоного Хреста й Палестинського Червоного Півмісяця на північ Газі вже неможлива через масштабні руйнування.

Крім того, Ізраїль хоче отримати гарантії того, що гуманітарна допомога не потрапить до рук терористів ХАМАС. Особливі побоювання Ізраїль відчуває з приводу палива, яке ХАМАС може використовувати у військових цілях. За останні 10 днів Ізраїль дозволив в'їзд у Газу понад 200 вантажівок з продовольством і медикаментами з Єгипту. Паливо до переліку гуманітарних вантажів не належало. На думку представників ряду гуманітарних організацій, отриманої допомоги все ще недостатньо. Т. Фрікер, представник ЮНІСЕФ, в інтерв'ю DW заявив, що для забезпечення більш ніж 2 млн населення Газі необхідно щодня доставляти туди щонайменше 100 вантажівок.

За даними управління ООН з питань надзвичайних ситуацій (ОСНА), з 2,2 млн мешканців майже 1,5 млн людей у Газі вимушено залишили свої домівки. З них близько 700 тис. перебувають у притулках Близькосхідного агентства ООН з допомоги палестинським біженцям (UNRWA), пише Reuters. Проте притулки агентства на півдні Газі переповнені, тому багато переміщених осіб мешкають просто неба ([URL: https://www.dw.com/uk/agentstva-oon-zasterigaut-vid-gumanitarnoi-katastrofi-u-sektori-gazi/a-67320785](https://www.dw.com/uk/agentstva-oon-zasterigaut-vid-gumanitarnoi-katastrofi-u-sektori-gazi/a-67320785)).

На погляд В. Лихачова з експертної ради Центру громадянських свобод, бойові дії в Газі закінчатися нескоро. Схоже, що завершення зачистки від терористів лише півночі Газі може тривати приблизно місяць, якщо не більше. Від двох до чотирьох місяців потім займе встановлення контролю над центром і півднем. «Ще важливіше те, що в середньо- та довгостроковій перспективі підсумки операції ЦАХАЛ “Сталеві мечі” залежатимуть не так від кількості випущених снарядів та ступеня успішності виконання завдання з ліквідації військової інфраструктури ХАМАС і навіть не так від кількості загиблих під час бойових дій мешканців Газі, скільки від здатності всіх залучених гравців домовлятися чи хоча б комунікувати», – зазначив експерт ([URL: https://zn.ua/WORLD/vojna-v-haze-chetyre-vyvoda-iz-operatsii-izrailja-stalnye-mechi.html](https://zn.ua/WORLD/vojna-v-haze-chetyre-vyvoda-iz-operatsii-izrailja-stalnye-mechi.html)).

В. Лихачов також вважає, що справжні причини ізраїльсько-палестинської проблеми полягають у тому, що еліти (або принаймні значна їх частина) з обох боків палестино-ізраїльського конфлікту «насправді чудово пристосувалися до функціонування ситуації нестійкого статус-кво, якому будь-які зміни можуть загрожувати. Будь-яка домовленість з одвічним ворогом – це надто значний ризик для істеблішменту. Тому будь-якої миті від неї можна відмовитися, повернувшись у звичайну, нехай і не зовсім

комфортну ситуацію протистояння» (URL: <https://zn.ua/WORLD/vojna-v-haze-chetyre-vyvoda-iz-operatsii-izrailja-stalnye-mechi.html>).

З таким висновком згодний Ікрамутдін Хан, з електронного ресурсу «Голос Ісламу». На погляд експерта, у ситуації, що склалася навколо Гази, збігаються інтереси одразу чотирьох сторін: ізраїльського Прем'єра Б. Нетаньяху, безпосередньо ХАМАС, Кремля, а також Ірану, який сьогодні виступає з росіянами єдиним фронтом. Російська сторона сподівається на те, що ескалація в Газі може відвернути увагу та ресурси Заходу від України, підірвати єдність антикремлівських сил. Ірану це вигідно тим, що не дасть змоги ізолювати його в результаті нормалізації на Близькому Сході, а навпаки, закріплює його в ролі лідера всіх мусульман, які підтримують ХАМАС – незалежно від того, що вони думають із цього приводу, хочуть вони того чи ні. У свою чергу Б. Нетаньяху та його союзники намагаються встановити контроль над Ізраїльською державою, але поки вона не дорівнює Б. Нетаньяху. І нормалізація відносин з арабським світом це довгостроковий інтерес Ізраїлю як держави, що не гарантує збереження Б. Нетаньяху у владі, а скоріше, навпаки, враховуючи те, що він усю свою політику та кар'єру робить на загостреннях і війні. На відміну від повернення Азербайджаном своїх законних земель у Карабасі, «усе, що пов'язане з діяльністю джихадівських угруповань арабського світу або їхніх філій у неарабських країнах, це, використовуючи сучасний жаргон, “епік фейл”», вважає Ікрамутдін Хан. І в основному працює за принципом зробити щось дуже помітне й ефектне, мобілізувавши на підтримку цього мусульман за допомогою емоцій, спровокувати жорстоку реакцію у відповідь, у тому числі проти мирного мусульманського населення, і потім почати їй обурюватися. «Так було з атаками 11 вересня, так було з бліцкригом ІДІЛ, так із високою ймовірністю це може виявитися й зараз у Палестині» (URL: <https://golosislama.com/news.php?id=41979>).

Найбільш цікавим тут є два моменти. По-перше, протурецьке видання порівнює «тюркські» та «арабські» методи звільнення, у такий спосіб розділяючи підходи до розв'язання аналогічних палестинській проблем, що існують сьогодні в ісламському світі. По-друге, наявність думок, альтернативних беззаперечній підтримці ХАМАС як захисника палестинців, що висловлює останнім часом Президент Р. Т. Ердоган, показує, що турецьке суспільство не є єдиним у цьому питанні. Наприклад, новий лідер крупнішої опозиційної сили Народно-республіканської партії (НРП) О. Озель виступив з різкою критикою дій Р. Т. Ердогана, називаючи їх передвиборним популізмом. Голова НРП підкреслив, що його партія підтримує Палестину й палестинців. Проте, на його погляд, розв'язати палестинську проблему можливо лише шляхом проведення Анкарою адекватної та послідовної зовнішньої політики на цьому напрямку. «Неприпустимо, щоб партія заохочувала протести», – зазначив О. Озель під час засідання центральної виконавчої ради НРП (URL: <https://haber.sol.org.tr/haber/chpnin-yeni-sozcusunden-filistin-eylemi-sorusunayanit-bu-protistolari-tesvik-etmek-tasvip>). Водночас правлячий альянс Партії

справедливості та розвитку Р. Т. Ердогана та Партії націоналістичної дії Д. Бахчелі намагається перевести стрілки за свою фактичну бездіяльність у питанні захисту мешканців Гази на опозицію – насамперед на її найбільшу Народно-республіканську партію. Приводом є те, що вона не підтримує ХАМАС, а засуджує його акцію 7 жовтня (URL: <https://golosislama.com/news.php?id=42083>).

Така двоїста реакція на події в Газі в Туреччині, країні-члені НАТО, яка ще не так давно вважалася одним з надійних союзників Заходу на Близькому Сході, дає ключ до розуміння процесів, які відбуваються сьогодні і в мусульманській спільноті США. Так, на зборах лідерів ісламської громади США було висловлено протест проти беззаперечної підтримки Ізраїлю з боку Д. Байдена. Лідери мусульман вважають, що позиція Президента США може негативно вплинути на їх підтримку в критично важливих штатах, що вагаються, на виборах наступного року. «Ми, американські мусульмани, не безсилі. Ми сильні. У нас є не лише гроші, а й реальні голоси. І ми використовуватимемо це голосування, щоб врятувати цю націю від самої себе», – наголосив Д. Хусейн, директор відділення Ради з американо-ісламських відносин у Міннесоті. «Сім'ї та діти знищуються з наших податкових надходжень, – додав він. – Те, що ми спостерігаємо сьогодні – це трагедія за трагедією». У жовтні 2023 р. через події в Газі в Міннесоті почалася кампанія #AbandonBiden («Покинь Байдена»). З того часу поширилася як мінімум на п'ять інших штатів, представлених на конференції.

«Гнів у нашому співтоваристві неймовірний, – зазначає Д. Хусейн агентству “Associated Press”. – Одна з речей, яка розлютила нас ще більше – той факт, що більшість з нас насправді проголосувала за Президента Байдена. Я навіть мав один випадок, коли релігійний лідер запитав мене: “Як мені отримати свій виборчий бюлетень 2020 р., щоб знищити його?”. Мусульманські лідери Мічигану, Міннесоти, Аризони, Вісконсина, Флориди, Джорджії, Невади та Пенсильванії виступили з аналогічними попередженнями про те, що Президент не може дозволити собі втратити підтримку арабо-американської спільноти в штатах, критично важливих для його шансів на переобрання. Недавнє опитування показало, що підтримка Д. Байдена серед американців арабського походження впала з більшості у 2020 р. до 17 %» (URL: <https://golosislama.com/news.php?id=42127>).

На погляд Г. Бату, експерта Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM), конфлікт у Газі є, по суті, результатом багатомірних рівнянь і проєкцій за межі регіону, включаючи сприйняття регіональними та глобальними акторами національної безпеки й інтересів на Близькому Сході. На додаток до серйозності гуманітарного аспекту подій, що відбуваються в Газі, поширення такого циклу насильства в регіоні вказує на великий потенціал для конфлікту, який, імовірно, залучить багатьох гравців на Близькому Сході та його околицях, які страждають від хронічних проблем нестабільності, і глобальних акторів у контексті тісних відносин інтересів з регіоном. Тому треба підкреслити, що, оскільки події мають причини за межами ізраїльсько-

палестинської проблеми, їх наслідки не можуть обмежуватися кордонами Гази. Водночас періодичні ізраїльсько-палестинські протистояння, що відбуваються на території Гази, свідчать про те, що цей анклав має критичне значення з погляду потенційної можливості провокування загальнорегіонального конфлікту (URL: <https://www.orsam.org.tr/tr/gazzedekicatismalarin-ortadogu-sathina-yaayilma-olasiligi>).

З таким поглядом багато в чому збігаються результати соціологічного опитування «Палестино-ізраїльський пульс», проведеного за три місяці до нападу ХАМАС Палестинським центром політичних та оглядових досліджень у Рамаллі та Міжнародною програмою з вирішення конфліктів і посередництва в Тель-Авівському університеті. Висновки дослідження свідчать про те, що євреїв, у принципі, влаштовує нинішній статус кво, за якого вони контролюють Палестину, відмовляючи палестинцям у рівних правах. Водночас палестинці розуміють, що в такій ситуації прагнути якогось рівноправного й добросусідського ставлення до євреїв немає жодного сенсу. Через це 40 % палестинців вважають за краще «вести збройну боротьбу проти ізраїльської окупації» (у 2021 р. – 37 %). Щодо ізраїльських євреїв, то 26 % із них закликають до «остаточної війни з палестинцями» (у 2022 р. – 19 %) (URL: <https://golosislama.com/news.php?id=41828>).

З такими настроями перекликається й думка заступника посла США в ООН Р. Вуда, яку він озвучив напередодні голосування в Радбезі ООН щодо припинення вогню в Газі: «Ми не можемо просто натиснути пальцями – і конфлікт припиниться. Це дуже, дуже складна ситуація. Ідеться не про ізоляцію. Ідеться про те, що, на нашу думку, найкраще спробувати покласти край цьому конфлікту якнайшвидше» (URL: <https://espresso.tv/oon-ukhvalilarezolyutsiyu-pro-pripinennya-vognyu-v-gazi-ssha-naklali-veto>). Тобто знову ж таки говориться про силовий сценарій вирішення конфлікту.

На погляд експертів Міжнародного валютного фонду Д. Блюдорна й Т. Коранчелян, ступінь впливу конфлікту в Газі на Близький Схід залишається дуже невизначеною та залежатиме від тривалості, інтенсивності, його поширення. Масштабний конфлікт становитиме серйозну економічну проблему для регіону. Його стримування залежить від успіху міжнародних зусиль із запобігання подальшій ескалації в сусідніх регіонах (URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2023/12/01/middle-east-conflict-risks-reshaping-the-regions-economies>).

Директор регіональних стратегічних програм із Center for the National Interest Д. Кемп також звертає увагу на позарегіональний характер сучасного конфлікту в Газі. На його думку, поточний політичний наратив навколо руху ХАМАС та його насильницького протистояння з Ізраїлем більше не відповідає реальності. Оскільки напруження продовжує зростати, настав час для великих зовнішніх держав визнати жахливу ситуацію та вжити заходів, поки не пізно. Не можна ігнорувати потенціал для широкомасштабного вторгнення Ізраїлю в Газу та можливу підтримку Іраном «Хізбалли» для нападу на Ізраїль. Українці важливо, щоб ці зовнішні сили об'єдналися, щоб знайти дипломатичне

рішення, щоб запобігти подальшому кровопролиттю в регіоні. Демонструючи силу, США розгорнули два авіаносці в Східному Середземномор'ї, надсилаючи чітке повідомлення Ірану про те, що будь-яка спроба масштабного ракетного удару по Ізраїлю не залишиться непоміченою. Однак військовий конфлікт між США та Іраном мав би руйнівні наслідки не лише для безпеки регіонів, які залучені, а й для світової економіки взагалі. Потенційний збій поставок нафти з Перської затоки є критичною проблемою, яку не можна ігнорувати. На сьогодні, як ніколи, важливо для всіх залучених сторін віддати пріоритет пошуку мирного вирішення цієї кризи. Час для дипломатичних дій настав саме сьогодні, поки не пізно. Крім того, пряма сутичка між американськими та російськими військами в Сирії може повністю змінити динаміку поточного конфлікту в Україні. Однак найстрашнішим результатом є потенційне вторгнення Китаю на Тайвань, якщо США продовжуватимуть нарощувати свою участь як на Близькому Сході, так і в Україні. Такий сценарій спровокував би глобальну економічну кризу, яка, скоріше, призведе до широкомасштабної рецесії. Вагомість цих наслідків має спонукати всі залучені країни діяти з максимальною обережністю та шукати дипломатичних рішень. Перед обличчям глобального хаосу жодна країна чи регіон не врятується, поки світ перебуває у бурхливому майбутньому ([URL: https://themedialine.org/mideast-mindset/global-consequences-of-the-gaza-war](https://themedialine.org/mideast-mindset/global-consequences-of-the-gaza-war)).

Отже, на погляд вітчизняних і закордонних експертів, сучасна конфліктна ситуація в Газі здатна трансформуватися на регіональну або навіть глобальну кризу, яка відіб'ється не тільки на безпековій, але й на соціально-економічній сфері життєдіяльності багатьох країн світу. Тому важко не погодитися з висновками академіка Кемпа, а також більшості членів Радбезу ООН про те, що сьогодні ще можливо не допустити подальшої ескалації війни в Газі. Проте задля цього потрібні дипломатичні зусилля та політична рішучість усіх регіональних і глобальних гравців, тим чи іншим чином задіяних у конфлікті.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Український ринок праці у другій половині 2023 р.

(Початок. Продовження в № 23)

Трансформація чинників розвитку та параметрів українського ринку праці

Повномасштабне вторгнення військ Росії на територію нашої держави справило сильний негативний вплив на український ринок праці. Так, у перші місяці повномасштабного вторгнення в Україні кардинально зменшилася кількість робочих місць та стрімко зросло безробіття, посилюється дисбаланс

між попитом і пропозицією робочої сили та скоротилися заробітки працівників. При цьому багато проблем на українському ринку праці були пов'язані з мільйонними потоками вимушено переміщених осіб (ВПО), які рухалися як у межах України, так і за кордон нашої держави.

Але протягом 2022–2023 рр. відбулася істотна трансформація чинників розвитку українського ринку праці. Провідну роль у цьому відігравали зміни військово-політичного характеру. Насамперед це стосується змін на тлі театру російсько-української війни. Було визволено від російських окупантів значні території на півночі, сході та Півдні України. Лінію фронту було посунуто далі від ряду великих населених, промислових і транспортних центрів України. При цьому відбулося зменшення протяжності лінії російсько-українського фронту. Усе це сприяло більш безпечній життєдіяльності на значних територіях України, що раніше перебували в зоні російської окупації та боїв, так і на територіях, які й раніше в такій зоні не перебували.

У результаті зазначених вище подій став очевидним провал російського плану блиц-кригу й російсько-українська війна набула затяжного характеру. При цьому Росія з осені 2022 р. проводить регулярні повітряні атаки з використанням ракет і безпілотних літальних апаратів не лише на райони безпосередньо наближені до лінії фронту, а майже по всій території України. Хоча масштаби руйнування від цих повітряних атак не можна порівнювати з наслідками боїв та артилерійських обстрілів на територіях, прилеглих до лінії фронту та в зоні російської окупації.

Також протягом певного періоду часу після початку повномасштабного вторгнення військ Росії на територію нашої держави відбулося переміщення ряду виробничих потужностей / підприємств та інших форм економічної діяльності в більш безпечні регіони, насамперед Правобережної України.

До того ж значні контингенти населення протягом 2022–2023 рр. перемістилися із зон боїв та російської окупації до більш безпечних регіонів України. У цей же період з-за кордону в Україну, у тому числі і в деокуповані райони нашої держави, повернулося доволі багато українських громадян. Загалом переміщення в межах України кількох мільйонів громадян призвело до того, що ВПО стали важливим чинником прямого й опосередкованого впливу на стан ділової активності в нашій державі, включно із ситуацією на ринку праці. При цьому особливо значні зміни відбулися на регіональному рівні.

Водночас протягом 2022–2023 рр. відбувалася соціально-психологічна адаптація населення України до умов затяжної війни. В Україні це також стало важливим чинником впливу на стан ділової активності загалом і на ситуацію на ринку праці зокрема.

Станом на другу половину 2023 р. кумулятивний вплив розглянутих вище факторів призвів до вельми значних змін у характеристиках наявної робочої сили та ринку праці в Україні. При цьому є вагомі підстави вважати, що такий кумулятивний вплив розглянутих вище факторів продовжує певним чином впливати на розвиток українського ринку праці.

Зокрема, як зазначала в жовтні цього року директор Інституту демографії та соціальних досліджень ім. Птухи НАН України Е. Лібанова, «за майже 20 місяців повномасштабного вторгнення Україна втратила чималу частку населення: люди виїжджали за кордон, рятуючись від жахів війни (це приблизно 6 млн осіб – здебільшого жінки працездатного віку, 70 % з яких мають вищу освіту, та діти); понад 4 млн українців опинилися в окупації; на превеликий жаль, зросла кількість померлих, причому не тільки серед воєнків працездатного віку, а й серед цивільного населення. Усі ці втрати ми остаточно порахуємо після Перемоги, але вже зараз зрозуміло, що пропозиція робочої сили на українському ринку праці істотно зменшилася. Водночас значних змін і скорочень зазнав і попит на неї. Отже, відбулися карколомні структурні зрушення: за видами діяльності, за статусом економічної активності, за територіями проживання, за доходами» (URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/jak-zminivsja-rinok-pratsi-u-vojennij-chas-sohodennja-ta-perspektivi.html>).

Робоча сила та ринок праці в Україні у другій половині 2023 р.: стан, тенденції, проблеми розвитку

Робоча сила в Україні. Доволі детальні уявлення про стан і тенденції розвитку робочої сили в Україні дає аналіз результатів соціологічних опитувань, статистичних даних з інших джерел, включаючи міжнародні, а також відповідних оцінок фахівців.

Як повідомив О. Цимбал, доктор економічних наук, доцент, завідувач відділу дослідження ризиків у сфері зайнятості населення Інституту демографії та соціальних досліджень ім. Птухи НАН України, «кількість робочої сили в країні становить 13,7 млн, у сільській місцевості – 4,2 млн, тих хто активно шукає роботу – 1,4 млн. Можливий трудовий резерв, люди, які не шукають роботу за певних причин, становить 1,5 млн» (URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/cherez-10-rokiv-rinok-praci-v-ukrajini-skorotitsya-v-pivtora-razi>).

При цьому треба враховувати, що чисельність робочої сили в Україні сильно зменшилася через великомасштабну міграцію наших громадян закордон, яка обумовлена російською військовою агресією. Хоча деяка частина вітчизняних мігрантів у 2022–2023 рр. уже повернулася в Україну. Зокрема, як стверджує президент Всеукраїнської асоціації компаній з міжнародного працевлаштування В. Воскобійник, «згідно з даними ООН, у Євросоюзі перебуває близько 5,8 млн українців. Ще близько 400 тис. – в інших країнах. З них близько 4 млн отримали право на “тимчасовий захист”. Тобто всі інші – понад 2 млн осіб – це, скоріше, і є трудові мігранти. На території Росії та Білорусі перебуває ще близько 1,2 млн українців. І це без урахування тих, хто залишився на окупованих територіях. Тобто за межами держави на сьогодні перебуває від 7 до 10 млн українців», – зазначає він (URL: <https://www.unian.ua/society/utrimancyam-na-vihid-pracovitih-zabirayut-iz-kincyami-yak-zminuyetsya-migraciyna-politika-zahodu-shchodo-ukrajinciv->

12448299.html). Водночас, за даними Євростату, станом на 30 вересня 2023 р. загальна кількість українських біженців із статусом тимчасового захисту в Європейському Союзі в країнах ЄС становила 4186,17 тис. осіб. Причому у вересні 2023 р. кількість українських біженців із статусом тимчасового захисту в Європейському Союзі зросла на 31,9 тис. осіб, що становить 0,8 % порівняно з кінцем серпня (URL: <https://glavcom.ua/world/observe/u-jes-staje-vse-bilshe-ukrajinskikh-bizhentsiv-infohrafika-968152.html>).

Зі свого боку директор Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. Птухи НАН України академік Е. Лібанова звернула увагу на те, «що, згідно з даними Євростату, на сьогодні в країнах Європейського Союзу перебувають 4,2 млн українських воєнних мігрантів, за даними Верховного комісара ООН у справах біженців, у Росії їх – 1,2 млн, а за узагальненими оцінками Інституту демографії та соціальних досліджень, близько 1 млн українців – за межами ЄС і Росії... До цього додамо ще приблизно 2,5–3 млн трудових мігрантів, виїзд яких не має прямого стосунку до початку війни» (URL: <https://interfax.com.ua/news/general/949656.html>).

Таким чином, якщо підсумувати наведені Е. Лібановою показники, то за межами України нині перебуває 8,9–9,4 млн громадян нашої держави.

До наведених вище даних й оцінок можна зробити деякі зауваження та висновки. По-перше, міграція українців закордон як біженців у другій половині 2023 р., порівняно з минулим роком, мізерна за обсягами.

По-друге, дані ООН щодо чисельності українських біженців за кордоном, через методику їх обрахунку (див. «Україна: події, факти, коментарі». 2023. № 1. С. 29–32), значно менш репрезентативні, ніж наведені вище дані Євростату. Саме Євросоюз є основним реципієнтом українських біженців за кордонами нашої держави.

По-третє, точність обчислення кількості громадян України, що перебувають на території Росії та Білорусі, дуже низька. Причому з повідомлень ЗМІ не завжди зрозуміло, ідеться лише про тих громадян України, що виїжджали до Росії та Білорусі після повномасштабного вторгнення військ Росії на територію нашої держави, чи й тих, які виїжджали до зазначених країн з окупованих територій українського Донбасу до повномасштабного вторгнення російських військ.

По-четверте, масштаби щорічної традиційної трудової міграції з України після початку повномасштабної воєнної агресії Росії сильно скоротилися через заборону виїзду закордон чоловікам у віці 18–60 років. При цьому треба враховувати, що до українських «трудомих мігрантів, виїзд яких не має прямого стосунку до початку війни» (за характеристикою Е. Лібанової), до початку повномасштабної воєнної агресії Росії відносився дуже великий контингент «маятникових» мігрантів, які виїжджали закордон на сезонні роботи чи для роботи протягом кількох місяців на рік, а потім поверталися в Україну. Недарма, за повідомленнями іноземних ЗМІ, після заборони в Україні виїзду за кордон чоловікам у віці 18–60 років у деяких європейських країнах

місцеві підприємці почали скаржитися на нестачу працівників у сільському господарстві, будівництві й навіть на деяких промислових підприємствах.

Зазначені аргументи дають підстави вважати, що загалом оцінка сукупної чисельності українців, які перебувають на сьогодні за межами нашої держави, на рівні від 7 до 10 млн осіб, наведена президентом Всеукраїнської асоціації компаній з міжнародного працевлаштування В. Воскобійником, видається завищеною. Так само можуть бути дещо завищеними й оцінки директором Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи Е. Лібановою чисельності українських біженців за межами ЄС і Росії та «трудомих мігрантів, виїзд яких не має прямого стосунку до початку війни».

Більш вірогідно, що загалом за межами нашої держави нині перебуває 6,5–7,5 млн громадян України. Причому й ця оцінка потребує деяких пояснень.

По-перше, точність обчислення кількості громадян України, що перебувають на території Росії та Білорусі дуже низька. По-друге, цей контингент представлено майже виключно громадянами з територій України, окупованих під час повномасштабного вторгнення військ Росії. Таким чином, у найближчій перспективі цю категорію українців не варто розглядати як потенційний резерв робочої сили для ринку праці на території нашої держави, контрольованій державною владою України.

По-третє, стосовно трудових мігрантів-громадян України, які вже давно, тобто задовго до повномасштабного російського воєнного вторгнення в Україну, на постійній основі працюють в інших країнах. Їх чисельність достеменно невідома органам державної влади та статистики України, хоча б з тієї причини, що в Україні дуже давно не проводився перепис населення. На підставі ж експертних оцінок з відкритих джерел інформації та проведених свого часу в СІАЗ НБУВ досліджень можна припустити, що чисельність трудових мігрантів, які виїхали з України задовго до того, як у західних ЗМІ заговорили про загрозу російського воєнного вторгнення, тобто принаймні до початку осені 2021 р., може становити 1,0–1,5 млн осіб, але навряд чи більше.

На підтвердження обґрунтованості цієї оцінки зазначимо таке. Наприклад, у Польщі, яка напередодні початку повномасштабного російського воєнного вторгнення в Україну була найбільшою у світі державою-реципієнтом українських трудових мігрантів, посвідку на проживання мало близько 600 тис. громадян України. Це – українські трудові мігранти, що працювали в Польщі постійно, разом з членами їхніх родин. До речі, за інформацією польських ЗМІ, з посиланням на урядові джерела, у школах Польщі навчається 103,1 тис. дітей-громадян України, які перебували у цій державі ще до 24 лютого 2022 р., тобто є дітьми українських трудових мігрантів (URL: <https://www.rp.pl/edukacja/art39462041-ile-dzieci-z-ukrainy-jest-w-polskich-szkolach-i-przedszkolach-poznalismy-dane>). І така кількість українських дітей у польських школах цілком корелює з наведеною вище кількістю українських громадян, які мали посвідку на проживання в Польщі ще до повномасштабного російського воєнного вторгнення в Україну.

Разом з тим до Польщі, як і до ряду інших європейських держав, щороку на кілька місяців приїжджало кілька сотень тисяч українських заробітчан, які потім поверталися в Україну. Саме ця категорія українських трудових мігрантів значно скоротилася після запровадження воєнного стану в Україні та заборони виїзду закордон чоловікам у віці від 18 до 60 років.

Що ж стосується українських трудових мігрантів, які на постійній основі ще 24 лютого 2022 р. проживали в інших державах, то зазначена категорія українських громадян уже доволі давно безпосередньо не впливає на розвиток ринку праці в Україні.

По-четверте, теоретично, як потенційний резерв робочої сили для ринку праці на території нашої держави, контрольованій державною владою України, можуть розглядатися громадяни України, що перебувають в інших країнах, насамперед Європи та Америки, але не є, так би мовити, симпатиками Росії. При цьому треба звернути увагу на ряд чинників, що об'єктивно обмежують можливості залучення цього резерву робочої сили на український ринок праці.

Насамперед із цього резерву робочої сили варто виключити тих українських традиційних трудових мігрантів, які вже давно працюють за кордоном і в основному вписалися в соціально-економічну систему країн їх перебування. Ті, хто хотів, а за інформацією ЗМІ, це – близько 200 тис. чоловіків, уже повернулися воювати за Україну після 24 лютого 2022 р. Решта українських трудових мігрантів, які перебували за кордоном до 24 лютого 2022 р., у період повномасштабних воєнних дій між Україною та Росією, в основному й надалі залишатимуться в інших країнах.

Також треба враховувати, що із згаданої вище кількості українських біженців, наприклад, у країнах Європи, за даними Євростату на кінець липня 2023 р., «дорослі жінки становили майже половину (46,6 %) отримувачів тимчасового захисту у ЄС. Діти становили трохи більше третини (34,2 %), а дорослі чоловіки становили менше п'ятої частини (19,2 %) від загальної кількості» отримувачів тимчасового захисту у ЄС (URL: <https://biz.liga.net/ua/ekonomika/all/novosti/chislo-ukraintsev-so-statusom-vremennoy-zaschity-v-es-prevysilo-4-mln-chelovek-evrostat>).

Але якщо від сукупної кількості дорослих українців відняти осіб пенсійного віку, більша частина з яких непрацездатна, то до категорії потенційної робочої сили як такої можна віднести близько половини українців, що перебувають за кордонами нашої держави, тобто близько 2 млн осіб. Утім, згідно з результатами кількісного опитування, проведеного агенцією «Info Sapiens», третина вимушених українських мігрантів за кордоном не планує повертатися в Україну зовсім, а переважна більшість – не повернеться в ближчій часовій перспективі. Зазначається, що «досить невтішним є і віковий розподіл – що молодша людина, то менше вона схильна до повернення».

Причому зазначене дослідження «підтвердило інтуїтивні припущення, що жителі сходу та Півдня України менш схильні до повернення. Однак навіть

серед тих колишніх жителів цих регіонів, хто таки планує повернутися в Україну, значна частина, імовірно, змінить місце проживання, переїхавши в інший населений пункт, можливо, в іншій області. Наприклад, для сходу частка тих, хто точно планує повернутися до свого населеного пункту, становить лише 50 % (для інших регіонів це 67–88 %), інша ж половина розглядає інші населені пункти або взагалі не знає, куди повертатися» (URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/chinniki-nepovernennja-chomu-ukrajintsi-zalishajutsja-za-kordonom-pid-chas-vijni-ta-mozhut-ne-povernutisja-pislja.html?fbclid=IwAR1AspEBaf64xc9RK45QT-f3op9vgFx0ZkRk_09bMIQYOWo_5ixKLOPxmK).

Водночас, згідно з оцінкою Національного банку України, «повернення мігрантів упродовж прогнозного періоду буде повільнішим, ніж очікувалося раніше. Так, упродовж 2024 р. повернеться близько 100 тис. мігрантів, а у 2025 р. – орієнтовно 700 тис. осіб» (URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q4.pdf?v=6).

Загалом проведений вище аналіз дає підстави припускати, що в близькій перспективі навіть за найсприятливіших обставин можна очікувати на зростання потенціалу робочої сили в Україні не більше як на 200–300 тис. осіб. Причому через побоювання блекауту в Україні взимку цей процес у помітних масштабах може початися, мабуть, не раніше квітня – травня 2024 р. Надалі масштаби процесу повернення в Україну вітчизняних біженців дедалі більше залежатимуть як від перебігу ситуації на російсько-українському фронті, так і від міграційної політики, яку проводитимуть, починаючи з 2024 р., держави-реципієнти українських біженців. Утім ця проблематика потребує окремого дослідження.

Водночас, як повідомляють ЗМІ з посиланням на урядові джерела, «кількість внутрішніх переміщених осіб (ВПО) в самій Україні оцінюють у 5 млн осіб» (URL: <https://tsn.ua/ukrayina/pracyuy-abo-yid-get-chomu-u-yes-hochut-schob-ukrayinci-povertalisya-dodomu-ta-yak-zminuyetsya-stavlennya-donih-2437483.html>).

Також, за даними Міжнародної організації з міграції ООН станом на вересень 2023 р., найактивніше з-за кордону українці поверталися до Києва, Київської, Харківської, Дніпропетровської та Одеської областей. Загалом на ці регіони припадало 65 % від сукупної кількості українських біженців, які повернулися в Україну з-за кордону (URL: <https://www.unian.ua/society/utrimancyam-na-vihid-pracovitih-zabirayut-iz-kinnyami-yak-zminuyetsya-migraciyna-politika-zahodu-shchodo-ukrajinciv-12448299.html>). Причому цілком закономірно, що найбільше українських біженців з-за кордону поверталось саме до основних економічних регіонів України, де найбільший попит на робочу силу. Це підтверджується наведеними вище статистичними даними.

Отже, є вагомі підстави припускати, що у випадку повернення з-за кордону українські біженці направлятимуться в регіони з найвищою діловою

активністю, де легше знайти роботу і водночас є можливість вибору житла. При цьому, звичайно, звертатиметься увага на рівень безпеки відповідного регіону, населеного пункту. Найвірогідніше це будуть згадані вище регіони, на які припадало 65 % від сукупно кількості біженців, що повернулися в Україну з-за кордону, а можливо й деякі обласні центри, наприклад Вінниця та Хмельницький.

Водночас важливою характеристикою робочої сили є статус економічної активності різних верств населення. Зокрема, «згідно з даними дослідження, проведеного на замовлення ZN.UA соціологічною службою Центру ім. О. Разумкова з 28 вересня до 4 жовтня 2023 року, найпоширенішим статусом економічної активності в Україні, як і в мирні часи, є робота за договором, контрактом або іншим документом за зарплату (38,7 % респондентів, зокрема 40,2 % чоловіків і 37,5 % жінок)». Крім того, 8,5 % респондентів мали роботу за усною домовленістю, 6,2 % респондентів – неоформлену роботу, а 3,4 % респондентів мали офіційно оформлений бізнес. Причому участь чоловіків по всіх цих видах економічної активності була вищою, ніж аналогічна участь жінок, що загалом цілком закономірно. Адже саме на жінок припадає основне навантаження в роботі стосовно домашнього господарства, що відповідно обмежує їх трудову діяльність в українській економіці.

Водночас «не працювали й не шукали роботи 31,9 % респондентів, зокрема 24,6 % чоловіків і 38,0 % жінок. Здебільшого до цієї категорії належать пенсіонери (хоча частина пенсіонерів продовжує трудову діяльність), але є й зневірені, і ті, хто через особисті обставини, наприклад сімейні обов'язки – догляд за дітьми або іншими родичами, не може вийти на ринок праці. Видається, що за умов дефіциту робочої сили частину цієї групи, насамперед жінок, можна буде залучити до оплачуваної роботи через розвиток системи послуг», зазначила директор Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України Е. Лібанова.

При цьому, як впливає з проведеного соціологічною службою Центру ім. О. Разумкова опитування, «головними труднощами під час пошуку роботи в Україні наразі є відсутність робочих місць за фахом (про це повідомили 55,3 % опитаних, зокрема 58,3 % чоловіків і 51,8 % жінок), низький рівень заробітної плати за наявними вакансіями (44,9, 41,2 і 49,4 % відповідно) та недостатність кваліфікації порівняно з вимогами роботодавця (14,9, 14,7 і 15,3 % відповідно). І попри це налаштованість на здобуття нової освіти є низькою – готові на це лише 8,9 % респондентів, зокрема 9,6 % чоловіків і 8,2 % жінок». Тоді як на активні бойові дії на території їх проживання як на перешкоду в пошуку роботи вказали лише 3,4 % респондентів ([URL: https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/jak-zminivsja-rinok-pratsi-u-vojennij-chas-sohodennja-ta-perspektivi.html](https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/jak-zminivsja-rinok-pratsi-u-vojennij-chas-sohodennja-ta-perspektivi.html)).

Таким чином, крім власне активних бойових дій, існує ряд чинників, що перешкоджають більш широкому залученню робочої сили на вітчизняний

ринок праці. Причому це стосується як вимог шукачів роботи, так і вимог працедавців.

Отже, як впливає з наведеного вище, в Україні, навіть за умов повномасштабної російської воєнної агресії, є певні резерви робочої сили, які можна залучити до вітчизняного до економічної діяльності. При цьому вже згадуваний вище завідувач відділу дослідження ризиків у сфері зайнятості населення Інституту демографії та соціальних досліджень ім. Птухи НАН України О. Цимбал, зазначає: «Чи є дефіцит робочої сили зараз? Ми не можемо відповісти прямо, бо насправді люди якісь є, резерви також є, але чому люди не знаходять роботу, а роботодавці працівників? Відповідь, очевидно, криється не в кількісних параметрах, а в особливостях територіального розміщення, інфраструктурі та обсягах пропозиції щодо оплати праці. У фізичному вимірі у нас достатньо населення, а ось у кваліфікаційному є питання, оскільки серед людей, які шукають роботу, досить високий про шарок тих, які не мають формально визначеної кваліфікації» (URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/cherez-10-rokiv-rinok-praci-v-ukrajini-skorotitsya-v-pivtora-razi>).

Тому для відповіді на питання щодо існування дефіциту робочої сили в Україні доцільно розглянути перебіг ситуації на ринку праці в нашій державі протягом 2022–2023 рр.

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

У Києві 8 грудня у Великому конференц-залі НАН України відбулася ювілейна сесія Загальних зборів Національної академії наук України, присвячена 150-річчю Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ).

З вітальним словом до учасників заходу звернувся президент НАН України академік А. Загородній. «Сьогодні ми відзначаємо знаменну подію – 150-річчя Наукового товариства імені Шевченка, яке є найстаршою українською громадською науковою організацією... За довгий період своєї плідної діяльності НТШ, плекаючи Шевченкові ідеї служіння Україні, зробило видатний внесок у піднесення вітчизняної науки, творення національного наукового і культурно-освітнього життя в Україні та світі», – зазначив він. Очільник академії також наголосив, що в складних умовах сьогодення НТШ спільно з НАН України, іншими науковими організаціями робить вагомий внесок у протидію російській агресії, зміцнення національної ідентичності українського народу.

Далі з доповіддю «Наукове товариство імені Шевченка: історія, сьогодення і майбутнє» виступив голова НТШ в Україні, член Президії НАН України, директор Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України академік НАН України Р. Кушнір.

«Упродовж 150-ти років товариство завжди залишалося популяризатором української національної ідеї, активним учасником громадського та культурного життя, поширювачем наукових знань про Україну і українців. У своє 150-річчя Наукове товариство імені Шевченка завдяки історичній традиції та жертвності своїх членів інтенсивно розбудовується, примножує наукові знання і культурні цінності, забезпечуючи таким чином сприятливі передумови для духовного поступу України та української нації», – наголосив він під час виступу.

Наступну доповідь «НТШ як суспільно-політичний проект Михайла Грушевського» виголосив завідувач відділу Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України доктор історичних наук, професор І. Гирич.

Далі слово для доповіді «Іван Франко і проблема національно-культурної ідентифікації України» було надано раднику Президії НАН України, директору Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України академіку НАН України М. Жулинському.

Учасники засідання також заслухали доповідь «Збірник Математично-природописно-лікарської секції НТШ: велична місія» головного наукового співробітника Інституту фізики конденсованих систем НАН України академіка НАН України І. Мриглода.

Цікаву доповідь «Українська мова – домінанта діяльності НТШ» представив директор Інституту української мови НАН України доктор філологічних наук, професор П. Гриценко.

Великий інтерес учасників сесії викликала доповідь «Літературне товариство імені Шевченка (1873–1892) в історичній пам'яті українців» директора Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України доктора історичних наук, професора І. Соляра.

Завершальною стала доповідь «Енциклопедична спадщина НТШ: від “Енциклопедії українознавства” до Енциклопедії “Наукове товариство імені Шевченка”» директора Інституту енциклопедичних досліджень НАН України кандидата філологічних наук М. Железняка.

У виголошених під час ювілейної сесії доповідях було ґрунтовно висвітлено різнопланову діяльність НТШ впродовж його тривалої історії та на сучасному етапі, зокрема розкрито визначну роль Наукового товариства ім. Шевченка в забезпеченні неперервного поступу української науки та реалізації її головного завдання – служіння Україні, її незламному Народу.

З нагоди 150-річного ювілею на адресу товариства надійшли привітання від колег з НТШ з-за кордону.

Так, голова НТШ в Україні академік Р. Кушнір зачитав привітання від президента Світової ради НТШ, іноземного члена НАН України Л. Рудницького.

Голова НТШ в Австралії, іноземний член НАН України М. Павлишин привітав учасників сесії зі знаменною датою в житті товариства під час прямого включення.

Далі академік НАН України Р. Кушнір виголосив привітання від НТШ в США, НТШ в Канаді та від почесного голови Наукового товариства ім. Шевченка в Україні, доктора історичних наук О. Купчинського.

Привітання з нагоди 150-річчя Наукового товариства ім. Шевченка також надійшло від Глави Української Греко-католицької церкви Блаженнішого Святослава (Шевчука), яке виголосив його представник отець О. Петрів.

Наприкінці заходу президент НАН України академік А. Загородній вручив нагороди НАН України членам Наукового товариства ім. Шевченка та його співробітникам.

Так, Подякою Національної академії наук України нагороджено колектив членів і співробітників Наукового товариства ім. Шевченка в Україні. Нагороду було вручено голові НТШ в Україні академіку НАН України Р. Кушніру. Він також отримав персональну нагороду – Відзнаку НАН України «За сприяння розвитку науки».

Відзнакою НАН України «За професійні здобутки» нагороджено професора Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», доктора технічних наук В. Білецького.

Відзнакою НАН України «За підготовку наукової зміни» нагороджено директора Інституту української мови НАН України, доктор філологічних наук П. Гриценка.

Інші нагороди НАН України будуть вручені під час урочистої академії з нагоди ювілею НТШ, яка відбудеться 16 грудня ц. р. у Львові (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 11.12*).

* * *

Під головуванням Президента Національної академії наук України академіка А. Загороднього 29 листопада відбулося чергове засідання Президії НАН України.

У засіданні взяв участь президент Української спілки промисловців і підприємців (УСПП) А. Кінах.

Нещодавно УСПП виступив ініціатором підписання Меморандуму за участі НАН України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства економіки України, Державної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» та Товариства з обмеженою відповідальністю «Система просування інновацій» про співробітництво в створенні національної інноваційної системи України на базі інноваційно-експортної платформи «SPI-ALL.BIZ SYSTEMS PROMOTIONS», у сфері просування інновацій, експорту та залучення інвестицій.

Документ покликаний стати вагомим інструментом реалізації послідовної державної політики розвитку вітчизняної економіки, забезпечення підвищення її конкурентоспроможності, залучення інвестицій, всебічної підтримки інноваційних економічних проєктів.

Перший віцепрезидент НАН України академік В. Горбулін передав вітання академії з нагоди її 105-річчя від імені Збройних Сил України та особисто від Головнокомандувача ЗСУ генерала В. Залужного.

Цього дня було заслухано дві наукові доповіді.

З доповіддю «Електронно-променевої технології та їх застосування в енергетиці, ракетно- та літакобудуванні, медицині» виступив завідувач відділу Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України член-кореспондент НАН України В. Нестеренков. Він поінформував про фундаментальні та прикладні дослідження інституту, завдяки яким створено низку електронно-променевих технологій і обладнання для їх реалізації в різних галузях промисловості України.

В обговоренні доповіді виступили завідувач відділу Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України член-кореспондент НАН України А. Майстренко, заступник генерального директора Акціонерного товариства «Інститут титану» доктор технічних наук, професор О. Овчинников, генеральний директор Публічного акціонерного товариства «Плазмотек» В. Слободянюк, завідувач кафедри зварювального виробництва НТУУ КПІ ім. Ігоря Сікорського доктор технічних наук, професор В. Квасницький і директор Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України академік НАН України І. Кривцун. До дискусії також долучилися академіки НАН України В. Богданов, С. Комісаренко, С. Довгий. Далі доповідь «Метеорологічні та кліматичні наслідки воєнних дій в Україні» представила провідний науковий співробітник Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України доктор географічних наук С. Бойченко. Вона повідомила про дослідження регіональних особливостей зміни клімату, зокрема в зоні активних воєнних дій, що супроводжуються додатковими викидами парникових газів в атмосферу.

В обговоренні доповіді виступили завідувачка лабораторії прикладної кліматології Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України кандидат фізико-математичних наук С. Краковська, виконувач обов'язків декана природничого факультету Національного університету «Києво-Могилянська академія» доктор економічних наук, професор кафедри екології Є. Хлобистов. У дискусії також взяли участь академіки НАН України В. Богданов, В. Кошечко, В. Радченко, А. Загородній.

Насамкінець було розглянуто декілька кадрових та поточних питань. Зокрема, академік НАН України О. Хіміч поінформував про проєкт Концепції реалізації європейських принципів відкритої науки в НАН України на 2024–2030 рр. (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 29.11*).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Завідувач відділу теорії цифрових автоматів Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України доктор фізико-математичних наук О. Летичевський в інтерв'ю «РБК-Україна» (проект «Styler») роздумував про те, яке майбутнє чекає ШІ(штучний інтелект), чи може він становити реальну загрозу людству, які розробки проводять в Україні та як новітні технології на основі ШІ можуть працювати проти нас у цій війні.

Учений зазначив: «Визначмо, що таке штучний інтелект. Технологія нейронних мереж та технологія машинного навчання – це лише частина штучного інтелекту. Ще у 60-ті роки В. Глушков визначив, що ШІ це, насамперед, здатність виводити факти зі знань, а не тільки машинне навчання на основі статистичних алгоритмів. Наприклад, Chat GPT – навчається на фразах. ШІ не думає, він вибирає слова згідно зі статистикою, але це дуже вдалий вибір. Ніякої семантики у виборі слів нема. Велика кількість навчання може дати результат, але оскільки нема семантики, то є ймовірність помилки. У людини є дедуктивний спосіб сприйняття світу. Також вона навчається на якихось прикладах, емпіричних спостереженнях, але вона визначає семантику знань, а технологія нейронних мереж – ні. Я бачу подальший розвиток штучного інтелекту виключно у поєднанні нейронних мереж і дедуктивного мислення».

О. Летичевський пояснив наскільки реальною є загроза знищення людства за допомоги ШІ: «Людство можна буде цивілізаційно знищити, якщо ШІ активно братиме участь у соцмережах і впливатиме на пересічних користувачів. На яку ступінь ми йому дозволимо втручатися в життя людства, так це і буде. Бо якщо ми йому дозволимо запускати ракети і давати такі рішення на основі штучного інтелекту, тоді звичайно – це небезпека. Але розмови про те, що з'являться якісь фантастичні роботи, які будуть все знищувати – до цього ще далеко. Хоча вже є випадок, коли одного разу робот на складі помилково сприйняв людину за товар і розчавив її своїм маніпулятором. Тому це все не повинно контролюватися виключно нейронними мережами. Якщо хтось це дозволить в критичних сферах, то це буде злочин. Але найбільша небезпека – це агітація за “русский мір”, яка може бути у соцмережах. Можна перелаштувати і навчити Chat GPT, бо це ж доступна технологія. І це дуже небезпечно» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 7.12).*

* * *

Молодша наукова співробітниця Головної астрономічної обсерваторії НАН України, аспірантка Інституту фізики НАН України О. Компанієць у своєму інтерв'ю для проекту «Жителі Києва» поділилася розповідями про свій науковий шлях, волонтерство та те, як мало людина знає космос.

Учена роповіла про вплив війни на її життя: «Як продовжувати свою наукову роботу? У мене в країні війна, люди щодня гинуть, міста руйнуються і взагалі страшні речі робляться, а я що – буду галактики спостерігати? Хотілося бути корисною тут і зараз. Переключитися допомогло волонтерство. (...) Тепер їжджу у свої краї, як волонтерка. Туди складно потрапити, але в мене є приписка і мене пропускають як місцеву жительку. Возимо допомогу у прифронтові шпиталі, військовим». Про свою роботу Олена Компанієць зазначила: «Я вивчаю не самі зорі, а зацікавлена позагалактичною астрономією, тобто це галактики ближнього (поки що) Всесвіту, а саме ізольовані галактики. Це ті, які протягом останніх трьох мільярдів років не взаємодіяли гравітаційно з іншими галактиками. Вони є наче космічними лабораторіями, адже довго не зазнавали зовнішнього впливу».

Як наголосила вчена, вивчаючи галактику, ми маємо справу з її минулим, бо світлу потрібен час, щоб досягнути Землі. Ба більше, через розширення Всесвіту джерела світла постійно віддаляються від нас. Уявімо той момент, що коли воно випромінювалося, галактика була на відстані 100 мільйонів світлових років, то всі ці 100 мільйонів років світло до нас рухалося. Але весь цей час, поки воно рухалося, простір розширювався, до того ж розширювався з прискоренням. Тобто, в момент, коли ми це світло зафіксували, вона вже набагато далі від нас. «Колись, у су-у-упердалекому майбутньому, може бути, що до нас не доходитьиме світло інших галактик. Вони існуватимуть, просто ми їх не побачимо через розширення Всесвіту».

Україна не є країною-учасницею великих спостережних програм, тож я отримую дані не напряму, це не мої власні спостереження. З'являються ініціативи, коли інші країни намагаються підтримувати українських астрономів, і вони запрошують нас до спостереження, але це тільки починається. А поки я беру архівні дані з відкритого доступу. Наприклад, кілька телескопів одночасно спостерігають велику ділянку неба, а я беру мале-е-есенький фрагмент із цих оглядів.

З даними треба вміти працювати: встановлювати відповідне програмне забезпечення, оброблювати їх, щоб з умовно одиниць і нуликів отримати якусь фізичну інтерпретацію, щоб вона була коректною. Інколи на сайті є просто формула і нема програмного забезпечення. Хочеш – сиди на калькуляторі рахуй, хочеш – грайся з Python.

Досі є багато запитань щодо еволюції галактик. Щоб знайти на них відповіді, нам важливо розуміти, що відбувається в галактиці на різних відстанях від нас. Але нова космічна обсерваторія “Euclid” дасть змогу спостерігати за більшою кількістю галактик. І, знаючи окремі характеристики кожної галактики, – а для цього їх треба спочатку мати – можна буде рахувати космологічні параметри на різних відстанях від нас. Можливо, ми зможемо зрозуміти, коли саме почалося прискорене розширення Всесвіту, бо воно почалося відносно недавно. До цього Всесвіт розширювався, але швидкість його розширення зменшувалась. А потім сталося щось, що призвело до того, що Всесвіт почав розширюватися набагато швидше. Ми називаємо це ерою

домінування темної енергії. Але ми не знаємо, що таке темна енергія! Нам відомо тільки, що вона поводить ся так, ніби протидіє гравітації, тобто вона змушує все віддалятися.

Що цікаво, ми не можемо прогнозувати, коли знайдемо відповіді на наші запитання або що це нам дасть. Наведу аналогію: технологія GPS не змогла б точно визначати наше місце розташування без рівняння загальної теорії відносності, оприлюдненої Ейнштейном 1915 року, а тоді ніхто не міг уявити, що це буде використовуватися для якихось супутників! Адже щоб визначити твоє місце перебування в просторі, треба мінімум три супутники на орбіті, які мають отримати сигнал від твого телефона.

В астрономії все захоплює. От узяти нейтронні зорі: ми знаємо, як вони формуються, але гадки не маємо, що всередині. Можливо, там якась інша форма матерії. Взагалі ми так мало знаємо. Адже все те, що ми можемо спостерігати в космосі за допомогою наших сучасних телескопів: усі астероїди, галактики, туманності, випромінювання від чорних дір, будь-які зорі, планети – це десь 4 % Всесвіту» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 6.12).

* * *

Першого грудня з ініціативи співробітників відділу економічної історії на майданчику Державної установи (ДУ) «Інститут економіки та прогнозування НАН України» відбулася публічна онлайн-дискусія «Економічний зміст та історичні уроки Голодомору».

Метою дискусії було обговорення і осмислення економічних причин та довгострокових наслідків голоду 1932–1933 рр. в Україні, а також вироблення консенсусної позиції щодо можливості використання історичного досвіду Голодомору як підґрунтя для розбудови ефективної моделі економічного розвитку України.

Захід був присвячений 90-річчю трагічних подій в Україні та 95-річчю від дня народження одного з перших дослідників економічних причин Голодомору В. Голубничого (1928–1977).

Як зазначали учасники дискусії, з-поміж численних заходів, що цього річ відбувалися у Дні пам'яті жертв Голодомору, цей відрізнявся, по-перше, міждисциплінарним характером аналізу з фокусом на економічних питаннях; по-друге, спрямованістю не лише на осмислення історичного минулого, а й на визначення сучасних ризиків і майбутніх загроз продовольчій безпеці.

Учасниками дискусії з цих питань були представники академічної спільноти (ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова НАН України», ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, Фізико-технологічний інститут металів та сплавів НАН України), науковці Національного інституту стратегічних досліджень, Інституту культурології Національної академії мистецтв України,

ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»; викладачі та студенти провідних закладів вищої освіти України (Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Львівського національного університету ім. Івана Франка, Національного університету «Києво-Могилянська академія», Державного торговельно-економічного університету, Національної академії статистики, обліку та аудиту, Київського національного економічного університету

ім. Вадима Гетьмана, Житомирського державного університету ім. Івана Франка, Таврійського національного університету ім. В.І.Вернадського, Університету менеджменту освіти); співробітники органів державної влади, зокрема, Міністерства закордонних справ України, Державного агентства меліорації та рибного господарства України, а також представники громадських організацій (ГО «Всеукраїнська асоціація економістів-міжнародників», ГО «Наукове товариство імені Сергія Подолинського», ГО «Рух за життя та гідність людини»).

Модерувала захід головною науковою співробітницею відділу економічної історії Інституту економіки та прогнозування НАН України доктор економічних наук, професор Н. Супрун.

На початку засідання з вітальним словом до учасників звернувся заступник директора Інституту економіки та прогнозування НАН України член-кореспондент НАН України С. Кораблін. Він зазначив, що тема дискусії вкрай болюча і трагічна, але питання про те, чому на українських чорноземах люди вмирали від голоду потребує всебічного і глибокого наукового аналізу. Промовець також наголосив на значенні сучасного широкого дискурсу із питань минулого задля майбутнього української держави і нації.

Відкриваючи дискусію, з доповіддю «Економічні причини та довгострокові наслідки Голодомору в Україні» виступила професор Н. Супрун. Вона наголосила на внеску в дослідження економічних аспектів Голодомору в Україні В. Голубничого (1928–1977), який як кореневу причину голоду визначив радянську економічну політику, націлену на тотальну монополізацію економічної влади, одним із механізмів якої стала колективізація сільського господарства. Доповідачка зупинилася на внутрішньоекономічних (неврожай, похибки в оцінці продуктивної спроможності усупільненого господарства, політика форсованого експорту як джерела фінансування індустріалізації, завищені плани хлібозаготівель), та зовнішньоекономічних причинах голоду 1932–1933 рр. (світова економічна криза, «ножиці цін» на сільськогосподарські та промислові товари, необхідність виконання міжнародних договорів та фінансових зобов'язань).

У наступних виступах учасників дискусії було розкрито різні аспекти теми заходу. Так, у доповіді головного наукового співробітника відділу теорії та історії політичної науки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України доктора історичних наук Ю. Шаповала були висвітлені історичні джерела дослідження економічних передумов, політичних чинників та організаційних механізмів Голодомору.

Історик, публіцистка Н. Дзюбенко-Мейс у своїй доповіді «Джеймс Мейс про геноцид як першопричину кризових економічних явищ у сучасній Україні» представила доробок свого чоловіка – одного з перших дослідників Голодомору Д. Мейса в контексті завдань об'єктивізації вивчення економічної історії України, зокрема, радянської економічної політики, що призвела до Голодомору.

Сучасну політику Росії щодо грабіжницького вивезення українського зерна, блокування портів та знищення торговельної інфраструктури України охарактеризувала у своєму виступі головна наукова співробітниця сектору галузевих ринків відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків Інституту економіки та прогнозування НАН України член-кореспондент НААН України, доктор економічних наук Т. Осташко. Проблематику моделювання української перспективи з огляду на сучасні тенденції структурних змін та економічної динаміки підтримав у своєму виступі провідний науковий співробітник відділу регіональної економічної політики Інституту регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України доктор економічних наук, професор А. Мокій.

Старший науковий співробітник відділу економічної історії Інституту економіки та прогнозування НАН України кандидат економічних наук Н. Горін під час дискусії зазначив, що український народ заплатив надто велику ціну за реалізацію більшовицьких планів модернізації економіки. Питання відродження національних культурно-господарських традицій солідаризму, українського культу землі і праці на ній, порушила старша наукова співробітниця відділу економічної історії Інституту економіки та прогнозування НАН України кандидат економічних наук Л. Дідківська.

Компаративний аналіз аграрних реформ, які проводила радянська влада в Україні на межі 1920-х–1930-х роках і перетворень, здійснених у 1960-х роках у Республіці Корея, зробила провідна наукова співробітниця відділу інноваційної політики, економіки та організації високих технологій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» кандидат економічних наук І. Шовкун. Старша наукова співробітниця ДУ «Інститут економіко-правових досліджень ім. В. К. Макутова НАН України» кандидат економічних наук С. Гречана зазначила, що науковий аналіз причин і наслідків Голодомору, що проводиться на системній фаховій основі, спрямований у майбутнє. В умовах війни та гібридних атак на українську державу і суспільство саме захист національних інтересів, зміцнення міжнародних позицій, розбудова ефективних економіко-правових інститутів та забезпечення їх функціонування можуть бути запорукою того, що трагічні сторінки залишаться в минулому, а українська політична нація збудує успішну й заможну державу.

Звертаючись до зовнішньоекономічного контексту Голодомору, зокрема критичного падіння світових цін на зерно в роки Великої депресії, завідувачка відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» доктор економічних наук В. Небрат наголосила на сучасних

загрозах зовнішньоекономічної залежності економіки України, зокрема від кон'юнктури світових ринків аграрної продукції.

Підбиваючи підсумки дискусії, доктор економічних наук, професор Н. Супрун зазначила:

- вивчення досвіду Голодомору і сьогодні зберігає актуальність, оскільки на порядку денному людства і надалі залишаються проблеми боротьби з голодом і бідністю, забезпечення продовольчої безпеки, збалансованого економічного зростання, які є пріоритетними цілями порядку денного Тисячоліття і ЦСР ООН;

- наразі, коли перед українським суспільством і державою постають завдання модернізаційної відбудови, структурних економічних реформ, ми перебуваємо на перетині між моделлю минулого і моделлю майбутнього, і тому потрібно врахувати історичні уроки, щоб Україні не довелося знову заплатити надмірну людську ціну за модернізацію. Вивчення історичних уроків Голодомору передбачає включення широкого кола дослідників у міждисциплінарний науковий дискурс, який має стати підґрунтям для розроблення і втілення людиноцентричної моделі економіки майбутньої успішної України;

- одним із цивілізаційних уроків Голодомору є те, що народ, який відмовляється від своєї незалежності й дозволяє приймати стратегічні рішення про своє майбутнє іншим геополітичним гравцям, які нав'язують свої сценарії і порядок денний, прирікає себе на такі катастрофічні наслідки, як голод і війна. Це означає, що українська політична нація повинна взяти на себе відповідальність за своє майбутнє. Для побудови успішного майбутнього необхідно використати ті точки опори, які кристалізувалися саме внаслідок Голодомору – це самозарадність, витривалість, здатність відроджуватись і зберігати свою ідентичність попри все.

Учасники погодилися з рекомендаціями, сформульованими під час дискусії, щодо доцільності публікації її матеріалів із виокремленням порушених проблем для подальшого наукового розроблення та практичного розв'язання, а також поширення в електронному вигляді монографій та інших публікацій з питань економіки Голодомору для вільного доступу, зокрема студентської молоді (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 6.12).

* * *

«Безпілотна авіація військового призначення у фокусі світового науково-технічного прогресу»

У статті першого віцепрезидента НАН України академіка НАН України В. Горбуліна і професора кафедри авіації та авіаційного пошуку і рятування Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту доктора військових наук С. Мосова наведено результати дослідження особливостей розвитку безпіотної авіації

військового призначення в площині науково-технічного прогресу (джерело: журнал «Вісник НАН України», № 11, 2023).

Безпілотники почали активно використовуватися на певному етапі розвитку науки і техніки. Вони поєднали в собі найсучасніші досягнення різних галузей науки й новітніх технологій. При цьому розвиток двигунів на реактивній тязі та електричних моторів, створення систем дистанційного та автоматичного керування, поява нової елементної бази, прогрес оптико-електронної, електронно-обчислювальної та цифрової техніки, глобальних навігаційних супутникових систем і можливість розміщення на безпілотному літальному апараті засобів ураження, а також застосування переваг штучного інтелекту зумовили перспективність розвитку та актуальність використання безпілотної авіації у військовій справі.

Як пишуть автори у своїй статті, у 1990–2000 рр. в авіабудівній галузі США та Європи стався різкий стрибок – замість металевих матеріалів стали використовувати композитні. Цей стрибок можна порівняти з переходом від дерев'яного до металевого літакобудування. Прогрес у матеріалознавстві став важливим кроком для всієї авіаційної промисловості світу. Завдяки поєднанню кількох різних компонентів було створено матеріали з властивостями, не притаманними жодному окремому компоненту, – це так званий синергетичний ефект. На відміну від традиційних конструкційних матеріалів полімерні композити характеризуються унікальними фізичними, хімічними та механічними властивостями, які можна цілеспрямовано змінювати залежно від призначення тієї чи іншої конструкції. Зрозуміло, що в авіабудуванні композитні матеріали швидко почали витісняти сталь та алюміній. Застосування композитних матеріалів дало змогу не лише значно зменшити масу безпілотників, а й розробити, зокрема для відомого БПЛА «Predator», гвинт із перемінним кроком, що поліпшило характеристики двигуна при роботі на всіх висотах. Раніше для кожної висоти доводилося визначати оптимальну швидкість і крок гвинта, що в разі зміни висоти збільшувало витрати пального і скорочувало тривалість польоту. З появою гвинта з перемінним кроком із композитних матеріалів тривалість польоту зросла до 70 год. Крім того, завдяки здатності деяких композитних матеріалів поглинати електромагнітні хвилі, вдалося зменшити помітність БПЛА в радіолокаційному діапазоні. Сьогодні всі безпілотники оснащено гвинтами з перемінним кроком. На початку 1990-х років з появою композитних матеріалів і розвитком нанотехнологій активізувалися роботи зі створення малогабаритних БПЛА літакового, коптерного та гібридного типів. Це стало можливим ще й завдяки створенню нового покоління малогабаритної розвідувальної апаратури. У США та Ізраїлі було розроблено малогабаритні комплекси бортової розвідувальної апаратури (оптико-електронні та інфрачервоні камери, лазерні пристрої тощо), у яких високі тактико-технічні характеристики поєднувалися з невеликим об'ємом, масою та меншим споживанням енергії.

Серед технічних і технологічних досягнень того часу, які вплинули на розвиток малогабаритних розвідувальних комплексів, варто назвати такі:

- фотодетектори випромінювань на нових матеріалах;
- фокально-площинні ІЧ-решітки збільшених розмірів із високою просторовою розрізненістю;
- альтернативні способи зчитування інформації;
- нові методи компонування;
- удосконалені карданні підвіси та приводи;
- значно ефективніші способи обробки сигналів тощо.

Потім, як розвідувальні засоби, почали використовувати сучасні тепловізійні камери зі стандартними лінійними детекторними решітками на основі телуриду кадмію та ртуті, які працюють у середньохвильовій частині спектра. Згодом вдалося збільшити розміри сканувальних решіток і кількість елементів приймача, що у свою чергу дало змогу розширити можливості тепловізорів. Не менш важливою характеристикою Cd-Hg-Te-детекторів є істотне зменшення маси охолоджувального пристрою. Це дало змогу вдвічі зменшити вагу тепловізора, а також на 40 % збільшити тривалість роботи його акумуляторних батарей, що дуже важливо для бортової апаратури БПЛА 11.

Наступним кроком у розвитку тепловізорів стало розроблення довгофокусних неохолоджуваних детекторів на квантовій ямі QWIP (Quantum Well Infrared Photodetectors). Такі системи функціонують без спеціальних пристроїв охолодження, що дає змогу додатково зменшити їх масогабаритні характеристики. Використання цієї інновації в БПЛА посприяло збільшенню дальності й тривалості польоту завдяки зменшенню маси і розмірів тепловізора. До розвідувальних засобів, які почали встановлювати на БПЛА, належать також мульти- та гіперспектральні камери для зйомки наземних об'єктів у різних діапазонах довжин хвиль електромагнітного спектра. Інноваційні технології, реалізовані в таких камерах, забезпечують унікальне поєднання малих масогабаритів з високими технічними характеристиками і високою якістю отриманих даних.

Можливість збільшення кількості елементів зображення в кадрі дала змогу збільшити в багато разів зображення для вивчення об'єктів і місцевості. Після бойових дій у зоні Перської затоки в 1991 р. військово-повітряні сили США відмовилися від застосування аерофотоапаратів, оскільки це потребувало багато часу на проявлення фотоплівки з подальшим її дешифруванням. За час війни збройні сили США та їх союзники обробили близько 40 млн відзнятих розвідувальних фотознімків. Процес отримання з цих знімків придатної для планування бойових операцій інформації тривав приблизно добу. За цей час високорухомі військові об'єкти, такі як механізовані війська і військова техніка, вже встигали просунути далеко вперед і бойова обстановка змінювалася. Тому інформація від аерофоторозвідки часто виявлялася марною. Встановлені на БПЛА цифрові відеокамери забезпечили істотні переваги над аерофотоапаратами.

Цифрова обробка відеосигналів сприяла поліпшенню якості зображень, стискуванню їх та передачі безпосередньо з борту БпЛА в режимі реального часу користувачам на наземні станції. Відеокамери на пристроях із зарядовим зв'язком мали чутливість у вдвічі ширшій смузі спектра, ніж аерофотоапарати, і видавали більше інформації про обстановку в різних зонах електромагнітного спектра. Такі відеокамери могли функціонувати в умовах задимлення, туману, а інфрачервоні камери дали змогу проводити повітряну розвідку ще й вночі. Згодом з'явилися відеокамери на основі малогабаритних CMOS-матриць (Complementary Metal Oxide Semiconductor), що привело до значного зростання просторової розрізненості. Обов'язковою умовою ефективного використання нової розвідувальної апаратури була наявність відповідних каналів керування польотом БпЛА і передачі даних у режимі реального часу з борту безпілота. Цьому сприяв активний розвиток техніки радіозв'язку. Потрібну апаратуру вдалося розробити завдяки успіхам у створенні ширококутових радіоліній, появи нових алгоритмів стиснення даних і зображень, вдосконаленню обробки та зберігання розвідувальних даних на наземних станціях та способів забезпечення інформаційної безпеки.

У галузі безпілотної авіації військового призначення Україна, як і деякі інші країни, рухається за принципом опанування відкритих інновацій. Суть такого руху полягає у тому, що при розробленні безпілотної авіаційних комплексів українські фахівці або використовують наявні за межами країни технологічні й технічні продукти, комбінуючи їх за своїми потребами, або розробляють власні варіанти, вдосконалюючи за різними напрямками вже готові безпілотної авіаційні комплекси. Такий шлях зумовлений відсутністю на сьогодні в Україні певних авіаційних технологій та виробництва низки необхідних приладів. На завершення слід наголосити на вагомому внеску установ та окремих вчених Національної академії наук України у згадані вище досягнення науково-технічного прогресу, що посприяли розвитку безпілотної авіації, але це тема для окремої статті (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2023. – 5.12).*

* * *

Наприкінці 2023 р. в Інституті електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України відбулася конференція «Сучасні напрями розвитку адитивних технологій». Захід було присвячено 105-й річниці від дня народження академіка Б. Патона.

Захід відбувся в змішаному форматі та об'єднав науковців і фахівців, які працюють у галузі адитивних технологій.

У конференції взяли участь представники Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України, Інституту металофізики ім. Г. В. Курдюмова НАН України, Інституту проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича НАН України, Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України, Фізико-технологічного інституту металів і сплавів НАН України, Інституту транспортних систем і технологій НАН України, Інституту чорної металургії

ім. З. І. Некрасова НАН України, Інституту механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України, Інституту магнетизму НАН України та МОН України, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, Українського державного хіміко-технологічного університету, ПрАТ «НВО «Червона Хвиля», ТОВ «Фроніус Україна», ТОВ «Адитивні лазерні технології України», НВФ «Діагностичні прилади», НВФ «Ультракон», АТ «Інститут титану», ТОВ «НВО «ГЛОБАЛ ІНЖИНІРІНГ», АТ «Мотор Січ» тощо.

Відкрив захід директор Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона академік НАН України І. Кривцун.

У вступному слові він зазначив, що адитивні технології без перебільшення можна віднести до найактуальніших напрямів розвитку сучасного промислового виробництва. В останні роки в розвитку 3D технологій відбувся якісний стрибок, пов'язаний із переходом від створення моделей-прототипів, за якими виготовляли металеві вироби, до безпосереднього друку таких виробів із різних металів і сплавів.

Академік І. Кривцун підкреслив, що для нашої країни сьогодні однією з найбільш важливих галузей застосування адитивного виробництва є військова справа. Оперативний 3D друк деталей складної військової техніки дає змогу швидко здійснювати її ремонт, у тому числі в польових умовах.

Також він зауважив, що не дивлячись на широке поширення адитивного виробництва, існує ще багато проблем, розв'язання яких потребує системних всебічних досліджень. Це – необхідність мінімізації залишкових напружень та деформацій, підвищення точності формоутворення надрукованого виробу, покращення якості формування наплавлених шарів і структуроутворення, підвищення механічних властивостей тощо.

Під час конференції було заслухано 13 пленарних доповідей, присвячених таким напрямам, як адитивні технології, що базуються на зварювальних, металургійних та гібридних процесах; електронно-променеві технології в галузі адитивних технологій; 3D друк; селективне лазерне плавлення; плазово-порошкове наплавлення; математичне моделювання фізичних процесів в адитивних технологіях; матеріали для адитивних технологій; адитивні технології при виготовленні деталей з пластмас та виробів медичного призначення; матеріалознавство в галузі адитивних технологій; неруйнівний контроль у галузі адитивних технологій.

Учасники заходу мали змогу ознайомитись зі стендовими доповідями, які відображали результати широкого спектру досліджень і розробок у цих галузях.

Також під час роботи конференції була проведена виставка «Зварювання та споріднені технології» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 1.12).

* * *

Сила і міцність української науки

Про внесок академіка Б. Патона у становлення Інституту проблем міцності ім. Г. С. Писаренка НАН України (з нагоди 105-річчя Національної академії наук України та її багаторічного президента академіка Б. Патона).

Спливає час – і з кожною хвилиною від сучасників віддаляються незабутні моменти особистих зустрічей та спілкування з абсолютно легендарною особистістю світового масштабу академіком Борисом Євгеновичем Патonom. Із кожним днем дедалі виразніше відчувається велич справ, реалізація яких була пов'язана з іменем цієї непересічної людини. Не винятком є й історія створення Інституту проблем міцності ім. Г. С. Писаренка НАН України – провідної української наукової установи з дослідження міцності матеріалів і елементів конструкцій в екстремальних умовах термосилового навантаження.

Науковий напрям інституту зароджувався і формувався протягом 1950-х – 1960-х років, у період бурхливого розвитку науки й техніки, коли основну увагу було зацентровано саме на максимальному використанні ресурсу нових матеріалів з урахуванням реальних режимів силового й теплового навантаження відповідального обладнання. Біля джерел цього наукового напрямку стояв ініціатор створення інституту і його перший директор – академік Г. Писаренко, який далекого 1952 р. очолив сектор міцності лабораторії металокераміки і спеціальних сплавів Інституту чорної металургії Академії наук (АН) УРСР. Попри обмежені можливості виконання досліджень із питань міцності металокераміки і спеціальних сплавів, сектор міцності динамічно розвивався, а одержані результати вивчення нових матеріалів і сплавів дедалі частіше використовувались у промисловості. За короткий час у секторі було, зокрема, створено:

- унікальне експериментальне обладнання для дослідження міцності матеріалів за складного напруженого стану;
- газодинамічний стенд для вивчення несівної здатності теплозахисних покриттів літальних апаратів у газовому високотемпературному потоці (до 2000 °С), а також стійкості газотурбінних лопаток за різких тепловмін;
- установку для визначення пружних характеристик матеріалів за високих температур (до 3000 °С);
- серію установок для вивчення розсіювання енергії в матеріалах під час коливань.

Дослідження актуальних проблем міцності досягли доволі високого рівня і за деякими напрямами посіли лідерські позиції в СРСР. Це помітив президент АН СРСР академік М. Келдиш, відвідавши лабораторії в 1964 р. На засіданні Президії АН УРСР, присвяченому підбиттю підсумків свого перебування в АН УРСР, М. Келдиш відзначив актуальність тематичної спрямованості й високу практичну значущість робіт, виконуваних у секторі

міцності. Ця висока оцінка спонукала порушити питання про перетворення сектора на самостійну наукову установу.

Згодом за рекомендацією Президії АН СРСР та активної підтримки президента АН СРСР академіка М. Келдиша та президента АН УРСР академіка Б. Патона і за рішенням Держкомітету Ради Міністрів СРСР з науки і техніки Рада Міністрів УРСР у червні 1966 р. ухвалила постанову про створення Інституту проблем міцності в системі АН УРСР. Відповідно до постанови Президії АН УРСР сектор міцності, що його очолював Г. Писаренко, було виведено зі складу Інституту проблем матеріалознавства і створено на його базі Інститут проблем міцності, який з 1 жовтня 1966 р. почав функціонувати як самостійна наукова установа. Вже після зведення лабораторних корпусів інституту академіки М. Келдиш і Б. Патон відвідували інститут, директор якого академік Г. Писаренко знайомив гостей з останніми науковими досягненнями співробітників, проводив ознайомчі екскурсії лабораторіями, де розміщувалося створене тут наукове обладнання та стенди, які згодом стануть національним надбанням України.

Варто зауважити, що в 1962 р. одночасно з обранням Б. Патона Президентом АН УРСР академіка Г. Писаренка обрали до складу Президії АН УРСР. У своїй книзі «Спогади та роздуми» академік Г. Писаренко зазначає: «Роботами Інституту завжди цікавився і надавав незмінну підтримку президент нашої академії Б. Патон. Наприклад, під час організації Інституту було збудовано два лабораторні корпуси, а у 70-ті роки – розширено робочі площі, особливо за рахунок введення в дію у 1977 р. нового корпусу площею понад 3,5 тис. м² і кількох допоміжних лабораторій». Такі капітальні витрати на будівництво навряд чи були б можливі без підтримки Президії Академії наук і особисто її президента академіка Б. Патона.

Постійна підтримка становлення й подальшого розвитку інституту відображала глибоке розуміння Борисом Євгеновичем важливості для високотехнологічних галузей промисловості фундаментальних і прикладних досліджень, які виконувалися в інституті й завдяки яким українська наука посідала у світі провідні позиції в дослідженні міцності матеріалів й елементів конструкцій в екстремальних умовах термосилового навантаження. Яскравим підтвердженням цього стало нагородження фундаментальної колективної монографії співробітників інституту «Прочность материалов при высоких температурах» («Міцність матеріалів за високих температур», 1966 р.) першою Державною премією УРСР в галузі науки і техніки. Приємно зауважити, що в ті далекі й непрості часи підтримка інституту Б. Патоном не обмежувалася науковими і науково-організаційними питаннями, а торкалася також облаштування побуту співробітників інституту, розв'язання їхніх житлових проблем – саме завдяки рішення Б. Патона про передання інституту виділеного Академії наук майданчика для спорудження житлового будинку, у якому працівники установи отримали 60 квартир.

Після здобуття Україною незалежності в надзвичайно складні для української науки роки академік Б. Патон продовжував усебічно підтримувати

установу, сприяв оновленню та модернізації експериментальної бази, допомагав налагоджувати співпрацю з провідними українськими підприємствами. Б. Патон особисто доклався до створення в інституті Центру колективного користування науковими приладами на базі випробувальної машини INSTRON-8802. Чимало інших академічних установ використовували обладнання цього Центру для власних досліджень і були задоволені високим рівнем і якістю робіт, що їх забезпечили працівники інституту.

Б. Патон неодноразово входив до складу оргкомітетів міжнародних науково-практичних конференцій, що їх організував і проводив колектив науковців, зокрема міжнародної конференції «Оцінка і обґрунтування подовження ресурсу елементів конструкцій», особисто нагороджував або брав участь у церемоніях нагородження наукових співробітників установи державними й академічними нагородами.

Відкриваючи ювілейну сесію Загальних зборів, яка відбулася 12 листопада 2010 року у Великому конференц-залі НАН України і присвячувалася 100-річчю від дня народження видатного українського вченого-механіка академіка НАН України Г. Писаренка, президент НАН України академік Б. Патон зазначив, що багатогранність діяльності Георгія Степановича свідчить про масштабність його творчого мислення, високий інтелект, працьовитість: він створив наукову школу з міцності матеріалів і елементів конструкцій в екстремальних умовах, заснував Інститут проблем міцності НАН України. Як підкреслив Б. Патон, ідеї та задуми Георгія Степановича втілюють у життя його учні та колектив заснованого ним інституту. На традиціях школи академіка Г. Писаренка і сьогодні виховуються нові покоління фахівців, які примножують науковий потенціал України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 1.12*).

Міжнародне співробітництво у галузі освіти та науки

В Інституті мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України 15–16 листопада в змішаному форматі (офлайн і онлайн) тривала міжнародна науково-практична конференція «Modern aspects of microbiology, virology and biotechnology in war and post-war period» («Сучасні аспекти мікробіології, вірусології та біотехнології у воєнний та післявоєнний час»).

Конференцію спільно з цією українською академічною установою організували Товариство мікробіологів України ім. С. М. Виноградського (Україна), Опольський університет (Польща), Пряшівський університет (Словаччина), Клузький університет ім. Бабеша-Бояї (Клуж-Напока, Румунія), Університет Газіантепа (Туреччина), ПрАТ «НБК «ДіаПроф-Мед»». У заході взяли участь науковці з України, Польщі, Туреччини, Іспанії, Словаччини, Румунії та Угорщини.

Зібрання відкрила пленарна сесія, на якій було заслухано дев'ять доповідей провідних українських і закордонних учених. У межах насиченої програми конференції відбулися два секційні засідання (заслухано 19 секційних доповідей), постерна сесія (представлено 8 постерних доповідей) та конкурс робіт молодих науковців (презентовано 16 робіт).

Учасників останнього конкурсу поділили на три категорії: «Учасники, які мають науковий ступінь кандидата біологічних наук або доктора філософії», «Аспіранти», «Студенти». За підсумками експертного оцінювання, здійсненого, зокрема, за такими критеріями, як актуальність, наукова новизна, методологічний рівень виконання, якість представлення результатів дослідження, переможцями стали дев'ять учасників: у кожній із категорій – по троє переможців (на першому, другому і третьому місцях).

Усі учасники конференції отримають відповідний сертифікат і електронний збірник тез (на адресу організаційного комітету їх надійшло загалом більш як півтораста) (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 1.12).

* * *

Відбулася XXI Міжнародна науково-практична конференція «Математичне та програмне забезпечення інтелектуальних систем», присвячена 105-річчю Дніпровського національного університету (ДНУ) ім. О. Гончара.

Цей захід уже став традиційним та проводиться університетом разом з Інститутом кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України, Інститутом прикладного системного аналізу НТУУ «КПІ» МОН України та НАН України, Київським національним університетом ім. Т. Шевченка та ІТ-компанією «MalevichStudio OÜ» з Естонії.

Оргкомітет конференції очолює декан факультету прикладної математики ДНУ ім. О. Гончара член-кореспондент НАН України О. Кісельова.

За всю історію своєї роботи конференція збрала понад 550 науковців зі США, Великої Британії, Німеччини, Італії, Польщі, України. Вітчизняні наукові школи традиційно представляють фахівці з Дніпра, Києва, Харкова, Львова, Ужгорода, Запоріжжя, Полтави, Кропивницького, Тернополя, Кам'янського та інших міст. Встановлено наукові контакти й організовано співпрацю з такими зарубіжними провідними навчальними закладами, як Лондонський університет королеви Марії (Британія), Університет Лідса (Англія), Уорікський університет, Бізнес-школа Уорік м. Ковентрі (Британія), Університет штату Флорида, Державний університет Мідл Теннессі (м. Мерфрісборо, штат Теннессі, США) та іншими.

Метою конференції є опрацювання актуальних наукових проблем ученими з різних країн світу. Наукова тематика пов'язана зі створенням інтелектуальних систем прийняття рішень, їх математичних основ, технологій програмування, а також із питаннями застосування математичних моделей та

сучасних технологій обчислень у техніці, економіці, біології, медицині та інших областях людської діяльності.

Участь у конференції беруть молоді вчені, аспіранти та студенти, які вже добре розуміють актуальність наукових досліджень у сучасному світі новітніх технологій та необхідність своєї особистої участі в розв'язанні наукомістких проблем.

Роботу конференції було організовано за десятьма секціями: «Нейронечіткі технології», «Експертні системи та системи, що навчають», «Математичне та програмне забезпечення систем штучного інтелекту», «Інтелектуальні системи прийняття рішень і системи підтримки прийняття рішень у технічних і економічних системах управління та у бізнесі», «Інженерія знань», «Розпізнавання образів», «Використання інтелектуальних систем у навчальному процесі», «Інформаційні технології обробки даних для прийняття рішень», «Системний аналіз складних систем різної природи», «Інформаційні технології в органах державної влади та місцевого самоврядування» **(Національна академія наук України** (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 7.12).

Наукові видання НАН України

Вийшов друком черговий номер журналу «Вісник Національної академії наук України» (№ 11, 2023 р.).

Відкриває випуск стаття завідувача сектору генеалогічних та геральдичних досліджень Інституту історії України НАН України доктора історичних наук В. Томазова «Зберігаючи пам'ять. До 105-річчя від дня народження Бориса Євгеновича Патона».

Далі увазі читачів пропонуються статті «Воєнний 2024-й: загадки для України» (автори – перший віцепрезидент НАН України академік НАН України В. Горбулін і директор Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння В. Бадрак) та «Національній академії наук – 105! Несвяткові думки» (автор – академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік НАН України В. Локтев).

У рубриці «Статті та огляди» представлено статтю «До епістемологічного аналізу наукових теорій» головного наукового співробітника відділу логіки та методології науки Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України доктора філософських наук, професора В. Кузнєцова й статтю «Безпілотна авіація військового призначення у фокусі світового науково-технічного прогресу» першого віцепрезидента НАН України академіка НАН України В. Горбуліна й професора кафедри авіації та авіаційного пошуку і рятування Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту доктора військових наук С. Мосова.

Продовжує номер «Офіційний розділ» з інформацією про засідання Президії Національної академії наук України, що відбулися 6 і 20 вересня

2023 р. Зокрема, до уваги читачів – стенограми наукових доповідей, виголошених на цьому засіданні:

– «Про екологічні наслідки руйнування греблі Каховської ГЕС» (доповідач – директор Інституту гідробіології НАН України член-кореспондент НАН України С. Афанасьєв);

– «Щодо відновлення напівпровідникової галузі в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення» (доповідач – виконувач обов'язків директора Інституту фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України доктор фізико-математичних наук В. Мельник);

– «Керування фізико-механічними властивостями алюмінієвих сплавів для підвищення їхніх міцнісних характеристик і використання у конструкціях спеціального призначення» (доповідач – заступник директора з наукової роботи Інституту технічної механіки НАН України і ДКА України доктор технічних наук В. Пошивалов);

– «Нанокompозити спряжених полімерів для сенсорних застосувань» (доповідач – завідувач відділу хімії функціональних матеріалів Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії ім. В. П. Кухаря НАН України доктор хімічних наук О. Пуд).

У поточному номері також можна ознайомитися зі статтею «Знаний вчений-біохімік і видатний діяч освіти. До 80-річчя академіка НАН України Д. Мельничука» (автор – в. о. академіка-секретаря Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України, директор Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України академік НАН України С. Комісаренко).

Завершує номер вітальна публікація з нагоди 75-річчя члена-кореспондента НАН України О. Вовченка (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 5.12).

Нагороди та відзнаки

Науковиці академії стали лауреатками V української премії L'ORÉAL-ЮНЕСКО «Для жінок у науці»

7 грудня було оголошено імена науковиць, які стали лауреатками української премії L'ORÉAL-ЮНЕСКО «Для жінок у науці» 2023 р. Ця Премія реалізується від 2018 року та є частиною глобальної Програми L'ORÉAL-ЮНЕСКО «Для жінок у науці», започаткованої компанією L'ORÉAL 1998 року задля заохочення молодих жінок до вибору наукового фаху й задля відзначення талановитих науковиць, які працюють у галузі природничих наук.

Українська Програма L'ORÉAL-ЮНЕСКО «Для жінок у науці» реалізується під патронатом Національної комісії України у справах ЮНЕСКО та за підтримки Національної академії наук України і Громадської організації «Центр “Розвиток корпоративної соціальної відповідальності”». Від часу заснування премії в Україні відзначено вже 12 науковиць, одна з яких згодом стала лауреаткою міжнародної премії.

Журі Премії, співголовами якого є виконавач обов'язків академіка-секретаря Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України академік С. Комісаренко й академік-секретар Відділення економіки НАН України академік Е. Лібанова, відповідно до умов конкурсу, розглянуло понад 100 заявок від науковців із різних міст України й різних галузей науки. Найбільше заявок надійшло з міст-мільйонників – Києва, Львова та Харкова, а трійку найпопулярніших спеціальностей склали хімія, медицина і біологія. Серед претенденток, які представляють установи, підпорядковані Міністерству освіти і науки України та Національній академії наук України, було 76 кандидатів наук і 13 докторів наук.

Від імені президента НАН України академіка А. Загороднього учасників урочистої церемонії нагородження фіналісток Премії привітав академік НАН України С. Комісаренко. До присутніх із вітальними словами звернулися також Перший віцепрем'єр-міністр, міністр економіки України Ю. Свириденко, заступниця міністра освіти і науки України Є. Смірнова, голова Бюро ЮНЕСКО в Україні К. Д. Бардескі, заступник голови місії Посольства Франції в Україні Б. Роріг, директорка з корпоративних комунікацій компанії «L'ORÉAL Україна» К. Захараш, голова правління Центру «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності» в Україні та засновниця програми «Дівчата STEM» М. Саприкіна, а також переможниця першої Української Премії L'ORÉAL-ЮНЕСКО «Для жінок у науці» 2018 р. та Переможниця Премії L'ORÉAL-ЮНЕСКО «Міжнародні молоді таланти» 2020 р., заступниця директора Інституту математики НАН України доктор фізико-математичних наук О. Ванеєва.

Переможницями української премії L'ORÉAL-ЮНЕСКО «Для жінок у науці» 2023 р. стали:

– професор кафедри теоретичної фізики ім. професора І. Вакарчука Львівського національного університету ім. І. Франка доктор фізико-математичних наук Х. Гнатенко;

– старший науковий співробітник Інституту фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського НАН України кандидат хімічних наук О. Ларіна;

– старший науковий співробітник Інституту біології клітини НАН України кандидат хімічних наук Н. Стасюк (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 11.12).*

До уваги держслужбовця

Ю. Фіх, заввідділу каталогів НБУВ

Розвиток деонтологічної культури майбутнього викладача вищого військового навчального закладу

(Список літератури з фондів НБУВ 1999–2023 рр.)

1. Артемов В. Ю. Деонтологічна складова компетентнісного навчання у специфічних умовах вищих військових навчальних закладів / В. Ю. Артемов // Зб. наук. пр. Військ. ін-ту Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2014. – Вип. 47. – С. 173–179.

Ж73166/2014/47

2. Бевз А. А. Психологічні умови подолання труднощів у педагогічній діяльності викладачем вищого військового навчального закладу : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.09 / А. А. Бевз ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2005. – 225 арк. – Бібліогр.: арк. 180–195.

ДС87067

3. Бевз А. А. Психологічні умови подолання труднощів у педагогічній діяльності викладачем вищого військового навчального закладу : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.09 / А. А. Бевз ; Нац. акад. держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2005. – 20 с.

РА335687

4. Білявець С. Я. Формування професійної культури військовослужбовців за контрактом в органах охорони державного кордону : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / С. Я. Білявець ; Держ. прикордон. служба України, Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2013. – 16 с.

РА398964

5. Ваврик Р. В. Розвиток професійної готовності викладачів загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності у вищих військових навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Р. В. Ваврик ; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Київ, 2005. – 328 арк.: табл. – Бібліогр.: арк. 186–209.

ДС95818

6. Ваврик Р. В. Розвиток професійної готовності викладачів загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності у вищих військових навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Р. В. Ваврик ; Нац. акад. оборони України. – Київ, 2005. – 20 с.

РА341255

7. Ваврик Р. В. Розвиток професійної готовності викладачів загальновійськових дисциплін до педагогічної діяльності у вищих військових навчальних закладах / Р. В. Ваврик ; Львів. ін-т сухопут. військ ім. гетьмана П. Сагайдачного Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 302 с. – Бібліогр.: с. 178–203.

ВА683742

8. Васильєва М. П. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога: дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / М. П. Васильєва ; Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2004. – 432 арк. – Біліогр.: арк. 376–415.

ДС86482

9. Васильєва М. П. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04. / М. П. Васильєва ; Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2004. – 38 с.

РА331195

10. Войтович А. І. Формування індивідуального стилю педагогічної діяльності викладача вищого військового навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / А. І. Войтович ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2007. – 244 арк. – Бібліогр.: арк. 169–187.

ДС101700

11. Войтович А. І. Формування індивідуального стилю педагогічної діяльності викладача вищого військового навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / А. І. Войтович ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2007. – 20 с.

РА350110

12. Волошина О. В. Деонтологічна культура як складова професійної готовності вчителя / О. В. Волошина, В. І. Андрєєва // Сучасні інформ. технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2018. – Вип. 52. – С. 11–15.

Ж74897/2018/52

13. Гапонова В. М. Ключові компетенції викладача вищого військового навчального закладу / В. М. Гапонова // Вісн. Нац. ун-ту оборони України. – 2013. – Вип. 1. – С. 42–46.

Ж73167/2013/1

14. Гащук В. А. Педагогічні умови деонтологічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. / В. А. Гащук ; Держ. прикордон. служба України, Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2016. 20 с.: табл.

РА427112

15. Гіда Є. О. Деонтологічні основи правоохоронної діяльності міліції України : (за вимогами кредит.-модул. системи навчання) для бакалаврів у галузі знань «Право» за освіт.-кваліфікац. рівнем «Правоохоронна діяльність»

6.030402 : навч. посіб. / Нац. акад. внутр. справ, Каф. теорії держави та права.
– Київ : Ліпкан О. С., 2011. – 120 с. – (Студент XXI століття).

ВА745309

16. Голик М. М. Категорії військової етики та моральні цінності військовослужбовців ЗСУ в умовах сьогодення / М. М. Голик // Гілея : наук. вісн. – 2020. – Вип. 153. – С. 34–38. – URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/gileya_2020_153_9%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/gileya_2020_153_9%20(1).pdf)

17. Денісов Я. Я. Формування військових ідеалів та етичних поглядів запорізького козацтва (від зародження до Хмельниччини) // Вісн. Нац. ун-ту «Львівська Політехніка». – 2006. – № 571. – С. 119–124. – Бібліогр.: 16 назв.

Ж29409/А

18. Етика (загальна і професійна) : навч. посіб. / [Т. В. Кондратюк-Антонова, А. В. Харитоновна, О. В. Дручек та ін.] ; Нац. акад. Нац. гвардії України. – Київ : Талком, 2018. – 203 с. – Бібліогр. у метод. рек.: с. 156–199.

ВА831793

19. Єргідзей К. Формування педагогічного іміджу майбутнього викладача вищого військового навчального закладу / К. Єргідзей // Військ. освіта. – 2018. – № 2. – С. 85–91.

Ж70632/2018/2

20. Замотаєва Н. В. Активізація самоосвітньої підготовки викладачів гуманітарних дисциплін ВВНЗ із використанням кейс-технології / Н. В. Замотаєва // Військ. освіта. – 2017. – № 1. – С. 53–61. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2017_1_10

21. Замотаєва Н. В. Аналіз результатів педагогічного експерименту з розвитку культуротворчої компетентності викладачів гуманітарних дисциплін вищих військових навчальних закладів / Н. В. Замотаєва // ScienceRise. Pedagogical Education. – 2017. – № 3. – С. 15–19.

Ж101252/2017/3

22. Замотаєва Н. В. Концептуальні засади інтерактивного навчання у вищій військовій школі / Н. В. Замотаєва // ScienceRise. Pedagogical Education. – 2018. – № 4. – С. 51–55. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/textped_2018_4_12

23. Замотаєва Н. В. Культурологічне забезпечення військово-педагогічного процесу з використанням кейс-технології : навч. посіб.-практикум / Н. В. Замотаєва ; Нац. ун-т оборони України ім. І. Черняхівського, Ф-т підготовки офіцерів запасу. – Київ : Альфа Реклама, 2016. – 179 с.: іл. – Бібліогр.: с. 172–178.

ВА807708

24. Замотаєва Н. В. Психолого-педагогічні умови розвитку культуротворчої компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ / Н. В. Замотаєва // Вісн. Нац. ун-ту оборони України. – 2014. – Вип. 2. – С. 73–77. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2014_2_15

25. Замотаєва Н. В. Розвиток культуротворчої компетентності викладачів гуманітарних дисциплін вищих військових навчальних закладів із використанням кейс-технології : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец.

13.00.04 / Н. В. Замотаєва ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – Київ, 2017. – 20 с.: рис., табл.

РА430603

26. Замотаєва Н. Розвиток культуротворчої компетентності викладачів гуманітарних дисциплін вищих військових навчальних закладів: психолого–педагогічні умови / Н. Замотаєва // Неперервна проф. освіта: теорія і практика. – 2017. – Вип. 1–2. – С. 50–56.

Ж23380/2017/1 - 2

27. Замотаєва Н. В. Теоретико-методологічні засади культуротворчого підходу до підвищення професійної компетентності викладачів гуманітарних дисциплін ВВНЗ / Н. В. Замотаєва // Наук. зап. [Кіровоград. держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка]. Сер. Пед. науки. – 2017. – Вип. 156. – С. 150–156. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2017_156_30

28. Зельницький А. М. Викладач вищого військового навчального закладу в сучасних умовах: розвиток професійної компетентності – нові виклики / А. М. Зельницький, О. А. Заболотний // Військ. освіта. – 2016. – № 2. – С. 83–92.

Ж70632/2016/2

29. Зінченко В. Педагогічні умови і засоби формування і розвитку готовності до науково-педагогічної діяльності викладачів вищих військових навчальних закладів / В. Зінченко, І. Черніченко // Зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту. – 2023. – Вип. 1. – С. 138–147.

Ж74524/2023/1

30. Камінська І. П. Якісні показники динаміки рівня сформованості деонтологічної культури в умовах англomовного навчання / І. П. Камінська // Проблеми сучас. психології = Problems of modern psychology. – 2015. – Вип. 30. – С. 244–256.

Ж73585/2015/30

31. Кіріакіді М. В., Стельмах Г. Г., Воропай С. В. Військово-морський етикет та церемоніал : довід. / Ін-т Військово-Морських Сил Нац. ун-ту «Одеська морська академія». – Одеса : ОЛДІ+, 2022. – 102 с.

32. Коваленко Д. В. Педагогічні основи етико-правової підготовки майбутнього офіцера в умовах вищого військового навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Д. В. Коваленко ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2006. – 20 с.

РА344253

33. Коваленко Д. В. Педагогічні основи етико-правової підготовки майбутнього офіцера в умовах вищого військового навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Д. В. Коваленко; Укр. інжен.-пед. акад. – Харків, 2006. – 220 арк.: табл.

ДС93243

34. Короткіх М. А. Технологія самовдосконалення педагогічної майстерності викладачів вищих військових навчальних закладів та її модель / М. А. Короткіх // Молодий вчений. – 2015. – № 9 (1). – С. 159–163.

Ж101120/2015/9; Ч.1

35. Короткіх М. А. Педагогічні умови розвитку педагогічної майстерності викладачів вищих військових навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / М. А. Короткіх ; Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. – Хмельницький, 2016. – 20 с.

РА421448

36. Кравцов В. Деонтологічна культура як складова методологічної культури майбутнього вчителя / В. Кравцов // Наук. зап. [Центральноукр. держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка]. Сер. Пед. науки. – 2011. – Вип. 101. – С. 21–30.

Ж68990:Пед./2011/101

37. Красницька О. В. Педагогічні умови формування педагогічної майстерності майбутніх викладачів вищих військових навчальних закладів / О. В. Красницька // Наук. зап. Тернопіл. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. – 2022. – № 2. – С. 42–50.

Ж68937:Пед./2022/2

38. Культура спілкування та етикет військовослужбовця : навч. посіб. для курсантів вищ. військ. навч. закл. / [В. Г. Рибалка, І. В. Гавриш, Л. М. Газнюк та ін.]. – 2-ге вид., допов. й перероб. – Харків : Щедра садиба плюс, 2014. – 387 с.: рис., табл. – Бібліогр.: с. 385–386.

ВА776578

39. Куртов А. І. Службовий етикет та культура службового спілкування командира // Зб. наук. пр. Харків. ун-ту Повітр. сил. – 2016. – Вип. 2. – С. 220–225.

Ж70455/2016/2

40. Левицька О. В. Істина у праві: гносеологічний вимір : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12. / Нац. ун-т «Львівська політехніка». – Львів, 2019. – 16 с.

РА438591

41. Левко М. І. Формування політичної культури майбутніх офіцерів у фаховій підготовці в умовах вищих військових навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. І. Левко ; ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника». – Івано-Франківськ, 2018. – 20 с.: рис., табл.

РА437458

42. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції / [Ю. М. Оборотов, А. П. Овчиннікова, В. В. Завальнюк та ін.] ; за ред. Ю. М. Оборотова ; Півден. регіон. центр Нац. акад. прав. наук України, Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса : Фенікс, 2019. – 419 с.

ВА838148

43. Основні напрямки виховання української військової інтелігенції у сучасних умовах : Матеріали наук.-практ. конф. вищ. навч. закл. м. Харкова, 22 - 23 лист. 2001 р. / голова редкол. В. С. Афанасенко ; Харків. військ. ун-т. – Харків : [б. в.], 2002. – 171 с.

ВА623839

44. Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія = Police deontology : навч. посіб. / М. М. Пендюра, О. О. Старицька ; Нац. акад. внутр. справ, Каф. теорії держави та права. – Київ : Маслаков, 2020. – 274 с. : іл. – Бібліогр.: с. 259–274.
ВС68215
45. Петрова Л. О. Формування особистості сучасного військового керівника в системі вищої військової освіти України : дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.10 / Л. О. Петрова; Харків. нац. ун-т Повітр. сил ім. І. Кожедуба. – Харків, 2014. – 204 арк. – Бібліогр. : арк. 176–204.
ДС138160
46. Петрова Л. О. Формування особистості сучасного військового керівника в системі вищої військової освіти України : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.10. / Л. О. Петрова ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2014. – 20 с.
РА407181
47. Поліцейська деонтологія : навч. посіб. / [Марковський В. Я., Савайда О. І., Тополевський Р. Б. [та ін.] ; за ред. В. Я. Марковського] ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів : ЛьвДУВС, 2020. – 315 с.
ВА847214
48. Полякова Г. П. Деонтологічна підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в аспірантурі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. / Г. П. Полякова ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченко. – Кіровоград, 2011. – 20 с.
РА385635
49. Рабаковка Г. Культура логічного мислення : навч. посіб. для вищ. військ. навч. закл. / Г. Рабаковка ; Військ. акад. (м. Одеса). – Одеса : С. Л. Назарчук [вид.], 2023. – 147 с. : іл. – Бібліогр.: с. 146–147.
ВА863715
50. Роль педагогічної етики у професійній підготовці сучасного вчителя : матеріали всеукр. наук.-метод. конф., 15 - 16 трав. 2008 р., Київ / редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, О. В. Караман [та ін.] ; Ін-т інновац. технол. і змісту освіти, Київ. міська держ. адмін. Голов. упр. освіти і науки, Київ. міськ. пед. ун-т ім. Б. Д. Грінченка [та ін.]. – Київ, 2008. – 202 с.
ВС49489
51. Романишин А. М. Психолого-педагогічні умови викладання навчальної дисципліни «морально-психологічне забезпечення» у вищих військових навчальних закладах / А. М. Романишин, А. Б. Неурова // Вісн. Нац. ун-ту оборони України. – 2019. – Вип. 2. – С. 95–101.
Ж73167/2019/2
52. Романишина Л. М. Проблема деонтології у формуванні професійно-етичної культури як складової загальної культури фахівця / Л. М. Романишина, Н. В. Теличко // Вісн. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України : електрон. наук. фах. вид. – Хмельницький. – 2015. – Вип. 2. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2015_2_17

53. Савінова Н. В. Культура мовлення як складова деонтологічної культури корекційного педагога у системі інклюзивної освіти / Н. В. Савінова, М. І. Берегова // Актуальні питання корекційної освіти. Сер. Пед. науки. – 2015. – Вип. 5 (1). – С. 292–302.

Ж74028/2015/5; Т.1

54. Серета І. Шляхи формування деонтологічної культури майбутнього спеціального педагога / І. Серета // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2022. – Вип. 47 (4). – С. 198–203. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2022_47%284%29__35

55. Синчишина О. А. Формування дидактичної культури викладачів вищих військових навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / О. А. Синчишина ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2010. – 20 с.: рис., табл.

РА377511

56. Синчишина О. А. Формування дидактичної культури викладачів вищих військових навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / О. А. Синчишина ; Нац. акад. держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2010. – 199 арк. – Бібліогр.: арк. 181–199.

ДС120624

57. Скуріхін С. М. Морфологія і динаміка правової культури : навч. посіб. / С. М. Скуріхін. – Одеса : Фенікс, 2020. – 312, [1] с.: табл.

ВА848989

58. Скуріхін С. М. Особливості правового мислення офіцерів Збройних Сил України / С. М. Скуріхін // Наук. пр. Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.». – 2011. – Т. 10. – С. 388–398.

Ж72103/2011/10

59. Скуріхін С. М. Особливості правової соціалізації військовослужбовців Збройних Сил України / С. М. Скуріхін // Юрид. наука. – 2013. – № 8. – С. 108–115.

Ж100580/2013/8

60. Скуріхін С. М. Правова культура офіцерського складу Збройних Сил України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. / С. М. Скуріхін ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2011. – 21 с.

РА382835

61. Скуріхін С. М. Правова культура офіцерського складу Збройних Сил України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / С. М. Скуріхін ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2011. – 212 арк.: рис., табл. – Бібліогр.: арк. 186–212.

ДС128433

62. Скуріхін С. М. Правове виховання військовослужбовців / С. М. Скуріхін // Актуальні проблеми держави і права. – 2003. – Вип. 21. – С. 105–110.

Ж69995/2003/21

63. Скуріхін С. М. Правово-культура та правове життя / С. М. Скуріхін // Актуальні проблеми держави і права. – 2005. – Вип. 25. – С. 89–93. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2005_25_22

64. Скуріхін С. М. Правосвідомість військовослужбовців Збройних Сил України: поняття та особливості / С. М. Скуріхін // Юрид. наука. – 2014. – № 4. – С. 7–14.

Ж100580/2014/4

65. Скуріхін С. М. Рівні правової культури офіцерського складу Збройних Сил України (за результатами конкретно-соціологічного дослідження) / С. М. Скуріхін // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 67. – С. 280–287.

Ж69995/2012/67

66. Скуріхін С. М. Статусна та компетентна правова культура військовослужбовців Збройних Сил України / С. М. Скуріхін ; за ред. Ю. М. Оборотова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса : Фенікс, 2011. – 212 с.: рис., табл. – Бібліогр.: с. 177–202.

ВА748728

67. Скуріхін С. М. Форми правового виховання офіцерського складу Збройних Сил України / С. М. Скуріхін // Наук. пр. Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.». – 2012. – Т. 12. – С. 141–153.

Ж72103/2012/12

68. Скуріхін С. М. Форми правового виховання офіцерського складу Збройних Сил України / С. М. Скуріхін // Юрид. наука. – 2011. – № 4–5. – С. 214–224. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2011_4-5_27

69. Стельмах Н. В. Професійна етика як складова деонтологічної культури педагога / Н. В. Стельмах // Молодий вчений. – 2017. – № 2. – С. 543–548. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_2_129

70. Стельмах Н. В. Шляхи формування деонтологічної культури майбутнього педагога / Н. В. Стельмах // Інновац. педагогіка. – 2019. – Вип. 17 (1). – С. 149–153. – URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2019_17\(1\)_33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2019_17(1)_33)

71. Стельмах Н. Культура педагогічного спілкування – основа деонтологічної культури педагога / Н. Стельмах // Наук. вісн. Миколаїв. нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Сер. Пед. науки. – 2016. – № 3. – С. 168–172.

Ж72496:Пед.н./2016/3

72. Топольницька Г. Деякі аспекти нетрадиційних методів викладання етики у вищому військовому навчальному закладі / Г. Топольницька // Зб. наук. пр. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України. Сер. Пед. науки. – 2016. – № 2. – С. 172–181.

Ж69800:Пед.н./2016/2

73. Топольницька Г. Ю. Психолого-педагогічна культура викладача вищого військового навчального закладу як необхідна складова професійної майстерності / Г. Ю. Топольницька // Зб. наук. пр. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України. Сер. Психолог. науки. – 2018. – № 1. – С. 204–214.

Ж69800:Психол./2018/1

74. Торчевський Р. В. Обґрунтування проблеми розвитку управлінської культури офіцерів у психолого-педагогічній літературі та військовій практиці / Р. В. Торчевський // Вісн. Нац. ун-ту оборони України. – 2012. – Вип. 3. – С. 124–129. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2012_3_27

75. Торчевський Р. В. Педагогічна майстерність викладачів загальновійськових та спеціальних дисциплін вищих військових навчальних закладів / Р. В. Торчевський // Вісн. Нац. ун-ту оборони України. – 2014. – Вип. 2. – С. 148–152. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2014_2_30

76. Торчевський Р. В. Педагогічні умови розвитку управлінської культури майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Р. В. Торчевський ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проф.-техн. освіти. – Київ, 2012. – 20 с.

РА393805

77. Торчевський Р. В. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов розвитку управлінської культури майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти / Р. В. Торчевський // Вісн. Нац. ун-ту оборони України. – 2013. – Вип. 2. – С. 151–155. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2013_2_31

78. Торчевський Р. В. Управлінська культура офіцерів Збройних Сил України в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях / Р. В. Торчевський // Вісн. Нац. ун-ту оборони України. – 2020. – Вип. 2. – С. 99–105. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2020_2_15

79. Фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка і спорт курсантів та ліцеїстів військово-морських сил : навч. посіб. / І. Л. Ганчар, О. І. Ганчар, М. В. Кіріакіді [та ін.] ; Ін-т військ.-мор. сил НУ «ОМА» Нац. ун-ту «Одес. мор. акад.». – Одеса : Сімекс-прінт, 2021. – 340 с.: рис., табл. – Бібліогр.: с. 269–338.

СО38403

80. Форостовець С. В. Соціально-філософський аналіз етикету військовослужбовця : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03 / С. В. Форостовець ; Харків. військ. ун-т. – Харків, 1999. – 18 с.

РА304173

81. Хлестова С. С. Структурно-функціональна модель формування деонтологічної культури майбутніх фахівців гуманних професій у процесі соціально-виховної роботи університетів / С. С. Хлестова // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2016. – № 1 (298). – Ч. 1 : Пед. науки. – С. 267–272.

Ж69372/2016/1(298); Ч.1

82. Хлестова С. С. Формування деонтологічної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі соціально-виховної роботи : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / С. С. Хлестова ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2011. – 237, [6] арк. – Бібліогр.: арк. 209–237.

ДС127114

83. Хлестова С. С. Формування деонтологічної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі соціально-виховної роботи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07. / С. С. Хлестова ; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2011. – 20 с.

РА379070

84. Хлестова С. С. Хід та аналіз результатів експериментальної роботи з формування деонтологічної культури студентів вищих навчальних закладів / С. С. Хлестова // ScienceRise. Pedagogical Education. – 2017. – № 2. – С. 41–45.

Ж101252/2017/2

85. Черніченко І. Ю. Визначення сутності і структури готовності до науково–педагогічної діяльності викладачів вищих військових навчальних закладів в системі післядипломної освіти / І. Ю. Черніченко // Інновац. педагогіка. – 2022. – Вип. 49 (2). – С. 138–143. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2022_49%282%29__30

86. Чупрінова Н. Ю. Військова деонтологія та етикет – складники професійної і морально-естетичної культури військовослужбовців внутрішніх військ МВС України / Н. Ю. Чупрінова // Честь і закон. – 2009. – № 2. – С. 54–60.

Ж24216/2009/2

87. Шеплякова І. О. Деонтологічна культура соціального педагога: до визначення поняття / І. О. Шеплякова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 33. – С. 427–432.

Ж73744/2013/33

88. Шеплякова І. О. Діагностика рівня сформованості деонтологічної культури майбутніх соціальних педагогів / І. О. Шеплякова // Перспективи та інновації науки (Сер. «Педагогіка», Сер. «Психологія», Сер. «Медицина») = Prospects and innovations of science : електрон. наук. журн. – 2023. – № 13. – С. 408–419. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/prainnsc_2023_13_38

89. Шеплякова І. О. Системний підхід до формування деонтологічної культури майбутніх соціальних педагогів у соціально-виховному середовищі ВНЗ / І. О. Шеплякова // Педагогіка та психологія. – 2015. – Вип. 48. – С. 153–162. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/prainnsc_2023_13_38

90. Шеплякова І. О. Соціально-виховне середовище вищого навчального закладу як чинник формування деонтологічної культури майбутніх соціальних педагогів / І. О. Шеплякова // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2014. – № 5. – Ч. 1 : Пед. науки. – С. 236–244.

Ж69372/2014/5; Ч. 1

91. Шеплякова І. О. Соціально-виховне середовище вищого навчального закладу як чинник формування деонтологічної культури майбутнього соціального працівника / І. О. Шеплякова // Педагогіка та психологія. – 2017. – Вип. 58. – С. 189–198.

Ж69478/2017/58

92. Шеплякова І. О. Формування деонтологічної культури майбутнього соціального педагога в соціально-виховному середовищі вищого

навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 / І. О. Шеплякова ; Держ. ВНЗ «Донбас. держ. пед. ун-т». – Слов'янськ, 2016. – 20 с.

РА422463

93. Яремчук І. А. Розвиток педагогічної техніки викладачів-початківців вищих військових навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 20.02.02 / І. А. Яремчук ; Нац. акад. Прикордон. військ України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2002. – 184 арк.: рис., табл. – Бібліогр.: арк. 158–173.

ДС77539

94. Яремчук І. А. Розвиток педагогічної техніки викладачів-початківців вищих військових навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 20.02.02 / І. А. Яремчук ; Нац. акад. Прикордон. військ України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2002. – 18 с.: рис.

РА321582

95. Jeder D. Rolul competențelor etice și deontologice în formarea profesioniștilor în educație / D. Jeder // Естетика і етика педагогічної дії. – 2016. – Вип. 14. – С. 49–57.

Ж74063/2016/14

96. Krymets L. The democratic ethical base of forming military mentality in the high military education system of Ukraine / L. Krymets // Військ. освіта. – 2018. – № 1. – С. 174–180.

Ж70632/2018/1

97. Vainola R. Characteristics of the experimental work on the formation of university students' deontological culture in the process of socio-educational work / R. Vainola, S. Khliestova // Наука і освіта. – 2017. – № 4. – С. 63–67.

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

С. Спіріна, мол. наук. співроб., НБУВ

Досвід зарубіжних бібліотек у вдосконаленні методів обслуговування цифрового архіву

У статті розглядається досвід національних бібліотек Польщі, Литви, Естонії та Австрії щодо представлення цифрових колекцій як складової дистанційного обслуговування користувачів. Проаналізовано напрацювання щодо роботи над поліпшенням методів обслуговування цифрового архіву, вдосконалення контенту для спрощення роботи користувачів із комп'ютером та смартфоном, удосконалення методів оцифрування документів.

Ключові слова: цифрові колекції, вебсайт, мобільний додаток, лабораторії ЦНВ Labs, цифровий ідентифікатор, дедуплікація, хеш-значення, дослідницькі блоги.

У світі завдяки мережі «Інтернет» та мобільним додаткам майже в усіх сферах все більшого розвитку набуває дистанційне обслуговування. Така практика має підтримку серед пересічних громадян різного віку і стає все популярнішою. Зважаючи на широкий попит на дистанційні послуги, бібліотеки також почали використовувати відповідні моделі обслуговування, створюючи для цього необхідні програми та постійно розширюючи свої цифрові каталоги.

Важливою складовою розвитку дистанційного бібліотечного обслуговування є формування бібліотечних колекцій і баз даних у цифровому форматі, що, власне, і стають об'єктом цієї форми бібліотечної діяльності. Сучасні реалії – пандемія та воєнні дії на території України – помітно активізували як власне дистанційне обслуговування [3, 4], так і його наукове осмислення. У наукових статтях бібліотечних фахівців, зокрема науковців НБУВ, йдеться про сучасні методи напрацювання нових підходів у роботі бібліотек [1, 5, 8, 14], розширення можливостей надання дистанційних послуг [6, 7] та створення цифрових колекцій [9, 10], удосконалення формату створення і використання цифрових колекцій [2, 3, 11], розглядається досвід зарубіжних бібліотек щодо представлення своїх цифрових колекцій [12, 13].

Мета статті – розглянути напрями діяльності окремих бібліотек європейського простору та дослідити особливості їх діяльності із представлення електронних колекцій широкому загалу користувачів.

Дослідження проведено на матеріалах діяльності бібліотек Польщі, Литви, Естонії та Австрії, які на сьогодні є дослідженими. Тим часом обрані для дослідження національні бібліотеки мають не менш перспективний для наукового осмислення досвід та можуть бути співзмірні за рівнем фінансування та традицій бібліотечної роботи в Україні.

Національна бібліотека Польщі має одну з найбільших у Європі цифрових бібліотек. Це відкритий доступ до якісних цифрових книг, аудіокниг, журналів, мап, малюнків, світлин, листівок, нот, рукописів і стародруків. Завдяки електронній версії бібліотека має змогу надавати свої послуги цілодобово без будь-яких обмежень і з будь-якої точки світу [15].

Слід зауважити, що оцифрування фондів є одним із головних пріоритетів Національної бібліотеки Польщі. Зокрема, електронна бібліотека наукових публікацій *Academica* (URL: academica.edu.pl) дає можливість користуватися цифровими колекціями Національної бібліотеки, що містять 3 689 075 публікацій практично з усіх галузей знань, серед яких і захищені авторським правом останні публікації. Позначені зеленою крапкою незахищені авторським правом та ліцензійні видання доступні для будь-якого користувача мережі «Інтернет» без обмежень. Публікації, захищені авторським правом, розміщені на спеціальних платформах «Academica», і робота з ними можлива лише за згодою самого автора документа або іншої особи, яка обслуговується майновими авторськими правами. До *Academica* вже приєдналися понад 1700 установ Польщі, що дає їм змогу безкоштовно користуватися цифровими фондами Національної бібліотеки.

Національна бібліотека Польщі з 1992 р. систематично проводить дослідження читацької аудиторії за загальнодержавною репрезентативною вибіркою осіб віком від 15 років – «Стан читацької аудиторії в Польщі». У кожному з наступних досліджень як контрольні, так і додаткові запитання, що відрізняються в наступних дослідженнях, дають змогу поглиблено зрозуміти вибрані проблеми читання, зокрема і цифрового контенту. Як показує опитування, люди, які звикли постійно користуватися комп'ютером чи смартфоном, частіше звертаються до цифрових колекцій. І така тенденція спостерігається в запитах із різних тем і вподобань. Опитування також засвідчило, що переважна більшість користувачів звертається до цифрових колекцій для роботи за своїм фахом чи для освіти (URL: <https://bn.org.pl/raporty-bn/stan-czytelnictwa-w-polsce/stan-czytelnictwa-w-polsce-w-202122-r>).

Бути тим місцем, де зберігається якісна і корисна база знань для литовського народу – місія Литовської національної бібліотеки ім. Мартинаса Мажвидаса [16]. Розширюючи інформаційну грамотність, бібліотека прагне забезпечувати потреби користувачів із багатьох сфер суспільного і політичного життя, поширювати свою культурну спадщину та інтегрувати до цифрового загальноєвропейського контенту. Працівники Литовської національної бібліотеки займаються прикладними дослідженнями, проводять консультаційну та експертну діяльність у сфері інформаційно-комунікаційних наук. У відкритому доступі бібліотеки можна ознайомитися з довідником журналів із повнотекстовими науковими виданнями з різної тематики. Робота працівників Національної Литовської бібліотеки над створенням цілісної віртуальної інформаційної системи дала змогу розширити публічні електронні послуги до повнотекстових документів культурної спадщини Литви, що зберігаються не лише в бібліотеках, а й в архівах та музеях. Завдяки чому було створено базу даних оцифрованих литовських книг 1547–1863 рр. та литовської періодики 1864–1940 рр. Цей проєкт об'єднав різні культурні установи пам'яті аби відкрити культурну спадщину для всіх користувачів з Литви та всього світу. Вся електронна спадщина має загальний підхід до всіх об'єктів культурної спадщини, а також єдиний банк даних та спільний портал – epaveldas.lt.

Тож нині цифрова колекція сприяє широкому колу користувачів мати доступ через мережу «Інтернет» до колекцій Національної бібліотеки, Музею образотворчого мистецтва Литви та Департаменту архівів Литви, які через свою унікальність, поганий фізичний стан чи з інших причин були недоступними.

Литовська національна бібліотека, вдосконалюючи електронний сервіс, веде оновлення та адаптацію свого сайту для зручності використання сайту за допомогою смартфонів. Працівники бібліотеки працюють над вдосконаленням контенту для поліпшення і спрощення користування комп'ютером, планшетом та іншими пристроями. Слід зауважити, що для

поліпшення мобільних електронних послуг через мобільні додатки бібліотека оновила дизайн вебсайту.

Розвиваючи цифровий сервіс, працівники Литовської національної бібліотеки намагаються створити широкі можливості для представників культури, мистецтва та освіти, створивши додатковий канал для популяризації створеної ними продукції. Представлення нового цифрового продукту та віртуальні послуги в зручному середовищі мають створити умови для електронного навчання дорослих і дітей, електронного перегляду подій і новин, електронного представлення виставок і галерей.

Зокрема, створена за принципом адаптивного вебдизайну галерея полегшує перегляд представлених документів (тексти, фото) на смартфонах і планшетах. Ця платформа використовує уніфіковане сховище об'єктів, що відповідає міжнародним стандартам метаданих, завдяки чому можна обмінюватися даними з іншими системами і використовувати ті ж об'єкти, об'єднуючи їх одразу в кількох різних галереях.

Естонська національна бібліотека прагне бути бібліотекою нового покоління. З цією метою її працівники займаються розробкою низки проєктів, серед яких – створення автоматичної підтримки відкритих даних із розробкою нових сервісів цифрового архіву, а також програмного та технічного забезпечення відповідних завдань. Сюди входить і робота над поліпшенням методів обслуговування цифрового архіву, щоб забезпечити якісне збереження та зручне використання документів для роботи з ними як фахівців, так і широкого кола користувачів [17].

Слід зауважити, що новий цифровий архів створює умови для того, щоб інші установи мали змогу зберігати свій матеріал у цифровому архіві РР. Завдяки простішому та зручнішому адмініструванню новим цифровим архівом легше керувати. Такий цифровий архів також сприяє взаємодії з новими сервісами через API, що дає змогу повторного використання об'єктів цифрового архіву в інших цифрових системах.

На стадії завершення інноваційний проєкт «Books to move», яким займається Національна бібліотека Естонії. До реалізації проєкту залучені міністерства освіти та культури, органи місцевого самоврядування, бібліотеки, а також і самі користувачі (URL: <https://www.nlib.ee/arendusproj-ektid>).

Мета проєкту – об'єднати колекції бібліотек Естонії в один простий пошук, який працюватиме з наявними електронними каталогами і користувач із дому зможе замовляти книги з будь-якої точки Естонії. Створене вебсередовище й мобільний додаток дають змогу користувачеві вести пошук, робити замовлення та стежити за його статусом й отримувати сповіщення про надходження книг. Тобто, вся бібліотечна мережа країни стає домашньою бібліотекою читача.

На важливості поширення культурних і наукових надбань наголошує у своїй «Стратегії 2035» Австрійська національна бібліотека. Зокрема, бібліотека продовжує працювати над пошуком і розробкою корисних і перспективних тем для створення колекцій, удосконалюючи методи

оцифрування, забезпечуючи якість і доступність програм використання своїх колекцій із застосуванням краудсорсингової ініціативи, бібліотечних лабораторій та інших дослідницьких тем [18].

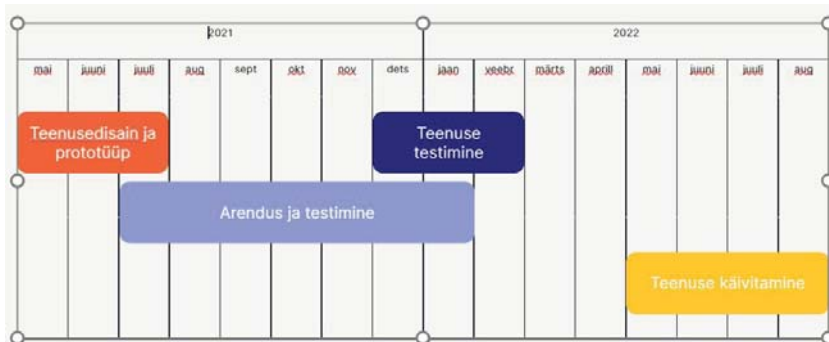

Рис.1. Естонська національна бібліотека. Розклад проєкту «Books to move»
Джерело: https://www.nlib.ee/sites/default/files/%C3%9Cleriig-ilised%20projektid_RK%20v%C3%B5_rk_08.11.2022%20.pdf

Створені за ініціативою Австрійської національної бібліотеки Лабораторії ÖNB Labs являють собою цифрову базу, що використовується для представлення та обробки вибраних фондів і метаданих бібліотеки.

Цікавим є те, що ÖNB-Labs пропонує створений спеціально для користувачів лабораторій репозиторій GitLab – ідеться про вебслужбу з відкритим кодом, якою можна користуватися, зокрема і для спільної розробки програмного забезпечення. Як бачимо, GitLab – це місце для того, щоб ділитись своїми знаннями і напрацюваннями. Якщо користувач ділиться зразками коду в репозиторії ÖNB Labs GitLab, він може надати ліцензію для цих зразків коду на свій вибір. Приклади коду, створені та опубліковані на labs.onb.ac.at, пропонуються за ліцензією MIT. Ліцензія, зокрема, надає безкоштовний дозвіл будь-якій особі, яка отримує копію цього програмного забезпечення та пов'язаних файлів документації. Користувачі можуть працювати з програмним забезпеченням без обмежень, включно з усіма правами на використання, копіювання, зміну, об'єднання, а також публікувати, поширювати і навіть продавати копії програмного забезпечення (URL: <https://opensource.org/licenses/mit-license.php>). Крім того, завантаження коду та його перегляд із репозиторію ÖNB Labs на GitLab можливий без реєстрації на labs.onb.ac.at.

Корисною може бути інформація про метод дедуплікації, яким користується Австрійська національна бібліотека під час сканування вебсторінок («Datendeduplizierung. Wie das Webarchiv beim täglichen Crawlen von Webseiten Speicherplatz spart»).

Вибрані сторінки зі сфери медіа та політики вже понад 10 років зберігаються в окремих колекціях у Web Archive Austria. Такі сторінки скануються майже щодня. Тому ті ж дані, такі як логотипи партій або зображення людей, постійно повторюються. Аби щоразу не накопичувати одні

й ті ж дані, у вебархіві використовується метод дедуплікації. Це дає змогу зберігати значну частину бінарних об'єктів (зображень, відео, документів, сценаріїв тощо) цих регулярно сканованих сторінок лише як посилання на першу появу відповідного об'єкта.

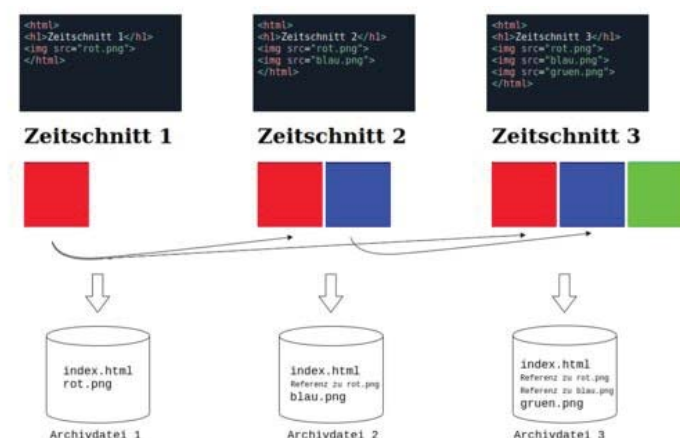

Рис. 2. Австрійська національна бібліотека. Спрощене представлення процесу дедуплікації з трьома часовими відрізками фіктивного вебсайту
Джерело: <https://www.onb.ac.at/forschung/forschungsblog/artikel/datendedup-lizierung-wie-das-webarchiv-beim-taeglichen-crawlen-von-webseiten-speicherplatz-sparrt>

Для кожного об'єкта, який має зберігатися у вебархіві, генерується хеш-значення, яке унікально ідентифікує об'єкт. Коли об'єкт з'являється вперше, він архівується, а розраховане для нього хеш-значення отримує точну позицію об'єкта у вебархіві. Тож під час повторного сканування наявного об'єкта ця позиція може бути збережена без зайвих повторів.

Отже, можна підсумувати, що важливою складовою дистанційного бібліотечного обслуговування є формування цифрових колекцій та інструментів їх представлення. Сучасні бібліотечні установи мають постійно слідкувати за удосконаленням програмного забезпечення, яке використовується для створення цифрових колекцій, розширювати доступ до них за допомогою різних пристроїв. Для цього зарубіжні бібліотеки, про які йшлося в статті, зосереджуються на таких напрямках діяльності:

- удосконалення цифрових технологій із залученням програми дедуплікації даних, завдяки чому забезпечується якісне збереження національних та самобутніх колекцій і поширення їх для широкого кола користувачів;
- постійна робота над вдосконаленням електронного сервісу, залучення мобільних електронних послуг через мобільні додатки;
- створення об'єднаних платформ різних бібліотек та музеїв для надання швидкого і зручного користування цифровими колекціями не лише окремої бібліотеки чи регіону, а й країни в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Бондаренко В., Струнгар В. Особливості розробки мобільного застосунку бібліотеки в онлайн-конструкторі: критерії, алгоритм створення, перспективи. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 61. С. 192–207. <https://doi.org/10.15407/np.61.192>
2. Веремчук О., Трачук Л. Електронні каталоги в світлі вимог до сервісів нового покоління. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 62. С. 231–243. <https://doi.org/10.15407/np.62.231>
3. Горова С. Електронні ресурси бібліотек у зміцненні самосвідомості користувачів у стресові періоди життя. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 63. С. 75–87. <https://doi.org/10.15407/np.63.075>
4. Горовий В. Особливості використання електронних ресурсів національних бібліотек в умовах воєнного протистояння. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 64. С. 11–27. URL: http://np.nbuv.gov.ua/doc/nprnbuimviv_2022_64_3
5. Горовий В., Горова С. Електронні інформаційні технології в задоволенні інформаційних запитів вітчизняної науки. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 61. С. 9–18. <https://doi.org/10.15407/np.61.009>
6. Дубровіна Л., Ковальчук Г. Розвиток електронних інформаційних ресурсів рукописної та книжкової спадщини в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Бібл. вісн.* 2016. № 1. С. 3–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2016_1_3
7. Каращук О. Бібліотеки в розвитку інформаційної системи вітчизняного інформаційного простору (на прикладі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 63. С. 124–138. <https://doi.org/10.15407/np.63.124>
8. Пальчук В. Удосконалення методик контент-моніторингу в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2021. Вип. 61. С. 246–257. <https://doi.org/10.15407/np.61.246>
9. Половинчак Ю. Діяльність бібліотек із збереження цифрової спадщини інтерактивного простору. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2018. Вип. 49. С. 123–132. <https://doi.org/10.15407/np.49.123>
10. Самохіна Н. Ф. Електронна наукова бібліотека як засіб інтелектуального доступу до документів. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 56. С. 307–316. <https://doi.org/10.15407/np.56.307>
11. Самохіна Н., Пелюховська І. Електронні ресурси в умовах інформатизації суспільства: основні поняття, організація, сучасні форми.

Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2021. Вип. 62. С. 11–27. С. 297–310. <https://doi.org/10.15407/np.62.297>

12. Спіріна С. Комунікативна складова сучасних зарубіжних бібліотек. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 53. С. 145–155. <https://doi.org/10.15407/np.53.145>

13. Спіріна С. Сучасні форми залучення користувачів до представлення та просування цифрових бібліотечних колекцій. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2022. Вип. 64. С. 381–391. <https://doi.org/10.15407/np.53.145>

14. Цифрові бібліотечно-інформаційні ресурси у розбудові наукового сегменту національного інформаційного простору : колект. моногр. / відп. ред. К. В. Лобузїна. Київ, 2021. 420 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004171>

15. BN. URL: <https://www.bn.org.pl> (last accessed: 18.09.22).

16. LNB. lt. URL: <https://www.lnb.lt> (last accessed: 27.08.22).

17. NLIB. URL: <https://www.nlib.ee> (last accessed: 24.09.22).

18. ЦНБ. URL: <http://www.onb.ac.at> (last accessed: 22.10.2022).